

DE EUROPESE ECONOMISCHE RUIMTE

De overeenkomst betreffende de «Europese Economische Ruimte» (E.E.R.) maakt van West-Europa de grootste interne markt ter wereld.

De twaalf lidstaten van de «Europese Gemeenschappen» (E.G.)¹ en de zeven leden van de «Europese Vrijhandelsassociatie» (E.V.A.)² hebben op 2 mei 1992 te Porto een associatie-overeenkomst gesloten.

1. De geschiedenis

Vanaf 1 januari 1993 zullen de twaalf lidstaten van de E.G. en de zeven van de E.V.A. (Europese Vrijhandelsassociatie Noorwegen, IJsland, Zweden, Zwitserland, Oostenrijk, Finland en Liechtenstein) een grote markt vormen: de «Europese Economische Ruimte».

De E.V.A. is een vrijhandelsunie en de E.G. een douane-unie, d.w.z. dat de E.V.A. geen gemeenschappelijk buiten-tarief kent en de E.G. wel!

De E.V.A. werd in 1960 opgericht door de Scandinavische landen, Zwitserland, Oostenrijk, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. Deze landen waren niet geïnteresseerd in de E.G., die knaagde (knaagt) aan de autonomie.

De organisatie verloor aan invloed toen diverse lidstaten toetraden tot de E.G. In 1984 werden de bilaterale vrijhandelsovereenkomsten tussen de E.G.- en de E.V.A.-lidstaten van kracht. In de verklaring van Luxemburg (1984) werd het pad geëffend voor samenwerking op alle gebieden van wederzijds belang. In 1990 begonnen de besprekingen aangaande de «E.E.R.».

2. De doelstellingen

Het doel van de «Associatie-overeenkomst» is de bevordering van een gestadige en evenwichtige versterking van de handel en de economische betrekkingen tussen de overeenkomstsluitende partijen onder gelijke mededingsvoorwaarden en met inachtneming van dezelfde voorschriften met het oog op de totstandbrenging van een homogene «Europese Economische Ruimte»³.

Ten einde de genoemde doelstellingen te bereiken, voorziet de associatie, in overeenstemming met de bepalingen van deze Overeenkomst, in⁴:

- het vrije verkeer van goederen,
- het vrije verkeer van personen,
- het vrije verkeer van diensten,
- het vrije verkeer van kapitaal,
- de totstandbrenging van een systeem waardoor wordt gewaarborgd dat de mededinging niet wordt vervalst en dat de mededingsregels gelijkelijk worden nagekomen, alsmede

¹ België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk.

² IJsland, Finland, Liechtenstein, Noorwegen, Oostenrijk, Zweden en Zwitserland.

³ Art. 1, lid één, van de E.E.R.-overeenkomst.

⁴ *Ibidem*, lid twee.

– nauwere samenwerking op andere gebieden, zoals onderzoek en ontwikkeling, het milieu, het onderwijs en het sociaal beleid.

3. De inhoud

Naast de preambule bestaat de eigenlijke overeenkomst uit negen delen (129 artikelen), namelijk:

- I : Doelstellingen en beginselen,
- II : Het vrije verkeer van goederen,
- III : Het vrije verkeer personen, diensten en kapitaal,
- IV : Mededinging en andere gemeenschappelijke regels,
- V : Horizontale bepalingen m.b.t. de vier vrijheden,
- VI : Samenwerking buiten het kader van de vier vrijheden,
- VII : Bepalingen inzake de instellingen,
- VIII : Financieel mechanisme,
- IX : Algemene slotbepalingen.

Vervolgens zijn er nog 49 protocollen en één slotakte met daarin 30 gemeenschappelijke verklaringen vanwege de E.G. en de E.V.A., een verklaring aangaande de vereenvoudiging van grenscontroles, een verklaring betreffende de politieke dialoog, de interimregeling ter voorbereiding van een ordelijke inwerkingtreding van de overeenkomst, de regeling betreffende de bekendmaking van informatie i.v.m. de E.E.R., de regeling betreffende de bekendmaking van E.V.A.-kennisgevingen inzake aanbestedingen en nog 39 verklaringen van één of meer partijen bij de overeenkomst.

4. De instellingen

Samen met de inwerkingtreding van de E.E.R. zullen ook diverse instellingen worden opgericht.

4.1. De Raad⁵

Er wordt een «E.E.R.-Raad» ingesteld, die met name verantwoordelijk is voor het geven van de politieke impulsen bij de tenuitvoerlegging van deze overeenkomst en het vaststellen van de algemene richtsnoeren voor het «Gemengd Comité» van de E.E.R.

Daartoe beoordeelt de «E.E.R.-Raad» de algemene werking en de ontwikkeling van de overeenkomst en neemt hij de politieke besluiten die leiden tot wijziging van de overeenkomst.

De overeenkomstsluitende partijen – wat de Gemeenschap en de lidstaten van de E.G. betreft elk op hun onderscheiden bevoegdheidsterreinen – kunnen iedere aangelegenheid die aanleiding geeft tot moeilijkheden, na bespreking ervan in het Gemengd Comité van de E.E.R., of bij uitzonderlijk dringende gevallen, direct in de «E.E.R.-Raad» aan de orde stellen.

De «E.E.R.-Raad» bestaat uit de leden van de Raad van de Europese Gemeenschappen en leden van de Commissie van de E.G. en één lid van de regering van elk van de E.V.A.-staten.

⁵ *Ibidem*, deel VII, hoofdstuk 1, afdeling 1.

De leden van de «E.E.R.-Raad» kunnen worden vertegenwoordigd overeenkomstig de in zijn reglement van orde vast te stellen voorwaarden.

De «E.E.R.-Raad» geeft beschikkingen op basis van overeenstemming tussen de Gemeenschap enerzijds en de E.V.A.-staten anderzijds.

Het voorzitterschap van de «E.E.R.-Raad» wordt afwisselend voor een periode van zes maanden uitgeoefend door een lid van de Raad van de Europese Gemeenschappen en een lid van de regering van een E.V.A.-staat.

4.2. *Het Gemengd Comité* ⁶

Er wordt een «Gemengd Comité van de E.E.R.» ingesteld, dat de daadwerkelijke tenuitvoerlegging en werking van de overeenkomst verzekert. Daartoe wisselt het denkbelden en informatie uit en neemt het, in de gevallen waarin deze overeenkomst voorziet, besluiten.

De overeenkomstsluitende partijen – wat de Gemeenschap en de lidstaten van de E.G. betreft elk op hun onderscheiden bevoegdheidsterreinen – plegen in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» overleg over ieder door een van hen aan de orde gesteld punt dat van belang is voor de overeenkomst en dat aanleiding geeft tot moeilijkheden.

Het «Gemengd Comité van de E.E.R.» bestaat uit vertegenwoordigers van de overeenkomstsluitende partijen, i.c. de Europese Commissie, de E.G.-lidstaten en de E.V.A.-leden.

Het «Gemengd Comité van de E.E.R.» geeft beschikkingen op basis van overeenstemming tussen de Gemeenschap enerzijds en de met één stem sprekende E.V.A.-staten anderzijds.

Het voorzitterschap van het «Gemengd Comité van de E.E.R.» wordt afwisselend voor een periode van zes maanden uitgeoefend door de vertegenwoordiger van de Gemeenschap, in casu de Commissie, en de vertegenwoordiger van een van de E.V.A.-staten.

4.3. *Het «Gemengd Parlementair Comité»* ⁷

Er wordt een «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» ingesteld van 66 leden ⁸, dat bestaat uit gelijke aantallen leden van het Europese Parlement enerzijds en de Parlementen van de E.V.A.-staten anderzijds.

Het «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» draagt, door middel van dialoog en beraadslagingen, bij tot een beter begrip tussen de Gemeenschap en de E.V.A.-staten op de door deze overeenkomst bestreken terreinen.

Het «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» kan zijn standpunten in de vorm van verslagen of resoluties kenbaar maken.

De voorzitter van de «E.E.R.-Raad» kan voor het «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» verschijnen om te worden gehoord.

Het «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» kiest uit zijn leden een voorzitter en een vice-voorzitter. Het voorzitterschap van het Comité wordt beurtelings voor een pe-

riode van een jaar waargenomen door een door het Europese Parlement en door een Parlement van een E.V.A.-staat benoemd lid.

Het Comité benoemt zijn bureau.

De kosten verbonden aan de deelneming aan het «Gemengd Parlementair Comité van de E.E.R.» komen ten laste van het Parlement dat een lid heeft benoemd.

4.4. *De samenwerking tussen de economische en sociale partners* ⁹

De leden van het Economisch en Sociaal Comité en andere organen die de sociale partners in de Gemeenschap vertegenwoordigen en de overeenkomstige organen in de E.V.A.-staten beijveren zich om hun onderlinge contacten te versterken. Daartoe gaan zij nauwer samenwerken om de bewustwording van de economische en sociale aspecten van de groeiende verstrengeling van de economieën en de belangen van de overeenkomstsluitende partijen in het kader van de E.E.R. te verhogen.

Daartoe wordt hierbij een «Raadgevend Comité van de E.E.R.» opgericht, dat bestaat uit gelijke aantallen leden van het Economisch en Sociaal Comité van de Gemeenschap enerzijds en het Raadgevend Comité van de E.V.A. anderzijds. Het «Raadgevend Comité van de E.E.R.» kan zijn standpunten kenbaar maken in de vorm van verslagen of resoluties.

5. *De besluitvormingsprocedure* ¹⁰

Deze overeenkomst doet geen afbreuk aan het recht van elke overeenkomstsluitende partij om onverminderd het beginsel van non-discriminatie en na de overige overeenkomstsluitende partijen te hebben ingelicht, haar interne wetgeving op de door de overeenkomst bestreken gebieden te wijzigen indien het «Gemengd Comité van de E.E.R.» oordeelt dat de gewijzigde wetgeving geen afbreuk doet aan de goede werking van de overeenkomst.

Zodra door de Europese Commissie een nieuwe wetgeving wordt voorbereid op het terrein van de E.E.R.-overeenkomst, wint zij informeel het advies in bij de deskundigen uit de E.V.A.-staten en dit op dezelfde wijze als zij voor de uitwerking van haar voorstellen advies inwint bij deskundigen uit de lidstaten van de Gemeenschap.

Wanneer de Commissie van de E.G. haar voorstel aan de Raad van de Europese Gemeenschappen toezendt, doet zij afschriften daarvan toekomen aan de E.V.A.-staten.

Op verzoek van een van de overeenkomstsluitende partijen vindt er in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» een inleidende gedachtenwisseling plaats.

In de fase voorafgaand aan het besluit van de Raad van de Europese Gemeenschappen plegen de overeenkomstsluitende partijen, in een voortdurend informatie- en raadplegingsproces, op belangrijke momenten op verzoek van een hunner opnieuw overleg met elkaar in het «Gemengd Comité van de E.E.R.».

De overeenkomstsluitende partijen werken in de informatie- en overlegfase te goeder trouw samen met het uitein-

⁶ *Ibidem*, afdeling 2.

⁷ *Ibidem*, afdeling 3.

⁸ Protocol 36 bevat de statuten.

⁹ Deel VII, hoofdstuk 1, afdeling 4, van de overeenkomst.

¹⁰ *Ibidem*, hoofdstuk 2.

delijke oogmerk de besluitvorming in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» te vergemakkelijken.

De Commissie van de E.G. zorgt, naar gelang de betrokken terreinen, voor een zo ruim mogelijke deelneming van deskundigen van de E.V.A.-staten in de voorbereidende fase van ontwerp-maatregelen. Vervolgens worden deze voorgelegd aan de commissies die het uitvoerend orgaan van de E.G. bijstaan bij de uitoefening van haar uitvoerende bevoegdheden. Bij de uitwerking van ontwerp-maatregelen worden deskundigen van de E.V.A.-staten dan ook in dezelfde mate door de Europese Commissie ingeschakeld als deskundigen van de lidstaten van de E.G.

Het 37e protocol bij de overeenkomst bepaalt de lijst van de voorbereidende commissies bij het uitvoerend orgaan van de E.G., die opgesteld worden voor ambtenaren uit de E.V.A.-lidstaten:

- Wetenschappelijk Comité voor de menselijke voeding,
- Geneesmiddelencomité,
- Wetenschappelijk Veterinair Comité,
- Comité voor de vervoersinfrastructuur,
- Administratieve Commissie voor de Sociale Zekerheid van Migrerende Werknemers,
- Contactcomité inzake het Witwassen van Geld,
- Adviescomité voor mededingingsregelingen en economische machtsposities,
- Raadgevend Comité voor Concentraties.

6. Juridische bepalingen

Hoofdstuk drie van deel VII van de E.E.R.-overeenkomst bevat de bepalingen ten aanzien van de homogeniteit, de toezichtprocedure en de beslechting van geschillen.

6.1. De homogeniteit

Met het oog op de verwezenlijking van het streven van de overeenkomstsluitende partijen om te komen tot een zo uniform mogelijke uitlegging van de bepalingen van de overeenkomst en van die bepalingen van de communautaire wetgeving die in essentie in de overeenkomst zijn overgenomen, handelt het «Gemengd Comité van de E.E.R.» overeenkomstig dit artikel.

Het «Gemengd Comité van de E.E.R.» volgt nauwgezet de ontwikkeling van de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen en het E.V.A.-Hof. Daartoe worden de arresten van beide hoven ter kennis gebracht van het «Gemengd Comité van de E.E.R.» dat het nodige doet om de homogene uitlegging van de overeenkomst te handhaven ¹¹.

De besluiten van het «Gemengd Comité» kunnen geen afbreuk doen aan de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de E.G. ¹².

6.2. Het toezicht

Door de overeenkomst worden nieuwe instellingen en procedures t.a.v. het toezicht in het leven geroepen.

A. *De toezichthoudende autoriteit.* Ingevolge artikel 108, lid één, stellen de E.V.A.-staten een onafhankelijke toezichthoudende autoriteit in (de Toezichthoudende Autoriteit van de E.V.A.) alsmede soortgelijke procedures als die welke in de E.G. bestaan, met inbegrip van procedures voor de naleving van de verplichtingen krachtens deze overeenkomst en voor de toetsing van de wettigheid van handelingen van de Toezichthoudende Autoriteit van de E.V.A. op het gebied van de mededinging.

B. *Het E.V.A.-Hof.* De E.V.A. richtte los van deze overeenkomst, doch in overeenstemming met de tekst, een Hof op. Dit E.V.A.-Hof is bevoegd voor:

- vorderingen inzake de toezichtprocedure betreffende de E.V.A.-staten;
- beroepen betreffende beschikkingen van de Toezichthoudende Autoriteit van de E.V.A. op het gebied van de mededinging;
- de beslechting van geschillen tussen twee of meer E.V.A.-staten.

C. *De procedure.* Op de naleving van de verplichtingen krachtens deze overeenkomst wordt toegezien door enerzijds de «Toezichthoudende Autoriteit» van de E.V.A. en anderzijds de Commissie van de E.G.

Om een uniform toezicht in de gehele E.E.R. te verzekeren, wordt door de Toezichthoudende Autoriteit van de E.V.A. en de Commissie van de E.G. samengewerkt, informatie uitgewisseld en overleg gepleegd over kwesties betreffende het toezichtbeleid en over afzonderlijke gevallen.

Klachten betreffende de toepassing van de overeenkomst worden gericht tot de Commissie van de E.G. en de Toezichthoudende Autoriteit van de E.V.A., die elkaar in kennis stellen van de ontvangen klachten.

Elk van beide organen onderzoekt alle klachten ter zake waarvan het bevoegd is, en geeft de klachten ter zake waarvan het andere orgaan bevoegd is, aan dat orgaan door.

Bij onenigheid tussen deze twee organen over de maatregelen die in verband met een klacht of met het resultaat van het onderzoek moeten worden genomen, kan elk van deze organen de zaak voorleggen aan het «Gemengd Comité van de E.E.R.».

6.3. De beslechting van geschillen ¹³

De geschillen betreffende de uitlegging of de toepassing van deze overeenkomst kunnen door de E.G. of een E.V.A.-staat overeenkomstig de volgende bepalingen aan het «Gemengd Comité van de E.E.R.» worden voorgelegd.

Het «Gemengd Comité van de E.E.R.» kan het geschil beslechten. Het comité ontvangt alle informatie die nuttig kan zijn voor een diepgaand onderzoek van de situatie met het oog op het uitwerken van een aanvaardbare oplossing. Daartoe onderzoekt het «Gemengd Comité» alle mogelijkheden om de goede werking van de overeenkomst in stand te houden.

Indien een geschil betrekking heeft op de uitlegging van bepalingen van deze overeenkomst die in essentie gelijk zijn aan overeenkomstige regels van de E.G.-verdragen ter uitvoering van de Verdragen aangenomen besluiten, en indien het geschil niet beslecht is binnen drie maanden nadat het

¹¹ Artikel 105 van de overeenkomst.

¹² Protocol 48 van de overeenkomst.

¹³ Artikel 111 van de overeenkomst.

aan het «Gemengd Comité van de E.E.R.» is voorgelegd, kunnen de overeenkomstsluitende partijen die bij het geschil zijn betrokken, overeenkomen het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen te verzoeken zich over de uitlegging van de desbetreffende regels uit te spreken.

Artikel 111 van de overeenkomst bevat nog enige technische bepalingen t.a.v. de beslechting van geschillen. Protocol 48 van de overeenkomst bepaalt ook hier dat de besluiten van het «Gemengd Comité» in geen geval afbreuk kunnen doen aan de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie.

7. Het vrije verkeer

De E.E.R.-overeenkomst bevat de afschaffing van de douanerechten en de kwantitatieve beperkingen van de handel.

De E.E.R.-overeenkomst neemt ook andere handelsbelemmeringen weg en voegt hier nog het vrije verkeer van personen-goederen-diensten-kapitaal aan toe.

Deze vrijheden zullen worden verkregen door de toepassing door de E.V.A.-landen van de E.G.-wetgeving, weliswaar met aanpassingen, afwijkingen en een overgangsperiode.

Ten einde in de hele E.V.A. dezelfde mededingingsvoorwaarden te garanderen, zullen de E.V.A.-landen ook de mededingingsregels van de Gemeenschap overnemen en een onafhankelijk controleorgaan en een E.V.A.-gerechtshof oprichten.

Het *vrije verkeer van goederen* houdt in dat technische obstakels voor de handel zullen worden weggenomen naarmate de communautaire wetgeving inzake normen en standaarden, met een aantal kleine uitzonderingen, in de hele E.E.R. zal worden toegepast. Andere liberaliseringsmaatregelen zijn dat de E.V.A.-landen iedere discriminatie als gevolg van monopolies zullen afschaffen en de E.G.-regels voor het toekennen van contracten aan organisaties uit de particuliere sector zullen toepassen. De E.E.R. is geen volledig geïntegreerde douane-unie zoals de E.G. zelf. Het vrije verkeer heeft alleen betrekking op goederen die binnen de E.E.R. zijn geproduceerd en niet op goederen die van elders worden geïmporteerd. De grenscontroles tussen de E.G. en de E.V.A.-landen kunnen derhalve niet worden afgeschaft, maar zij zullen zoveel mogelijk worden vereenvoudigd. Er is onderhandeld over bijzondere regeling voor gevoelige sectoren, zoals de visserij en de handel in landbouwprodukten.

In de dienstensector wordt de hoeksteen van de interne marktwetgeving – het «Europees paspoort» – verstrekt aan bedrijven en organisaties uit de E.V.A.-landen. Zo zal een E.V.A.-bank door de gehele E.E.R. handel kunnen drijven vanuit haar hoofdkantoor in Zwitserland of Zweden, op basis van een enig document dat is afgegeven door de bevoegde autoriteit in haar thuisland. Naast het bankwezen vallen ook de overige financiële diensten, de telecommunicatie en informatiediensten onder de diensten die door de E.E.R. worden geregeld. Onder de overeenkomst valt eveneens het vervoer, een van de gevoeligste onderhandelings-thema's wegens de kwestie van het alpiene transitovervoer tussen het noorden en het zuiden van de Gemeenschap via Zwitserland en Oostenrijk.

Wat het *kapitaalverkeer* aangaat, zullen alle discriminerende beperkingen moeten worden afgeschaft om te garande-

ren dat de voorwaarden voor investeringen en kapitaaloverdrachten dezelfde zijn voor alle onderdanen en bedrijven die in de hele E.E.R. zijn gevestigd.

De *werknemers en de zelfstandigen* krijgen, door de E.E.R.-overeenkomst, het recht zich even *vrij* als in de Gemeenschap te verplaatsen en te vestigen. Hun diploma's zullen worden erkend. Het beginsel van non-discriminatie zal, ook op het terrein van de sociale zekerheid, worden toegepast.

De samenwerking zal zich niet alleen uitstrekken tot het vrije verkeer van goederen, personen, kapitaal en diensten, maar ook tot de *zogenaamde horizontale en flankerende beleidsmaatregelen* (bijvoorbeeld vennootschapsrecht, onderzoek en ontwikkeling, milieu, consumentenbescherming, sociaal beleid).

8. De andere samenwerking

Het zesde deel van de overeenkomst regelt de samenwerking buiten het kader van de vier vrijheden.

8.1. De materies

Artikel 78 bepaalt dat de overeenkomstsluitende partijen de samenwerking versterken en verbreden in het kader van de werkzaamheden van de Gemeenschap op het gebied van:

- onderzoek en technologische ontwikkeling,
- informatiediensten,
- milieu,
- onderwijs, opleiding en jongerenbeleid,
- sociaal beleid,
- bescherming van de consument,
- kleine en middelgrote ondernemingen,
- toerisme,
- de audiovisuele sector en
- burgerbescherming.

Ingevolge artikel 79 stellen de overeenkomstsluitende partijen alles in het werk, met name via de reeds vermelde besluitvormingsprocedure (supra, punt 5), om hun dialoog te versterken ten einde te bepalen op welke terreinen en voor welke werkzaamheden nauwere samenwerking zou kunnen bijdragen tot de verwezenlijking van hun gemeenschappelijke doelstellingen op de genoemde gebieden.

Zij wisselen met name informatie uit en plegen, op verzoek van een overeenkomstsluitende partij, overleg in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» over plannen of voorstellen voor de totstandbrenging of wijziging van kaderprogramma's, specifieke programma's, acties en projecten op de genoemde terreinen.

De bedoelde samenwerking vindt normaliter in een van de volgende vormen plaats¹⁴:

- deelneming door E.V.A.-staten aan communautaire kaderprogramma's, specifieke programma's, projecten of andere acties;
- totstandbrenging van gezamenlijke activiteiten op specifieke terreinen, inclusief overleg over of coördinatie van activiteiten, het samenvoegen van bestaande activiteiten en de totstandbrenging van gezamenlijke ad hoc-activiteiten;
- formele en informele uitwisseling of verstrekking van informatie;

¹⁴ Artikel 80 van de overeenkomst.

- gemeenschappelijke inspanningen om bepaalde activiteiten op het gehele grondgebied van de overeenkomstsluitende partijen aan te moedigen;

- parallelle wetgeving, in voorkomend geval, met een identieke of gelijksoortige inhoud;

- coördinatie van inspanningen en activiteiten, wanneer zulks van wederzijds belang is, via of in het kader van internationale organisaties en van samenwerking met derde landen.

Wanneer de samenwerking de vorm aanneemt van deelneming door E.V.A.-staten in een communautair kaderprogramma, specifiek programma, project of andere actie, zijn de volgende beginselen van toepassing¹⁵:

- de E.V.A.-staten moeten toegang hebben tot alle delen van een programma;

- in de status van de E.V.A.-staten in de commissies die de Commissie bijstaan bij het beheer of de ontwikkeling van een communautaire activiteit waaraan E.V.A.-staten op grond van hun deelneming financieel kunnen bijdragen, moet deze bijdrage ten volle tot uiting komen;

- besluiten van de Gemeenschap die geen verband houden met de algemene begroting van de Gemeenschap, en al dan niet rechtstreeks betrekking hebben op een kaderprogramma, een specifiek programma, een project of andere actie waaraan E.V.A.-staten via een in het kader van deze overeenkomst genomen besluit deelnemen, zijn onderworpen aan de reeds vermelde besluitvormingsprocedure;

- op projectniveau hebben instellingen, ondernemingen, organisaties en onderdanen van de E.V.A.-staten dezelfde rechten en verplichtingen in het communautaire programma of een andere actie als die welke gelden voor de instellingen, ondernemingen, organisaties en onderdanen van de lidstaten van de E.G. waarmee het partnerschap wordt aangegaan. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor deelnemers aan uitwisselingen tussen E.V.A.-staten en lidstaten van de E.G. in het kader van bedoelde activiteit;

- de E.V.A.-staten, hun instellingen, ondernemingen, organisaties en onderdanen hebben dezelfde rechten en verplichtingen ten aanzien van de verspreiding, evaluatie en exploitatie van resultaten als die welke gelden voor de lidstaten van de E.G., hun instellingen, ondernemingen, organisaties en onderdanen;

- de overeenkomstsluitende partijen verbinden zich ertoe om, in overeenstemming met hun onderscheiden voorschriften en regelingen, het verkeer van deelnemers aan het programma of een andere actie in de mate waarin zulks noodzakelijk is te vergemakkelijken.

De samenwerking op specifieke gebieden buiten de vier vrijheden wordt nader uitgewerkt in het 31e protocol bij de overeenkomst. Dit protocol bevat enkele belangrijke bepalingen ten aanzien van het onderzoek en de technologische ontwikkeling.

Vanaf de inwerkingtreding van de overeenkomst nemen de E.V.A.-staten deel aan de tenuitvoerlegging van het kaderprogramma van communautaire werkzaamheden op het gebied van onderzoek en technologische ontwikkeling (1990-1994)¹⁶, door mee te werken aan de specifieke pro-

gramma's daarvan.

De overeenkomst doet geen afbreuk aan enerzijds de bilaterale samenwerking krachtens het kaderprogramma van communautaire werkzaamheden op het gebied van onderzoek en technologische ontwikkeling (1987-1991)¹⁷, en anderzijds de bilaterale kaderovereenkomsten inzake wetenschappelijke en technische samenwerking tussen de E.G. en de E.V.A.-staten, voor zover deze betrekking hebben op samenwerking die niet door deze overeenkomst wordt bestreken.

8.2. De financiële deelname

Wanneer de samenwerking van de E.V.A.-landen een financiële deelname vereist, dient dit te gebeuren in een van de volgende vormen, namelijk¹⁸:

- de bijdrage van de E.V.A.-staten als gevolg van hun deelneming aan communautaire activiteiten wordt berekend naar rato van de vastleggingskredieten en de betalingskredieten die elk jaar voor de E.G. op de algemene communautaire begroting worden opgevoerd op elke begrotingslijn overeenstemmende met de betrokken activiteiten. De «evenredigheidsfactor» aan de hand waarvan de deelneming van de E.V.A.-staten wordt bepaald, is de som van de verhoudingsgetallen tussen het «bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen» van elk van de E.V.A.-staten enerzijds en de som van de bruto binnenlandse produkten tegen marktprijzen van de lidstaten van de E.G. en die E.V.A.-staat anderzijds. Deze factor wordt voor elk begrotingsjaar aan de hand van de meest recente statistische gegevens berekend. Het bedrag van de bijdrage van de E.V.A.-staten is zowel wat de vastleggingskredieten als wat de betalingskredieten betreft een aanvulling op de voor de E.G. opgevoerde bedragen op de algemene begroting op elke begrotingslijn overeenstemmende met de betrokken activiteiten. De elk jaar door de E.V.A.-staten te betalen bijdragen worden op basis van de betalingskredieten vastgesteld. Verplichtingen die de E.G. is aangegaan vóór de inwerkingtreding op basis van deze overeenkomst van de deelneming van de E.V.A.-staten aan de betrokken activiteiten – en de daaruit voortvloeiende betalingen –, geven geen aanleiding tot een bijdrage van de E.V.A.-staten;

- de financiële bijdrage van de E.V.A.-staten als gevolg van hun deelneming aan bepaalde projecten of andere activiteiten wordt gebaseerd op het beginsel dat elke overeenkomstsluitende partij haar eigen kosten dekt en een door het «Gemengd Comité van de E.E.R.» vast te stellen passende bijdrage levert aan de algemene kosten van de Gemeenschap;

- het «Gemengd Comité van de E.E.R.» neemt de nodige besluiten betreffende de bijdrage van de overeenkomstsluitende partijen in de kosten van de activiteit.

Het 32e protocol van de overeenkomst regelt de nadere uitwerking van deze financiële deelname. De bedoelde tekst bevat namelijk de bepalingen aangaande:

- de procedure voor het vaststellen van de financiële deelneming vanwege de E.V.A.-landen,

¹⁵ *Ibidem*, artikel 81.

¹⁶ Besluit van de Raad 90/221/EEG van 23 april 1990 (1990-1994) (PB nr. L117 van 8 mei 1990, blz. 28).

¹⁷ Besluit 87/516/Euratom, EEG van de Raad van 28 september 1987 (PB nr. L302 van 24 oktober 1987, blz. 1).

¹⁸ Artikel 82 van de E.E.R.-overeenkomst.

- de beschikbaarstelling van de bijdragen van deze landen,
- de tenuitvoerlegging,
- de controle op de financiële bijdragen.

9. Het financieel mechanisme

In artikel 115 van de overeenkomst stellen de overeenkomstsluitende partijen dat ze het erover eens zijn dat, met het oog op de bevordering van een gestadige en evenwichtige versterking van hun handel en hun economische betrekkingen, de economische en sociale verschillen tussen hun regio's moeten worden teruggedrongen.

Protocol 38 bevat de bepalingen betreffende het financieel mechanisme.

Dit protocol bepaalt dat het financieel mechanisme voorziet in financiële bijstand aan de volgende gebieden: Ierland, Noord-Ierland, Portugal, Griekenland en sommige Spaanse regio's.

De E.E.R.-overeenkomst omvat ook *middelen* om de regionale verschillen terug te dringen, ten einde alle overeenkomstsluitende partijen een zelfde mate van voordeel te garanderen.

Naast de nodige bepalingen die speciaal met dit doel op het gebied van de landbouw en de visserij zullen worden opgesteld, zullen de E.V.A.-landen een financieel mechanisme in het leven roepen om uit hoofde van de structuurfondsen van de Gemeenschap bijstand in de vorm van giften (500 miljoen ECU) en rentesubsidies op leningen (1.500 miljoen ECU) te verlenen. Dit betekent dat de «rijkere» E.V.A.-landen zullen gaan betalen voor de «armere» lidstaten van de E.G.

De E.V.A.-landen richten een «comité voor het financieel mechanisme» in dat nauw samenwerkt met de «Europese Investeringsbank». Deze laatste instelling zal de praktische uitvoering van het mechanisme op zich nemen.

De beide financieringsmiddelen worden toegewezen na de goedkeuring van het «Comité voor het financieel mechanisme» en na advies van de Europese Commissie.

Voorrang wordt gegeven aan projecten waarbij de nadruk in het bijzonder wordt gelegd op milieu (met inbegrip van stedelijke ontwikkeling), vervoer (en de daarvoor bestemde infrastructuur) of opleiding en scholing. Met betrekking tot door particuliere ondernemingen ingediende projecten wordt bijzondere aandacht geschonken aan kleine en middelgrote ondernemingen¹⁹.

De overeenkomstsluitende partijen verklaren dat de door de structuurfondsen van de E.G., de Europese Investeringsbank of andere soortgelijke financiële instrumenten of fondsen aan ondernemingen verleende steun in overeenstemming moet zijn met de bepalingen van deze overeenkomst inzake steunmaatregelen van de staten. Zij verklaren dat op verzoek van een van de toezichthoudende autoriteiten informatie en standpunten worden uitgewisseld over deze vormen van steunverlening²⁰.

Indien een E.V.A.-staat die partij is bij de overeenkomst zich uit de E.V.A. terugtrekt en tot de E.G. toetreedt, dient een passende regeling te worden getroffen om ervoor te zor-

gen dat hierdoor voor de overblijvende E.V.A.-staten geen bijkomende financiële verplichtingen ontstaan. De overeenkomstsluitende partijen nemen in dit verband nota van het besluit van de E.V.A.-staten om hun respectieve bijdrage tot het financieel mechanisme te berekenen op basis van het B.N.P. tegen marktprijzen voor de drie laatste jaren. Wat de toetredende E.V.A.-staten betreft, dient een passende en billijke oplossing te worden gevonden in het kader van de toetredingsonderhandelingen²¹.

Hierbij aansluitend is er nog een verklaring²² vanwege de E.V.A.-landen, die als volgt luidt:

«De E.V.A.-staten zijn van oordeel dat de «passende en billijke oplossingen» waarnaar in de gemeenschappelijke verklaring betreffende het financieel mechanisme wordt verwezen, ertoe zouden moeten leiden dat een E.V.A.-staat die tot de Gemeenschap toetreedt, niet gebonden is door een financiële verbintenis die het financieel mechanisme van de E.V.A. na de toetreding van dat land tot de Gemeenschap is aangegaan of dat de bijdragen van dat land aan de algemene begroting van de E.G. dienovereenkomstig worden aangepast.»

Op 25 februari 1993 bereikten de vertegenwoordigers van de E.G. en van de Europese Vrijhandelsassociatie een akkoord over de aanpassing van het verdrag over de E.E.R. De aanpassing was nodig nadat de Zwitsers in december 1992 tegen de E.E.R. stemden. Het delicaatste punt in de nieuwe onderhandelingen was het wegvallen van de Zwitserse bijdrage in een fonds ten voordele van de armste E.G.-lidstaten. Die landen wilden compensaties voor het wegvallen van de Zwitserse bijdrage. Er is overeengekomen dat ze, in ruil voor de vermindering van de rechtstreekse steun, hogere rentesubsidies op leningen zullen krijgen door de zes andere landen (Noorwegen, Zweden, Finland, IJsland, Oostenrijk en Liechtenstein).

10. De werkingssfeer

Artikel 126, lid één, van de E.E.R.-overeenkomst bepaalt dat de toepassing geldt voor de gebieden waar het E.G.K.S.²³ - en het E.E.G.-verdrag²⁴ van toepassing zijn. Artikel 227 en bijlage IV van het E.E.G.-verdrag bepalen welke gebieden van de Europese Gemeenschappen tot de E.G. behoren en dit is niet altijd een duidelijke situatie.

Er zijn hier vier mogelijkheden, namelijk:

- het volledige gebied van een lidstaat behoort tot de E.G.;
- er zijn voor sommige gebieden overgangsbepalingen voorzien na de toetreding (i.c. Ceuta en Melilla - de Spaanse gebieden in Noord-Afrika) of het verdrag is maar ten dele van toepassing (i.c. de Kanaaleilanden en het eiland Man voor het Verenigd Koninkrijk);

²¹ 21e gemeenschappelijke verklaring.

²² 38e verklaring.

²³ Het E.G.K.S.-verdrag is alleen op de grondgebieden van Europa toepasselijk (art. 79 E.G.K.S.).

²⁴ Het Euratom-verdrag wordt niet vermeld, doch is net als het E.E.G.-verdrag ook van toepassing op de niet-Europese gebieden, die onder de rechtsmacht van de lidstaten vallen (art. 198 E.G.A.).

¹⁹ Artikel 4 van protocol 38.

²⁰ 12e gemeenschappelijke verklaring.

– sommige gebieden zijn met een associatie gebonden met de E.G. (titel IV van het E.E.G.-verdrag)²⁵. Hier gaat het om «Groenland» (Denemarken), de «Antillen» (Nederland), de Franse «Territoires d'Outre-Mer» (T.O.M.), de Franse of Britse gebieden in de Caraïbische zee en de talrijke Britse overzeese gebieden;

– de Britse gebieden op Cyprus en Hong-Kong, alsook de Deense Faeröer-eilanden behoren niet tot de E.G.

Bovendien laat de E.E.R.-overeenkomst de mogelijkheid open voor Finland²⁶ om de Aland-eilanden (strategisch gelegen tussen Zweden en het moederland) en voor Noorwegen²⁷ om Spitsbergen²⁸ (rijk aan grondstoffen) uit te sluiten van de overeenkomst.

Ingevolge artikel 112 van de overeenkomst mag een overeenkomstsluitende partij unilateraal passende maatregelen treffen indien er mogelijk aanhoudende ernstige economische, maatschappelijke of met het milieu verband houdende moeilijkheden van sectoriële of regionale aard rijzen.

Dergelijke vrijwaringsmaatregelen zijn naar draagwijdte en duur beperkt tot hetgeen strikt noodzakelijk is om de situatie te verhelpen. Voorrang wordt gegeven aan maatregelen die de werking van deze overeenkomst zo weinig mogelijk verstoren.

De vrijwaringsmaatregelen zijn ten aanzien van alle overeenkomstsluitende partijen van toepassing.

Een overeenkomstsluitende partij die overweegt vrijwaringsmaatregelen te treffen, stelt de overige overeenkomstsluitende partijen hiervan onverwijld via het «Gemengd Comité van de E.E.R.» in kennis en verstrekt alle relevante inlichtingen²⁹.

De overeenkomstsluitende partijen plegen onmiddellijk overleg in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» om een voor elke partij aanvaardbare oplossing te vinden.

De betrokken overeenkomstsluitende partij mag geen vrijwaringsmaatregelen nemen binnen een maand na de datum van kennisgeving, tenzij de overlegprocedure vóór het verstrijken van de gestelde termijn is beëindigd. Wanneer uitzonderlijke omstandigheden die onmiddellijke maatregelen vereisen voorafgaand onderzoek uitsluiten, mag de betrokken overeenkomstsluitende partij onmiddellijk de vrijwaringsmaatregelen toepassen die strikt noodzakelijk zijn om de situatie te verhelpen.

Voor de Gemeenschap neemt de E.G.-Commissie het initiatief tot de vrijwaringsmaatregelen.

De betrokken overeenkomstsluitende partij stelt het «Gemengd Comité van de E.E.R.» onverwijld in kennis van de getroffen maatregelen en verstrekt alle relevante inlichtingen.

Vanaf de datum van invoering wordt over de vrijwaringsmaatregelen om de drie maanden overleg gepleegd in het «Gemengd Comité van de E.E.R.» met het oog op de intrekking ervan vóór de gestelde vervaldatum of de beperking van het toepassingsgebied.

Elke overeenkomstsluitende partij kan het «Gemengd Comité van de E.E.R.» te allen tijde om herziening van de maatregelen verzoeken.

Bovendien staat artikel 123 van de overeenkomst de landen toe om alle maatregelen te nemen voor de vrijwaring van de nationale veiligheid en de produktie van militair materieel. Dit laatste is wel van belang voor Frankrijk en Zweden.

Ten slotte bepaalt protocol nr. 39 dat de ECU de reken-eenheid wordt binnen de overeenkomst.

11. De slotbepalingen

De E.E.R.-overeenkomst zou met ingang van 1 januari 1993 van start zijn gegaan. Doch in december 1992 stemde Zwitserland, in een referendum, tegen de E.E.R.

Sinds deze stemming is er een onduidelijke situatie ontstaan. Artikel 129, lid drie, van de overeenkomst bepaalt dat de uiterste datum van kennisgeving 30 juni 1993 is. Daarna roepen de overeenkomstsluitende partijen een diplomatieke conferentie bijeen ten einde de toestand te bezien.

Elke partij kan de overeenkomst opzeggen mits met een kennisgeving vooraf van minstens twaalf maanden³⁰.

Alle nieuwe lidstaten van de E.G. moeten toetreden tot de E.E.R. en alle nieuwe leden van de E.V.A. kunnen toetreden tot de overeenkomst³¹.

12. Conclusie

De tekst aangaande de «Europese Economische Ruimte» is een associatie-overeenkomst en wijkt daardoor af van de traditionele verdragen (o.a. het verdrag tot oprichting van de Europese Unie-Maastricht). Niettemin houdt deze overeenkomst bepalingen in die erg belangrijke gevolgen zullen hebben voor de maatschappij.

Inderdaad. Zo treden de E.V.A.-landen toe tot een uitgebreide interne markt. De invoering van de vier vrijheden, de horizontale en flankerende beleidsmaatregelen illustreren dit feit. Bovendien worden de zeven landen ook betrokken bij het beleid van de E.G. en leveren ze, via de structuurfondsen, financiële steun aan de armere gebieden binnen de Europese Gemeenschappen.

Op het juridisch en bestuurlijk vlak dient men vast te stellen dat een groot deel van de E.G.-wetgeving toepasselijk wordt in de E.V.A.-landen. Deze laatste richten ook een eigen Hof op. De E.E.R.-overeenkomst laat deze zeven «rijkere» lidstaten ook toe tot de «E.G.-wachtkamer». Zo benadrukt de overeenkomst de band tussen de E.E.R. en de E.G., door de bepaling dat de nieuwe lidstaten van de Gemeenschap moeten toetreden tot de E.E.R. Oostenrijk, Zweden en Finland hebben reeds formeel hun lidmaatschap van de E.G. aangevraagd.

Aangezien de E.V.A. en de E.G., door de E.E.R.-overeenkomst, grotendeels worden samengevoegd, zullen de welvaartsverschillen nog groter worden³² en zal er een mentaliteitsoverwicht komen vanwege de noordelijke landen.

H. MATTHIJS
Hoofddocent U.I.A.

²⁵ De oude kolonies zijn, na de onafhankelijkheid, uit deze lijst geschrapt. Doch zij hebben door een nieuwe associatie (Yaoendi en later Lomé) opnieuw een band met de E.G.

²⁶ Artikel 126, lid twee, van de E.E.R.-overeenkomst.

²⁷ *Ibidem*, Protocol, nr. 40.

²⁸ Svalbard in het Noors.

²⁹ Artikel 113 van de E.E.R.-overeenkomst.

³⁰ *Ibidem*, artikel 127, lid één.

³¹ *Ibidem*, artikel 128, lid één.

³² Per hoofd is België het vierde rijkste E.G.-land (na Luxemburg, Denemarken en Frankrijk) en alle zeven E.V.A.-landen zijn rijker dan ons land.

WET BETREFFENDE EEN VORDERINGSRECHT INZAKE BESCHERMING VAN HET LEEFMILIEU

I. Inleiding

1. Einde 1992 keurde de Senaat het door de Kamer gemaakte wetsontwerp betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu definitief goed¹. Deze nieuwe wet maakt het mogelijk voor de procureur des Konings, een administratieve overheid of een V.Z.W., die aan een aantal voorwaarden voldoet inzake doel, bestaansduur en activiteit, om bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg een vordering tot staking in te stellen ten behoeve van de bescherming van het leefmilieu².

Deze wet is het resultaat van de vele voorstellen die bij het Parlement werden ingediend om een vorderingsbevoegdheid toe te kennen aan milieuverenigingen³ en die uitmondten in het wetsontwerp betreffende een vorderingsrecht van milieuverenigingen, dat op 7 februari 1991 door de toenmalige staatssecretaris voor Leefmilieu Miel Smet bij de Senaat werd ingediend (hier verder het ontwerp-Smet genoemd).

Het verruimen van de vorderingsbevoegdheid is een materie die na de staatshervormingen nationaal bleef. Het argument dat het toekennen van verruimde rechtstoegang aan milieuorganisaties noodzakelijk is om de milieuwetgeving, een materie waarvoor de Gewesten grotendeels bevoegd zijn, effectief te maken en de Gewesten daarvoor dus impliciet bevoegd zijn⁴, strandt op art. 19, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980. Bij het uitoefenen van de impliciete bevoegdheden mag immers niet geraakt worden aan de door de Grondwet (hier: art. 94 Gw.) aan de nationale wetgever voorbehouden bevoegdheden⁵.

Na het schetsen van de context waarin de wet tot stand is gekomen, worden in deze bijdrage de uitgangspunten van de nieuwe regeling besproken en worden enkele kernbepalingen toegelicht, om tot slot te pogen een globale appreciatie van de wet te geven.

II. Door de wet beoogde doelstelling

2. Via het ontwerp-Smet wou men de milieuverenigingen toegang tot de rechtbank verlenen voor de bescherming van hun statutair belang dat een algemeen belang uitmaakt. Deze mogelijkheid werd hun immers uitdrukkelijk ontzegd door het cassatiearrest van 19 november 1982 (het «Eikendaal»-arrest), een standpunt dat werd bevestigd door het arrest van 25 oktober 1985⁶. Een vordering kan pas ontvankelijk zijn als voldaan is aan de artt. 17 en 18 Ger.W., waar o.a. sprake is van «belang», dat volgens de rechtspraak, de parlementaire voorbereiding en de rechtsleer *persoonlijk en rechtstreeks* moet zijn. Welnu, «het eigen belang van een rechtspersoon is alleen datgene wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen inzonderheid zijn vermogen, eer en goede naam raakt en het enkel feit dat een rechtspersoon een doel nastreeft, heeft niet tot gevolg dat hij een eigen belang heeft tot stand gebracht, nu toch iedereen gelijk welk doel kan opvatten»⁷. Deze cassatiearresten passen de gangbare interpretatie van art. 17 Ger.W. toe⁸.

Hoewel dat standpunt niet door alle lagere rechtbanken werd nagevolgd⁹ en er ook afwijkende rechtsleer te vinden

scherming om in rechte op te treden, *Stukken Brusselse Hoofdstedelijke Raad*, 1989-90, nr. A-10/2.

⁶ Cass., 19 november 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, 372, met conclusie van de eerste advocaat-generaal KRINGS en *R.W.*, 1983-84, 2029, met noot LAENENS, J.; Cass., 21 oktober 1985, *Arr. Cass.*, 1985-86, 249, met conclusie van de eerste advocaat-generaal KRINGS.

⁷ Cass., 19 november 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, 384.

⁸ DABIN, J., «La recevabilité des actions en réparation intentées par les groupements privés autres que les sociétés en raison du dommage causé soit à la généralité de leurs membres, soit aux fins qu'ils poursuivent», *R.C.J.B.*, 1958, 251; VAN REEPINGHEN, C., *Rapport sur la réforme judiciaire*, *Pasin.*, 1967, 319-320; VAN COMPERNOLLE, J., *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, Larcier, 1972, 240-316; FETTWIS, A., *Manuel de procédure civile*, Luik, Faculté de droit de Liège, 1987, 37-54, en VAN OMMESSLAGHE, P., «Le droit d'action en justice des groupements, notamment des groupements tendant à la défense de l'environnement», in *Vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen*, o.c., 15-37.

⁹ Zie de onder voetnoot nr. 61 opgesomde rechtspraak bij JADOT, B., «La reconnaissance des intérêts écologiques en droit interne», in *Droit positif, droit comparé et histoire du droit*, in *Droit et intérêt*, III, GÉRARD, Ph., OST, F. en VAN DE KERCHOVER, M. (red.), Brussel, Publications des facultés universitaires Saint Louis, 1990, 185-220; LEMMENS, P. en VERLINDEN, J., «Toegang tot de rechter in milieuzaken» in *Rechtspraak in milieubescherming*, C.B.R. (red.), Antwerpen, Kluwer, 1991, (223), 235-236 en VAN DEN BERGHE, J., «Het vorderingsrecht van burgers en milieuverenigingen», in *Rechtspraak in milieubescherming*, o.c., (265) 279-282.

¹ Wet van 12 januari 1993 betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu, *B.S.*, 19 februari 1993. De parlementaire stukken die voor deze bijdrage voornamelijk geraadpleegd werden, zijn: *Gedr.St.*, *Senaat*, 1990-91, nrs. 1232/1 en 2, en *Gedr.St.*, *Kamer*, B.Z. 1991-92, nr. 556.

² Artt. 1 en 2 van de wet.

³ Het betreft hier o.m. wetsvoorstellen van L. Dierickx, *Gedr.St.*, *Kamer*, 1982-83, nr. 666, en *Gedr.St.*, *Kamer*, 1985-86, nr. 84/1, en van L. Van Velthoven, *Gedr.St.*, *Kamer*, 1984-85, nr. 1069/1; *Gedr.St.*, *Kamer*, 1985-86, nr. 354/1, en *Gedr.St.*, *Kamer*, 1988-89, nr. 351/1. Voor een volledig overzicht en een vergelijking: DE JAGER, L., «Belgische wetsvoorstellen tot verruiming van de mogelijkheden om algemene belangenacties in te stellen» en «Summiere vergelijking van de verschillende wetsvoorstellen tot verruiming van de vorderingsbevoegdheid inzake de bescherming van collectieve belangen», in *Vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen*, BOCKEN, H. (red.), Brussel, Story-Scientia, 1988, 203-215 en 216-220.

⁴ JADOT, B., «Les niveaux de pouvoirs compétents pour aménager l'accès des associations d'environnement à la justice», in *Vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen*, o.c., (127) 130; toelichting bij het voorstel van ordonnantie ter bekrachtiging van het recht van de verenigingen voor milieubescherming om in rechte op te treden, *Stukken van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad*, 1989-90, nr. A-10/1.

⁵ Advies van de Raad van State bij het voorstel van ordonnantie ter bekrachtiging van het recht van de verenigingen voor milieube-

is ¹⁰, was die rechtspraak toch een doorn in het oog van de milieuorganisaties die ervaren dat niemand anders daadwerkelijk opkwam ter vrijwaring van het milieu en ter afdwining van de milieuwetgeving.

3. De memorie van toelichting bij het ontwerp-Smet vermeldt duidelijk dat dit initiatief er kwam uit reactie op die rechtspraak van het Hof van Cassatie, die blijkbaar ongewenste effecten met zich meebracht in milieuzaken ¹¹. De opstellers van het ontwerp hadden echter niet de bedoeling iemands kant te kiezen in de «belang»-discussie, zo liet de eerste minister volledigheidshalve toevoegen tijdens een inleidende uiteenzetting voor de senaatscommissie voor de Justitie ¹². Dit twistpunt verdient hier enige nadere toelichting.

Allereerst is er een substantieel verschil tussen de opvatting van het Hof van Cassatie (zie nr. 2) en die van de Raad van State omtrent de invulling van het begrip «belang». Deze laatste gaat ervan uit dat vorderingen van verenigingen met of zonder rechtspersoonlijkheid, ter verdediging van hun maatschappelijk doel, ontvankelijk zijn, op voorwaarde dat de vernietiging van de bestreden overheids-handeling effectief kan bijdragen tot de verwezenlijking van dat maatschappelijk doel. Bovendien moet de vereniging een zodanige aanhang hebben bij de leden van de groep voor wiens belangen ze beweert op te komen, dat redelijkerwijze kan worden vermoed dat haar standpunten met die van de belanghebbenden zelf samenvallen, m.a.w. de vereniging moet representatief zijn ¹³. Dit is duidelijk een heel andere aanpak dan die van het Hof van Cassatie.

Vervolgens heeft een niet te verwaarlozen deel van de rechtsleer bedenkingen bij de enge interpretatie van het ontvankelijkheidsvereiste «belang» ¹⁴. De rigide opvatting van het persoonlijk-belangvereiste wordt ter discussie gesteld als «een schepping van een individualistische opvatting die geen oog had voor de collectiviteit» ¹⁵. Auteurs merken op dat het collectief verdedigen van belangen bijdraagt tot meer rechtvaardigheid ¹⁶. Anderen menen te kunnen overgaan tot het

uitwerken van een subjectief recht op een schoon leefmilieu, gebaseerd op het recht op gezondheid, onderdeel van het recht op fysieke integriteit of op art. 714 B.W. ¹⁷. Dit zou dan tot gevolg hebben dat zelfs elke burger individueel een vordering kan instellen ter verdediging van zijn eigen recht, ter verdediging en vertegenwoordiging van de belangen van de hele bevolking, de toekomstige generaties en zelfs van de natuur zelf.

4. Het toekennen van een vorderingsbevoegdheid aan een vereniging ter vrijwaring van het doel dat ze nastreeft, is in België niet nieuw. Het verslag van de commissie voor de Justitie van de Senaat vermeldt zeven precedentes ¹⁸, waarvan de recentste de vorderingsbevoegdheid van verenigingen die optreden tegen racisme ¹⁹ en de stakingsvordering ingesteld door de consumentenorganisaties ²⁰ zijn.

Het is een tendens die zich ook in onze buurlanden doorzet. Zo mogen in Frankrijk verenigingen de rechten van de burgerlijke partij uitoefenen als er nadeel toegebracht wordt aan de collectieve belangen van de organisatie door een inbreuk op de wet van 15 juli 1975 inzake afvalstoffen en de recuperatie van materialen, de wet van 19 juli 1976 inzake «installations classées pour la protection de l'environnement», de wet van 10 juli 1976 op de natuurbescherming of de wet van 31 december 1976 op de stedebouw ²¹. Milieuverenigingen mogen dus in Frankrijk op basis van die wetgeving een strafprocedure inleiden ²². Ook in het Groothertogdom Luxemburg heeft men een dergelijke *action associative* ingevoerd via de wet van 27 juli 1978 op de natuurbescherming. Ten slotte heeft de Nederlandse Hoge Raad grotendeels voor een jurisprudentiële oplossing gezorgd met het Nieuwe Meer-arrest, dat bundeling van belangen via een milieuvereniging toelaat ²³, en is er een wetsontwerp han-

la faculté de droit de l'U.C.L., Brussel, Bruylant, 1984, (597) 603-605; STORME, M., *l.c.*, (5), 7; JADOT, B., *l.c.*, (185) 202 en FAURE, M., «De vorderingsbevoegdheid van milieuverenigingen in België», *Milieu en recht*, 1991, (578), 585.

¹⁷ LEBRUN, A., *l.c.*, (47), 49, met de aldaar vermelde rechtspraak; LEBRUN, A., «Le droit civil d'usage sur les 'res', éléments vitaux de l'environnement», in *Milieu et droit. Recente ontwikkelingen*, II, LAVRIJSEN, L. (red.), Brussel, Story-Scientia, 1989, 389; JADOT, B. en OST, F., «La protection de l'environnement: droit ou intérêt?», *Journal des procès*, 1989, nr. 161, 35-36; JADOT, B., *l.c.*, (185) 214-218; Kort ged. Namen, 15 februari 1991, *Amén.*, 1991, 109, en de niet gepubliceerde rechtspraak geciteerd door VAN DEN BERGHE, J., *l.c.*, (265) 271-272.

¹⁸ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 3-4.

¹⁹ Art. 5 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, *B.S.*, 8 augustus 1981.

²⁰ Art. 98, § 1, 4°, van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, *B.S.*, 29 augustus 1991, err. *B.S.*, 10 oktober 1991.

²¹ PRIEUR, M., «Le droit des associations de protection de l'environnement d'ester en justice. Rapport français», in *Vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen, o.c.*, 51-68, en MARTIN, G.J., «La responsabilité civile du fait des déchets en droit français», *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1992, (65) 75.

²² Voor een kritische beschouwing bij dit mechanisme, zoals het ook door de wet van 30 juli 1981 in België werd ingevoerd: DE NAUW, A., «Groepsbelangen en strafproces», *Liber Amicorum Frédéric Dumon*, I, Antwerpen, Kluwer, 1983, 415-436.

²³ Hoge Raad, 27 juni 1986, *N.J.*, 1987, 743, met noot W.H.H., A.A., 1986, 638, met noot J.H. NIEUWENHUIS, *Milieu en Recht*, 1986, 324, met noot Gerritzen-Rode; BRAAMS, Th., HONDIUS, E.H. en

¹⁰ LEMMENS, P., «Het optreden van verenigingen in rechte ter verdediging van collectieve belangen», *R.W.*, 1983-84, 2001-2026; STORME, M., «S'il y a action, il y a intérêt». Over de vorderingsbevoegdheid van (milieu)verenigingen», in *Vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen, o.c.*, 3-13; LEBRUN, A., «L'environnement, son défenseur et le juge civil», noot onder Brussel, 2 november 1989, *Amén.*, 1990, 47-51, en JADOT, B., *l.c.*, (185) 201-202, en geciteerde rechtspraak in de voetnoten 64-67.

¹¹ Verslag van de commissie voor de Justitie, *Gedr.St., Senaat*, 1990-1991, nr. 1232/2, 2-4.

¹² *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 14.

¹³ LAMBRECHTS, W., «Intérêt et qualité des associations de défense de l'environnement pour agir en justice: 10 ans de jurisprudence», noot onder R.v.St., 12 juni 1987, *Amén.*, 1988, 17; JADOT, B., *l.c.*, (185) 192-198; BOCKEN, H., «De vorderingsbevoegdheid van milieuverenigingen. Weg uit Eikendaal?», *Leefmilieu*, 1991, (112), 114, en LEMMENS, P. en VERLINDEN, J., *l.c.*, (223), 252-255.

¹⁴ LEMMENS, P., *l.c.*, 2001-2026; DIRIX, E., «De aansprakelijkheidsvordering van burgers en verenigingen bij foutieve versterking van het leefmilieu», *R.W.*, 1983-84, 2026-2030; STORME, M., *l.c.*, 5-13; LEBRUN, A., *l.c.*, 47-51 en JADOT, B., *l.c.*, (185) 200-206.

¹⁵ STORME, M., *l.c.*, (5), 7.

¹⁶ BOURGOIGNIE, Th. en STUYCK, J., «La représentation juridictionnelle des intérêts collectifs», in *L'évolution du droit judiciaire au travers des contentieux économique, social et familial*, Bibliothèque de

gende «tot regeling van de bevoegdheid van bepaalde rechtspersonen om ter bescherming van de belangen van andere personen een rechtsvordering in te stellen»²⁴.

Terecht werd erop gewezen dat ook het E.G.-milieurecht *de lege ferenda* vereist dat collectieve belangen door groepen verdedigd kunnen worden: art. 4 van het voorstel van E.G.-richtlijn inzake de wettelijke aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door afvalstoffen stelt dat uitdrukkelijk²⁵.

III. Vorderingsgerechtigde personen en instellingen

5. Het verdedigen van het milieu in rechte komt neer op het vrijwaren van een collectief belang. Traditioneel neemt de gemeenschap in haar geheel de algemene belangen waar en beschikt ze voor de concrete verwezenlijking ervan over het openbaar ministerie en de administratieve overheden.

De parketmagistraat heeft de opdracht de openbare orde te vrijwaren en vervult deze taak hoofdzakelijk door de publieke vordering in strafzaken uit te oefenen. Hij heeft ook de plicht op te treden voor de burgerlijke rechter telkens als de wet dit bepaalt of de openbare orde dat vereist (art. 138, tweede lid, Ger.W.). Het optreden van het O.M. in burgerlijke zaken telkens als de openbare orde dat vereist, wordt begrepen als het inleiden van een rechtsvordering voor de burgerlijke rechter telkens als de openbare orde «in gevaar wordt gebracht door een toestand die moet worden verholpen»²⁶. Er zijn auteurs die zich afvragen of aantastingen van het leefmilieu, die vaak onomkeerbaar zijn, niet altijd uit hun aard de openbare orde ernstig in gevaar brengen en dus onder de bevoegdheid van het openbaar ministerie in burgerlijke zaken vallen krachtens art. 138 Ger.W.²⁷. Er is daarvoor echter nog geen toepassing bekend.

Aangezien bijna elke milieuregelgeving gepaard gaat met strafsancities, en ernstige schade voor de volksgezondheid of dreiging daartoe bij milieudelicten vaak niet denkbeeldig is, lijkt het openbaar ministerie over voldoende bevoegdheden te beschikken om het milieu tegen verdere degradatie te beschermen.

Maar het vervolgingsbeleid inzake milieudelicten vertoont volgens de betrokkenen zelf nogal wat tekortkomingen²⁸. De verhouding tussen het parket en het toezichthou-

dend bestuur, dat naast het meedelen van vastgestelde inbreuken ook allerlei gespecialiseerde technische gegevens kan verzamelen en daardoor vaak onontbeerlijk is voor de bewijsvoering, loopt niet altijd even probleemloos. De beheersing van de ingewikkelde milieuwetgeving door de leden van het parket wordt als onvoldoende ervaren waardoor er vraag is naar specifieke milieurechtsvorming. De vervolging wordt vaak gedwarsboemd omdat het onmogelijk is in het overtredend bedrijf de persoonlijk verantwoordelijke voor de inbreuken te identificeren, wat in België nog altijd nodig is, aangezien in strafzaken rechtspersonen niet als dader, mededader of medeplichtige van een misdrijf kunnen worden vervolgd²⁹. Voeg daar de algemene klachten over overbelasting en gebrekkige infrastructuur aan toe en het is te begrijpen dat zelfs regeringsleden vinden dat het strafrechtelijk beleid in milieuaangelegenheden soms te wensen overlaat³⁰. Die tekortkoming is begrijpelijk: het openbaar ministerie moet immers prioriteiten gaan stellen, rekening houdend met zijn capaciteiten, en dan gaan gemeenrechtelijke delicten die vandaag de ernstigste inbreuken op de rechtsorde lijken te zijn vóór op de inbreuken die pas in de toekomst hun belangrijke gevolgen zullen laten blijken.

6. De mogelijkheid tot optreden van administratieve overheden in rechte ten einde de naleving af te dwingen van wetgeving waarop ze toezicht houden of van maatregelen die ze in het algemeen belang opleggen, is beperkt. Zij kunnen zich niet beroepen op schending van het collectief belang dat ze behartigen, om aan te tonen dat ze voldoende belang bij de vordering hebben³¹. Het algemeen belang wordt immers in rechte verdedigd door het openbaar ministerie, zo luidt het. Alleen als de overheidsinstelling van de wetgever een specifieke vorderingsbevoegdheid heeft gekregen ter vrijwaring van het doel dat ze nastreeft, wordt hiervan afgeweken. Een voorbeeld vormen de artt. 65 en 67 van de Stedebouwwet, die het de gemachtigd ambtenaar van het be-

geschreven ten einde op basis van de verkregen gegevens te achterhalen wat fout loopt bij het strafbeleid en hoe dit verholpen kan worden. De voorlopige resultaten daarvan zijn terug te vinden in de bijdragen van VAN DEN BERGHE, J. en ROUARD, B., opgenomen in de bundel die opgemaakt werd n.a.v. het colloquium «Het vervolgingsbeleid inzake milieudelicten», georganiseerd door de Belgische vereniging voor milieurecht op 11 december 1992 te Brussel.

²⁹ MORRENS, P., «Leefmilieustrafrecht en aansprakelijkheid», *l.c.*, 1990-91, (497) 501-502; MESSINE, J., «Questions juridiques à propos du droit de l'environnement en Belgique», *T.B.H.*, 1992, (259) 665-667, en de aldaar opgenomen referenties; FAURE, M., *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 151 pp., waarin de tekst van art. 19 van het voorontwerp «Sancties» van de Interuniversitaire Commissie voor de Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest (BOCKEN, H. en VERBEEK, P., *Voorontwerp van Kaderdecreet Milieuhygiëne*, I, Gent, Seminarie voor Milieurecht, 1991, 442 pp.) is opgenomen, dat ook rechtspersonen strafbaar wil stellen voor milieudelicten.

³⁰ GOL, J., «Les perspectives du Ministre de la Justice», in *La répression des infractions en matière d'environnement... en Région wallonne*, *o.c.*, 231-240; ROEF, A., «Bewijsproblemen in het milieustrafrecht?», *R.W.*, 1990-91, 8, met verwijzingen naar parlementaire vragen dienaangaande in voetnoten 6-8; verslag van de commissie voor de Justitie, *Gedr.St.*, *Senaat*, *l.c.*, nr. 1232/2, 14.

³¹ VAN COMPERNOLLE, J., *o.c.*, 49-51; JADOT, B., *l.c.*, (185) 208; PAQUES, M., «L'astreinte au secours des mesures de réparations d'urbanisme», *Amèn.*, 1992, (86) 90.

VERSCHUUR, R., Ch., «Ontvankelijkheid van milieugroeperingen bij de Nederlandse rechter», in *Vorderingsbevoegdheid van milieuverenigingen*, *o.c.*, 69-104; KOTTENHAGEN-EDZES, P.A., *Onrechtmatige daad en milieu*, Arnhem, Gouda-Quint, 1992, 104-111.

²⁴ Tweede Kamer, 1991-92, nr. 22486; zie KOTTENHAGEN-EDZES, P.A., *o.c.*, 114-116.

²⁵ *Pub. E.G.*, nr. C/192 van 23 juli 1991, (6) 13.

²⁶ MEEUS, A., «Le rôle du ministère public en droit judiciaire privé», in *Procesrecht vandaag*, STORME M. (red.), in *Bibliotheek van gerechtelijk recht*, Antwerpen, Kluwer, 1980, (143) 145, en geciteerde rechtspraak in voetnoot 14; MATTHIJS, J., *Het openbaar ministerie*, in *A.P.R.*, Brussel, Story-Scientia, 1983, 160, nr. 320.

²⁷ JADOT, B., *l.c.*, (185) 207, voetnoot nr. 95.

²⁸ MORRENS, P., «Enkele actuele knelpunten in het milieustrafrecht», *R.W.*, 1987-88, 1281-1285; JADOT, B., (red.), *La répression des infractions en matière d'environnement... en Région wallonne*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 276 pp.; MORRENS, P., «Leefmilieustrafrecht en aansprakelijkheid», *Jura Falc.*, 1990-91, 497-503; GOETHALS, E., «Handhavingsproblemen in het milieustrafrecht», in *Rechtspraktijk en milieubescherming*, *o.c.*, (75) 76-84. Recent werden de verschillende parketten die ons land telt d.m.v. een enquêteformulier aan-

stuur van stedenbouw en ruimtelijke ordening mogelijk maken o.a. herstelmaatregelen te vragen.

Voor het overige lijkt ook de milieuadministratie niet opgewassen tegen de vele controleopdrachten wegens, alweer, onderbemanning en ontoereikende infrastructuur, en schiet ze in haar taak te kort ³².

Vandaar de behoefte aan een vorderingsrecht voor milieuverenigingen ³³, die vanuit hun belangstellingssfeer het milieu en de vervuiling ervan op de voet volgen en daardoor een positieve bijdrage kunnen leveren tot het doen naleven van onze milieuwetgeving. In het kader van de crisis van de openbare financiën zet zich dus ook hier een deregulering door, dixit M. Storme ³⁴.

7. De vordering tot staken die in het ontwerp-Smet opgenomen was, kwam dus alleen bepaalde privaatrechtelijke rechtspersonen toe die voldoen aan de voorwaarden van art. 2 van het ontwerp. Maar de uiteindelijk aanvaarde tekst geeft die mogelijkheid ook aan de procureur des Konings en aan administratieve overheden, omdat de parlementsleden niet wilden dat milieuverenigingen een monopolie zouden verkrijgen. Men kan zich afvragen of die toevoeging nodig was.

Voor het O.M. heeft het alvast het voordeel dat het zo rechtstreeks kan optreden tegen rechtspersonen, wat het voor de strafrechter niet kan (zie nr. 5). Ook als het O.M. een vervolging niet opportuun acht, maar er wel een snelle stopzetting van de inbreuk nodig is, kan het dat voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg vorderen. Strafrechtelijke sancties zoals de stopzetting van de vervuilende activiteit, die in sommige milieuwetten voorkomen naast de traditionele boetes en vrijheidsstraffen, vormen immers een bijkomende straf, die niet los van de hoofdveroordeling kan worden gevorderd. Louter preventief optreden d.m.v. het strafrecht is hier dus niet mogelijk ³⁵.

Hoe dan ook, deze nieuwe bevoegdheid lost de grootste klachten die het O.M. heeft over zijn werksituatie niet op. Of deze nieuwe vorderingsbevoegdheid van de procureur des Konings in de praktijk voor het milieu veel verschil zal uitmaken, blijft dus een open vraag. Er moet tevens even stilgestaan worden bij de bedenkingen die sommigen zich maken over de taak en de plaats van het O.M. Het openbaar ministerie moet volgens deze auteurs ver boven de maatschappelijke discussies blijven staan die zich afspelen tussen de aanhangers van de verschillende algemene belangen, en moet zich alleen bezig houden met het verdedigen van de openbare orde ³⁶.

³² JURISSE, M., «La situation au niveau de l'Inspection Générale de l'Environnement et des Forêts du Ministère de la Région wallonne», in JAMAR, O., «Les perspectives du Ministère de la Région wallonne pour l'Aménagement du territoire, l'eau et la vie rurale», in *La répression...*, JADOT, B. (red.), o.c., (170) 176-177 en (243) 249-250; DEKETELAERE, K., «Administratiefrechtelijke handhaving van de milieuhygiënewetgeving in het Vlaamse Gewest», *Jura Falc.*, 1990-91, (207) 228-230.

³³ Verslag van de commissie voor de Justitie, l.c., *Senaat*, nr. 1232/2, 16.

³⁴ STORME, M., l.c., 9.

³⁵ FAURE, M., *Preadvies milieustrafrecht*, Antwerpen, Maklu, 1990, 105-115.

³⁶ Zie o.a. KRINGS, J.E., «Le rôle du ministère public dans le procès civil», in *Rapports belges aux IXe Congrès de l'Académie internatio-*

8. Via een amendement van de Kamer van Volksvertegenwoordigers kregen ten slotte ook de «administratieve overheden» het recht om een stakingsvordering in te leiden bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg ³⁷. Volgens de parlementaire voorbereiding van de Kamer ³⁸ gaat het hier om dezelfde overheden als die bedoeld in art. 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, d.w.z. alle organen van het nationaal, communautair, gewestelijk, provinciaal of gemeentelijk bestuur die belast zijn met een openbare dienst die geen deel uitmaken van de rechterlijke of wetgevende macht ³⁹, met dien verstande dat het hier dan gaat om overheden die bevoegd zijn inzake milieu. Daaronder vallen dan o.m. O.V.A.M. en het bestuur milieu-inspectie. Deze moeten nu op basis van de nieuwe wet niet langer meer een beroep doen op het openbaar ministerie voor aangelegenheden waarvan ze wel de vaststelling kunnen doen, maar die ze niet zelf kunnen afhandelen ⁴⁰. Ook de gemeenten, die trouwens in een eerder amendement als enig overheidsorgaan de vorderingsbevoegdheid zouden verkrijgen ⁴¹, krijgen nu meer armslag.

9. Het is interessant even stil te staan bij de reeds bestaande gemeentebevoegdheden inzake milieubescherming. Krachtens art. 135, § 2, Nieuwe Gemeentewet, zijn de gemeenten o.a. belast met de opdracht te voorzien in een goede politie over de zindelijkheid, gezondheid, veiligheid en rust op openbare wegen en plaatsen en in openbare gebouwen, waar onder meer onder wordt begrepen het nemen van passende maatregelen ter voorkoming van rampen en plagen en het verstrekken van de nodige hulp om ze te doen ophouden (art. 135, § 2, 5° Nieuwe Gemeentewet). Overtreddingen van de milieuwetgeving die de gezondheid van de bevolking bedreigen, kunnen hierdoor dus aangepakt worden, voor zover deze bevoegdheden niet bij wet of decreet beperkt zijn. De concrete uitvoering van deze taken behoort tot de opdracht van de burgemeester (art. 133 Nieuwe Gemeentewet). Naast deze algemene bepaling bestaan er nog allerlei bijzondere milieuwetten die bevoegdheden toeken-

nale de droit comparé, Brussel, Bruylant, 1974, 166: «Il ne faut pas que le ministère public intervienne au nom ou pour le compte des groupements d'intérêt général, ni même, d'une façon plus large, qu'il doive agir dans 'l'intérêt général', notion vague et confuse. Il faut que le ministère public reste au dessus de la mêlée, qu'il donne des avis impartiaux et qu'il puisse éventuellement se distancer d'intérêts dit 'collectifs' qui, en fait, peuvent ne représenter qu'une partie de la collectivité.» Merk op dat in heel deze discussie de begrippen «openbare orde», een bestanddeel van het algemeen belang, en 'algemeen belang' door elkaar gebruikt worden.

³⁷ *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/5.

³⁸ *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 15.

³⁹ MAST, A., ALEN, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Brussel, Story-Scientia, 1992, 670, nr. 658.

⁴⁰ ORBAN DE XIVRY, E., «Les sanctions administratives en droit de l'environnement en Région wallonne», in JADOT, B. (red.), o.c., 3; MORRENS, P., «Enkele bedenkingen over het opsporings- en vervolgingsbeleid m.b.t. het leefmilieu», *Panopticon*, 1989, (141) 145; DEKETELAERE, K., l.c., (207) 230; GOETHALS, E., l.c., (73) 79-81.

⁴¹ *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/4. Zie, voor een ander initiatief, wetsvoorstel tot uitbreiding van het recht van het college van burgemeester en schepenen om in rechte op te treden bij milieuschade die zijn bestuurden hebben geleden en tot oprichting van een fonds ter financiering van specifieke programma's voor milieustudie en -bescherming, *Gedr.St., Kamer*, 1990-91, nr. 1730.

nen aan burgemeesters: art. 31, § 3, van het milieuvergunningende decreet van 28 juni 1985 geeft de burgemeester de mogelijkheid om op advies van de ambtenaren van ANIMAL de stopzetting te bevelen van een activiteit en indien nodig de voorlopige sluiting van een deel van een inrichting op te leggen bij dreigend of ernstig gevaar voor mens en leefmilieu, indien de exploitant geweigerd heeft gevolg te geven aan schriftelijke aanmaningen. Volgens hoofdstuk XVI van VLAREM I⁴², getiteld dwangmaatregelen, kunnen de burgemeesters raadgevingen, aanmaningen en bevelen geven aan vergunningsplichtige bedrijven (art. 64) en o.a. ambtshalve de stopzetting van de activiteit bevelen, de toestellen verzegelen en de onmiddellijke sluiting gelasten van een vergunningsplichtig bedrijf dat zonder vergunning geëxploiteerd wordt (art. 65, § 1). Art. 54 van het Vlaamse afvalstofende decreet van 2 juli 1981 kent de mogelijkheid toe tot het verwijderen van afvalstoffen aangetroffen in overtreding van dit decreet of zijn uitvoeringsbesluiten en het nemen van alle maatregelen daartoe nodig. Een zelfde bevoegdheid wordt aan de burgemeester toegekend door art. 18 van de wet van 22 juli 1974 op de giftige afval als die giftige afval een ernstige bedreiging vormt voor mens of milieu⁴³.

Samen met de vele controlebevoegdheden van bv. de gemeentepolitie, is de gemeente via een goed beleid in staat veel milieuhinder te voorkomen of ten minste tot een minimum te beperken. De realiteit leert echter dat de gemeenten bij het milieubeleid te kort schieten, vaak omdat ze nog niet goed beseffen wat hun mogelijkheden wel zijn⁴⁴. Vóór de gemeentelijke overheden besluiten naar de rechter te stappen op basis van deze nieuwe wet, is het hun aan te raden eerst de betrokken wetgeving te raadplegen om na te gaan of ze niet sneller en goedkoper, want zonder gerechtskosten, zelf rechtstreeks kunnen ingrijpen.

Laten we ook niet uit het oog verliezen dat door het Hof van Cassatie aanvaard werd dat gemeenten morele schade kunnen lijden door de aantasting van een milieugoed gesitueerd op het grondgebied waarvoor ze bevoegd zijn, als dit

hun reputatie schaadt⁴⁵. Naast het doen ophouden van de inbreuk kan dan ook herstel gevorderd worden.

Alleen in gevallen waarin de inbreuk de belangen van de gemeente schaadt en de gemeentelijke overheden onvoldoende door de wetgever of de rechtspraak gewapend werden om de inbreuken te doen ophouden of te voorkomen, vormt deze nieuwe wet een uitbreiding van de bevoegdheden van de gemeente.

IV. Inbreuken ten aanzien waarvan een vordering wordt toegekend

10. De inbreuken die d.m.v. deze wet kunnen worden aangepakt, zijn inbreuken op regelgeving (wet, decreet, ordonnantie en hun uitvoeringsbesluiten) betreffende de bescherming van het leefmilieu (art. 1). De wetgever koos hiermee voor een objectief criterium⁴⁶, maar omdat het niet mogelijk bleek een sluitende definitie te geven van het begrip «milieurecht»⁴⁷, blijft er voor de rechter nog wat appreciatieruimte over. De leidraad voor het invullen van deze begrippen is te vinden in de parlementaire voorbereiding, waarin aan de hand van enkele voorbeelden die de huidige minimumstandaard behoren uit te maken, duidelijk wordt dat het om een ruim te interpreteren begrip gaat: via natuurbehoud over afvalstoffenbeleid tot stedenbouw en ruimtelijke ordening⁴⁸. Er kan uit besloten worden dat het zowel gaat om regelen van milieuhygiëne — dit zijn regelen die erop gericht zijn de mens en zijn gezondheid en eigendom te beschermen tegen milieuvervuiling — als om regelen van natuurbeheer — dit zijn regelen die de bescherming beogen van milieu-elementen die het ecologische evenwicht helpen verzekeren en/of van esthetisch belang zijn tegen schade door andere invloeden dan milieuverontreiniging⁴⁹.

11. Het is van belang op te merken dat slechts tegen een kennelijke inbreuk kan worden opgetreden. Daarmee wil de wetgever vermijden dat marginale en weinig belangrijke feiten in aanmerking komen. Kleine inbreuken worden door deze wetgever te licht bevonden om door een stakingsbevel of preventieve maatregelen beteugeld te worden. De bepaling maakt het door het Hof van Cassatie als algemeen rechtsbeginsel verworpen adagium *De minimis non curat praetor*⁵⁰ op deze wet van toepassing⁵¹. Uit de bewoordingen van de wet leiden we af dat de bewijslast hiervan bij de eiser ligt. Daartoe zal meestal een deskundige nodig zijn die kan aantonen dat de inbreuk wel degelijk een weerslag heeft op het milieu. Blijkbaar wordt er niet van uit gegaan dat de wetgever in zijn regelgeving betreffende de bescherming van het leefmilieu alleen maar zaken regelt waarvan de niet-naleving schade aan ons leefmilieu toebrengt.

Dat een kleine inbreuk soms niet de staking van de handeling zal rechtvaardigen, is niet iets wat specifiek geregeld

⁴² B.VI.Ex. van 6 februari 1991 houdende de vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning, *B.S.*, 26 juni 1991.

⁴³ Voor een gedetailleerder overzicht van de gemeentelijke bevoegdheden inzake milieu: DEKETELAERE, K., «De lokale besturen in het Vlaamse Gewest en de bescherming van het leefmilieu», *T.Gem.*, 1991, 3-20, en specifiek voor geluidshinder: BERREWAERTS, C., «La compétence des pouvoirs locaux en matière de protection contre le bruit», in *Milieurecht. Recente ontwikkelingen*, II, o.c., 85-96.

⁴⁴ DE DECKER, P., DE JONGE, E., HEIRMAN, J. en SAPION, H., «Gemeentelijk milieubeleid in Vlaanderen», *Leefmilieu*, 1987, 77-84; BOOGAERTS, S.; DESCAMPS, C., METSU, I., VANDORMAEL, B. en YSERBIJT, W., *Gemeentelijk milieubeleid*, Wilrijk, Instituut voor milieukunde U.I.A., 1989, 150; COLPAERT-ARICKX, K., «Resultaten van de bevraging van de Vlaamse gemeentebesturen over voorstellen tot aanpassing van de leefmilieuwetgeving voor een slagvaardiger gemeentelijk leefmilieubeleid», *De Gemeente*, 1990, 84-95; BILLIET, C., BOUCIQUE, B., ROELANDS, E. en VAN ROMPAEYE, A., *De gemeentelijke milieuzorg: mogelijkheden en beperkingen. Een analyse aan de hand van een veldonderzoek in de provincie Antwerpen*, Wilrijk, Instituut voor milieukunde U.I.A., 1991, 259; DE KETELAERE, K., «De lokale besturen in het Vlaamse Gewest en de bescherming van het leefmilieu», *l.c.*, (3) 20-25; VERCAMMEN, D., «De gemeentelijke milieudienst als instrument voor een coherent MINA-beleid», *Leefmilieu*, 1992, 149-156.

⁴⁵ Cass., 5 februari 1985, *Arr.Cass.*, 1984-85, nr. 331.

⁴⁶ Memorie van toelichting, *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/1, 3.

⁴⁷ Memorie van toelichting, *ibid.*

⁴⁸ Memorie van toelichting, *ibid.*; *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 4.

⁴⁹ BOCKEN, H., *Preventie, toerekening en herstel van schade door milieuverontreiniging*, Deventer, Kluwer, 1983, 2.

⁵⁰ Cass., 12 maart 1956, *Pas.*, I, 1956, 739.

⁵¹ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 32, 38-39; *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 7, 9 en 14-15.

hoeft te worden : de rechter heeft de mogelijkheid om te kiezen tussen het bevelen van een staking of van enige andere maatregel⁵². Bovendien toetst de rechter altijd gewraakte handelingen aan de gevraagde sanctie om rechtsmisbruik door de eiser te vermijden.

Geheel in de lijn van het o.a. door de E.G. en de regering aanbevolen voorkomingsbeleid, kan de rechter ook maatregelen bevelen bij een *ernstige dreiging*. Dit moet gelezen worden als een «ernstige dreiging van een kennelijke inbreuk». Het valt immers niet te rijmen dat tegen een dreigende kleine inbreuk, die er dus nog niet eens is en waarvan niet met volledige zekerheid kan worden gezegd dat ze er zal komen, wél zou kunnen worden opgetreden, en tegen de zich reeds voorgedane kleine inbreuk niet.

De gekozen terminologie toont aan dat van de voorzitter een zekere terughoudendheid wordt verwacht bij de beantwoording van de rechtsvraag of de aangevoerde inbreuken op de milieuwetgeving al dan niet in aanmerking kunnen komen voor de sancties zoals ze in deze wet gesteld worden⁵³.

V. Bevoegdheden van de voorzitter in kort geding

12. Wanneer de voorzitter een kennelijke inbreuk of een ernstige dreiging daartoe heeft vastgesteld, heeft hij nog altijd de keuze om al dan niet op te treden. Er is dus ruimte voor belangenafweging⁵⁴. De rechter kan dan rekening houden met economische en sociale motieven om eventueel te besluiten helemaal niet in te grijpen. Men kan de vraag stellen of een dergelijke belangenafweging wel thuishoort bij de rechter. Het met elkaar in overeenstemming brengen van economische, sociale en ecologische belangen om ertoe te komen het voortbestaan van de toekomstige generaties vei-

⁵² Art. 1, tweede lid.

⁵³ Het opleggen van een terughoudendheid bij de beoordeling van de feiten, doet onmiddellijk denken aan *marginale toetsing*. Dit mechanisme wordt toegepast om rechtshandelingen of feitelijke gedragingen te toetsen, waarbij het rechtssubject over een zekere keuzevrijheid beschikt, en dit om te voorkomen dat deze vrijheid *a posteriori* wordt tenietgedaan. De rechter mag in een dergelijk geval de opportuniteit van de handeling niet beoordelen en zal slechts kunnen ingrijpen als de handeling zo verregaand onredelijk is, dat een weldenkend mens in dezelfde toestand waarin het rechtssubject zich bevond, daartoe niet had kunnen besluiten (RONSE, J., «Marginale toetsing in het privaatrecht», *T.P.R.*, 1977, 207-220; VAN GERVEN, W., «Variaties op het thema misbruik», *R.W.*, 1979-80, 2407-2500; CORNELIS, L., «De aansprakelijkheid van beheerders na faillissement (deel 2)», *T.B.H.*, 1981, 107). Dit criterium werd voor rechtsmisbruik door het Hof van Cassatie aanvaard in zijn arrest van 10 september 1971 (*Arr.Cass.*, 1971, 31). *In casu* mag echter niet over het hoofd worden gezien dat de milieuwetgeving geen beleidsruimte toestaat aan de justitiabele, maar integendeel uitdrukkelijk geboden en verboden oplegt. Voor marginale toetsing, zoals het door de rechtsleer omschreven wordt, is hier dus geen plaats.

⁵⁴ Inleiding van de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu bij het wetsontwerp voor de commissie voor de Justitie, *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 4: «Het is de bedoeling van de regering om milieubescherming en bescherming van economische belangen te verzoenen. Daarom bevat het ontwerp een aantal waarborgen die ervoor moeten zorgen dat staking van de betwiste handeling niet tot stopzetting van de economische bedrijvigheid leidt» (bedoeld worden de vrijheid al dan niet de staking te bevelen en het stellen van een termijn voor het uitvoeren van de opgelegde maatregelen).

lig te stellen, zonder de huidige het leven onmogelijk te maken, vormt een maatschappelijk vraagstuk dat alleen d.m.v. een *beleid* op lange termijn kan worden opgelost, en dat is de taak van de politici⁵⁵.

Deze keuzemogelijkheid van de rechter komt nog vreemdender over als ze gekoppeld wordt aan de idee dat slechts ernstige inbreuken op milieuwetgeving in aanmerking kunnen worden genomen. Bovendien kan niet worden ontkend dat de voorzitter bij het bepalen van de op te leggen sanctie en de termijn waarbinnen ze moeten worden uitgevoerd (zie nr. 13), genoeg mogelijkheden heeft gekregen om overtreders een reële kans te geven zich conform de rechtsregel te gaan gedragen. De economische en sociale belangen kunnen dus reeds voldoende aan bod komen bij de beoordeling van het gelaakte gedrag en de te kiezen sanctie. Ze hoeven niet nog eens aangegrepen te worden om zeer ernstige overtreders toe te staan hun onwettige praktijken ongehinderd voort te zetten.

13. De voorzitter kan de verweerder een *termijn* toekennen waarbinnen de bevolen maatregelen genomen moeten worden⁵⁶, wat niet meer dan redelijk zal zijn in vele gevallen. Verbouwingswerk, het plaatsen van een filter e.d.m. vragen nu eenmaal wat tijd. Het niet-naleven van deze *dead-line* kan bestraft worden met de staking of de verbeurdverklaring van een dwangsom.

Over de mogelijkheid al dan niet een dwangsom te vorderen ter ondersteuning van het rechterlijk bevel, is in de wet niets geregeld. Daar het Gerechtelijk Wetboek het gemeene procedurerecht bevat (art. 2, Ger.W.), kan een beroep worden gedaan op de artt. 1385bis e.v. Ger.W. betreffende de dwangsom. Het zal sommigen misschien de wenkbrauwen wat doen fronsen dat verenigingen die opkomen voor het algemeen belang, en dus zelf geen persoonlijk belang hebben, via de dwangsom toch gelden naar zich toe zien vloeien en na aftrek van de kosten die ze n.a.v. het geschil hebben gemaakt, een voordeel verkrijgen⁵⁷. Misschien ware het *de lege ferenda* beter de verbeurde gelden alleen ten belope van de door de vereniging gemaakte kosten aan haar te laten toekomen en de rest naar een milieufonds over te hevelen, waaruit geput kan worden om milieuschade te herstellen ingeval de schuldige niet kan worden opgespoord, onvermogen blijkt of niemand een vorderingsbevoegdheid

⁵⁵ Hetzelfde probleem van de belangenafweging doet zich ook voor in strafzaken als financiële problemen als rechtvaardigingsgrond voor milieuverontreiniging worden aangevoerd. Zie daarover FAURE, M., «Financiële problemen als rechtvaardigingsgrond voor milieuverontreiniging», *R.W.*, 1988-89, (286) 290.

⁵⁶ Art. 1, derde lid, van de hier besproken wet.

⁵⁷ Ook als de verbeurde dwangsom toekomt aan personen die wel een persoonlijk nadeel ondervinden, menen sommige auteurs dat, daar de dwangsom haar rechtvaardiging vindt in de miskenning van een rechterlijke beslissing door de schuldenaar, de sommen naar de gemeenschap moeten gaan. Zie o.a. GLANSDORF, F., «La législation de l'astreinte en droit belge : la loi du 31 janvier 1980 portant approbation de la convention Benelux du 26 novembre 1973», *J.T.*, 1980, (312), 313, en KRUIJTHOF, R., «Overzicht van rechtspraak (1974-1980) Verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, (495), nr. 165. Doch daar dan van de mogelijkheid een dwangsom te vorderen nauwelijks gebruik zou worden gemaakt, hebben de opstellers van het betrokken Beneluxverdrag daarvan afgezien, aldus MOREAU-MARGRÈVE, I., «Principes généraux», 28 in *Tien jaar toepassing van de dwangsom*, Brussel, Ed. Créadif, 1991, 360 pp.

heeft omdat niemand een persoonlijk belang heeft volgens de gangbare interpretatie van art. 17 Ger.W. *De lege lata* belet evenwel niets dat verbeurde dwangsommen aan een V.Z.W. toekomen.

14. Het moet duidelijk zijn dat noch de procureur des Konings in naam van de openbare orde, noch de administratieve overheid in naam van het algemeen belang, noch de milieuverenigingen enig *herstel* van de schade toegebracht aan het leefmilieu kunnen vorderen louter op basis van deze wet ⁵⁸. Vandaar dat in de aanhef van de wet bepaald wordt dat deze wet de bevoegdheid van andere rechtscolleges op basis van andere wetbepalingen dan voorliggende, onaangetast laat.

Alleen de staking van de handeling of maatregelen om de inbreuk of de schade die eruit voortvloeit te voorkomen, kunnen worden bevolen. Het gebruikte voegwoord «of» zou niet mogen uitsluiten dat de voorzitter naast het staken van een vervuulende handeling ook maatregelen beveelt om de schade die eruit voortvloeit, te voorkomen of althans te beperken. Dit doet geen afbreuk aan het uitgangspunt dat milieuverenigingen geen schadeherstel in natura noch een geldelijke schadeloostelling kunnen vorderen omdat ze geen persoonlijk belang hebben, want dit doet hier niet ter zake. Het zou weinig zinvol zijn de staking te bevelen en te weigeren iets aan de gevolgen ervan voor het milieu te doen d.m.v. het bevelen van maatregelen om schade te beperken.

VI. Voorwaarden waaraan de vorderingsgerechtigde milieuverenigingen moeten beantwoorden

15. Art. 2 van de hier besproken wet somt een aantal voorwaarden op waaraan de milieuvereniging moet voldoen om in rechte te kunnen optreden. Alleen V.Z.W.'s die de voorschriften van de V.Z.W.-wet van 27 juni 1921 naleven, het beschermen van het leefmilieu tot doel hebben en in de statuten een omschrijving geven van het grondgebied waarover hun bedrijvigheden zich uitstrekken, komen in aanmerking. De vereniging moet bovendien sinds drie jaar rechtspersoonlijkheid hebben op de dag van het instellen van de stakingsvordering en bewijzen dat ze ook daadwerkelijk activiteiten ontplooit in het raam van het nagestreefde doel, door het overleggen van stukken zoals activiteitenverslagen.

Het feit alleen al dat de milieuorganisaties aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen om op grond van de hier besproken wet vorderingsbevoegdheid te hebben, stuitte op kritiek ⁵⁹. De wetgever zou blijk geven van een te groot wantrouwen ten opzichte van die organisaties, terwijl ze zeker niet van plan zijn ondoordacht van enige vorderingsbevoegdheid gebruik te maken, omdat ze een reputatie hoog te houden hebben en slechts over beperkte financiële middelen beschikken ⁶⁰.

Hoewel deze laatste opmerkingen terecht lijken, is eisen dat een milieuvereniging rechtspersoonlijkheid heeft en de verplichtingen van de V.Z.W.-wet naleeft, zeker niet over-

dreven. Om juridisch te bestaan en dus te kunnen meespelen, hebben verenigingen in ons rechtsbestel nu eenmaal rechtspersoonlijkheid nodig (de vakorganisaties van werknemers vormen hier een uitzondering op). De regels die de V.Z.W.-wet voorschrijft, zijn zeker niet onoverkomelijk voor burgers die zich rond een gemeenschappelijk doel willen verenigen teneinde hun belangen efficiënter te kunnen behartigen.

16. Het beschermen van het leefmilieu als statutair doel kan ruim worden geïnterpreteerd ⁶¹. Het is zeker niet nodig dit letterlijk in de statuten op te nemen. Het vermelden dat men tot doel heeft een natuurgebied in stand te houden of het beschermen van een bepaalde vogelsoort, zou in het licht van de geest van de wet voldoende moeten zijn. Of een heemkundige kring bv. ook in aanmerking komt, is niet zo meteen duidelijk. In de lijst van voorbeelden van milieuwetgeving komt de wet op de stedenbouw en ruimtelijke ordening ook voor. Het in stand houden van een historisch stadsdeel tot statutair doel hebben, kan in die optiek geïnterpreteerd worden als het tot doel hebben van de bescherming van het leefmilieu.

De V.Z.W. moet door middel van het overleggen van stukken bewijzen dat ze werkelijk actief is op het vlak van haar statutair doel en dat deze activiteit betrekking heeft op het collectief milieubelang dat ze beoogt te beschermen (art. 2 *in fine*). Concreet zal men folders of affiches waarin men activiteiten aankondigt, ledenblaadjes, verslagen van vergaderingen e.d.m. kunnen gebruiken. Het bewijs van het verband tussen bedrijvigheid, doel en algemeen belang dient immers soepel geïnterpreteerd te worden ⁶².

17. De omschrijving van de actieradius heeft tot doel te vermijden dat lokale verenigingen een beroep doen op de rechter om een vermeende inbreuk of dreiging daarvan stop te zetten enige kilometers buiten hun actiegebied, zo leren ons de parlementaire stukken ⁶³. Tenzij natuurlijk die vereniging de gevolgen van de inbreuk ook op haar «grondgebied» merkt. Ook een gegronde vrees voor uitbreiding van de verontreiniging tot het eigen gebied zou moeten volstaan.

Kunnen overkoepelende organisaties, zoals de Bond Beter Leefmilieu, optreden ter bestrijding van lokale inbreuken? In de parlementaire voorbereiding is daar betwisting over ⁶⁴, doch lokale overtredingen kunnen verstrekkende gevolgen hebben die het optreden van koepelorganisaties rechtvaardigen. Daarbij denken we aan lucht- of (grond)waterverontreiniging die zich uit hun aard snel kunnen verspreiden en dus supralokale gevolgen hebben. Naar analogie van de rechtspraak van de Raad van State kan ook niet ontkend worden dat als een ecologisch zeer waardevol gebied met een nationaal of gewestelijk belang bedreigd wordt of aangetast is, organisaties met een meer dan plaatselijke werking kunnen optreden ⁶⁵. Niets in de wettekst belet ook dat een V.Z.W. met als werkingsgebied België of, wat vaker

⁶¹ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 55.

⁶² *Memorie van toelichting, l.c.*, 4

⁶³ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 8.

⁵⁸ *Memorie van toelichting, l.c.*, nr. 1232/1, 2 en 3; *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 6, 11 en 41-43.

⁵⁹ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 22, 52-53 en 56; *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 10.

⁶⁰ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 20; *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 17.

⁶⁴ Zie en vergelijk over de betekenis van de geografische afbakening: *memorie van toelichting, l.c.*, nr. 1232/1, p. 4; *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 8-9, 21, 28-29 en 52-53; *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 5 en 10-11.

⁶⁵ *R.v.St.*, 11 augustus 1989, arrest Wellens, nr. 32.593; *LEMMENS, P.*, en *VERLINDEN, J., l.c.*, (223) 254-255.

voorkomt, Vlaanderen of Wallonië, zou kunnen optreden tegen een lokale milieurechtsinbreuk. De wettekst zelf zegt niets over de concrete betekenis die moet worden gegeven aan het voorschift om het grondgebied waarop de vereniging actief is te definiëren. Discussies over de juiste draagwijdte daarvan zullen niet lang op zich laten wachten. De bevoegde minister liet in haar inleiding voor de kamercommissie voor de Justitie alvast verstaan dat de voorwaarde van de territorialiteit niet te restrictief moet worden opgevat ⁶⁶.

VII. De rechtspleging en de uitspraak

18. De te volgen procedure is de behandeling zoals in kort geding, naar analogie van de stakingsvordering van art. 95, eerste lid, van de Nieuwe Handelspraktijkenwet. Naast de dagvaarding is ook hier in de mogelijkheid voorzien het geding in te stellen via een contradictoir verzoekschrift ⁶⁷. Dit laatste dient in vier exemplaren neergelegd te worden op de griffie van de rechtbank van eerste aanleg of hieraan verzonden te worden bij een ter post aangetekende brief. Het is de griffier die de tegenpartij verwittigt via gerechtsbrief waarbij een exemplaar van het inleidend verzoekschrift is gevoegd. De partijen verschijnen voor de rechter ten vroegste drie dagen en ten laatste acht dagen na het verzenden van deze gerechtsbrief ⁶⁸. Op straffe van nietigheid worden in het verzoekschrift vermeld: dag, maand en jaar van de neerlegging van het verzoekschrift, de benaming van de vereniging en haar maatschappelijke zetel, naam en adres van de tegenpartij, het onderwerp van de vordering en de uiteenzetting van de middelen die men aanvoert, en ten slotte de handtekening van de verzoeker (d.i. de leden van de raad van bestuur of van de door hen aangewezen persoon) of van de advocaat.

Vóór elk debat ten gronde, moet er een verzoeningspoging plaatsvinden ⁶⁹. Mits de rechter deze verplichting op een realistische wijze naleeft, en er dus snel mee voortmaakt als blijkt dat er reeds buiten rechte een poging tot verzoening gedaan is of als duidelijk is dat zoiets geen enkel nut heeft gezien de houding van de partijen, hoeft dit niet als een verdragingsmanoeuvre gezien te worden ⁷⁰.

19. Zeer omstreden bij de leden van de Raad van State, afdeling wetgeving ⁷¹, en ook bij sommige commissieleden uit beide Kamers ⁷², is de omkering van het beginsel *Le criminel tient le civil en état*. Ook als de verweerder voor dezelfde feiten strafrechtelijk vervolgd wordt, doet de burgerlijke rechter uitspraak. De strafrechter kan over die feiten pas uitspraak doen nadat de beslissing van de voorzitter in kracht van gewijsde is gegaan. Wel wordt de verjaring van de strafvordering geschorst door het instellen van de burgerlijke vordering.

De vrees voor verjaring is volgens sommigen niet gegrond, daar vele inbreuken op de milieuwetgeving voortdurende

misdriven zijn waarvan de verjaringstermijn pas begint te lopen na het verrichten van de laatste strafbare handeling. Zelfs als de stakingsvordering dus een tijdje aansleept, omdat de vervulling van de vele voorwaarden dient te worden gecontroleerd, en zelfs als er dan nog hoger beroep zou worden ingesteld, is de verjaring van de strafvordering nog niet zo snel bereikt ⁷³.

Dit mechanisme van het laten wachten van de strafrechter tot de burgerlijke rechter uitspraak deed, lijkt erop te wijzen dat het stopzetten van de inbreuk als belangrijker beschouwd wordt dan het bestraffen van de daders ervan ⁷⁴.

In hoeverre de beslissing van de burgerlijke rechter die de inbreuk *vaststelt* (bewoording in art. 1 gebruikt) of juist afwijst, de strafrechter bindt en welke gevolgen dit heeft voor het verloop van de strafprocedure, werd in de commissies niet behandeld. Het mechanisme van omkering was reeds bekend in de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken, maar dan onder de benaming *Le commercial tient le criminel en état*. Hoewel deze regeling al meer dan twintig jaar van toepassing is, werd er op strafrechtelijk gebied weinig studiewerk over verricht. Voor penalisten lijkt het echter vanzelfsprekend dat de beoordelingsvrijheid van de strafrechter niet kan worden beperkt ⁷⁵.

20. De voorzitter kan tegelijkertijd uitspraak doen over een tegenvordering wegens *tergend en roekeloos geding* ⁷⁶. Deze in art. 563 Ger.W. vermelde tegenvordering, met betrekking tot wat ook procesrechtsmisbruik wordt genoemd, maakt een sanctie mogelijk op het gebruik zonder enig redelijk belang van de regels van het procesrecht voor een ander doel dan datgene waarvoor het bestemd is en/of het gebruik van deze regelen op een wijze die naar de omstandigheden niet strookt met de proceseconomie ⁷⁷.

Die bepaling werd om twee redenen via een amendement in de senaatscommissie aan het wetsontwerp toegevoegd ⁷⁸. Allereerst wou men zoveel mogelijk milieuorganisaties afschrikken door hen er in de tekst van de wet reeds op te wijzen aan welke sancties ze zich blootstellen bij een onzorgvuldige procesvoering, wat nogmaals een uiting is van het grote wantrouwen dat blijkbaar heerst te hunnen opzichte. In de tweede plaats waren sommige commissieleden er niet zeker van of over een dergelijke tegenvordering uitspraak kon worden gedaan door een stakingsrechter ⁷⁹. Vandaar dat

⁷³ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/9.

⁷⁴ Nadruk op het snelle ingrijpen vóór strafrechtelijke behandeling: memorie van toelichting, *l.c.*, nr. 1232/1, 5, en *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/5, 12.

⁷⁵ VANDEPLAS, A., «De strafsancities in de nieuwe wet handelspraktijken», in *De nieuwe wet handelspraktijken*, STRUYCK, J. en WY-TINCK, P. (red.), Brussel, Story-Scientia, 1992, (345) 352-353.

⁷⁶ Art. 3 in *fine*.

⁷⁷ STORME, M., «Over het tergend geding voor een roekeloze vriendschap. Beschouwingen over procesrechtsmisbruik», in *Liber Amicorum J. Ronse*, Brussel, Story-Scientia, 1986, (67), 75-76.

⁷⁸ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 63-64.

⁷⁹ Bevestigend: Cass., 4 oktober 1979, *Arr.Cass.*, 1979-80, 146, *B.R.H.*, 1981, 247, met noot BILLIET, J., en Antwerpen, 16 december 1980, *Jura Falc.*, 1980-81, 435, met noot. In beide gevallen ging het om een stakingsvordering in het raam van de wet op de handelspraktijken, maar er mag van uitgegaan worden dat ook de voorzitter in kort geding en zijn rechters in hoger beroep kennis kunnen nemen van de tegenvordering wegens tergend en/of roekeloos geding. Deze cassatierechtspraak ligt immers volledig in de lijn van de *ratio*

⁶⁶ *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 5.

⁶⁷ Art. 3, tweede lid. Zie ook art. 100 nieuwe W.H.P.

⁶⁸ Art. 3, derde lid.

⁶⁹ Art. 1, tweede lid, in *fine*.

⁷⁰ *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 40-41.

⁷¹ Advies van de Raad van State, *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/1, 11.

⁷² *Gedr.St., Senaat, l.c.*, nr. 1232/2, 60-63, en *Gedr.St., Kamer, l.c.*, nr. 556/6, 5 en 11-12.

men het beter vond in deze bevoegdheid meteen uitdrukkelijk te voorzien om er zo voor te zorgen dat de rechter bij wie het geschil tijdens hetwelk procesrechtsmisbruik is gemaakt, daar ook uitspraak over kan doen, wat een snellere en goedkopere oplossing is dan een andere rechter ermee te belasten.

21. Het vonnis van de voorzitter inzake de vordering tot staking is uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande enig rechtsmiddel. Dit betekent dat net zoals dat het geval is voor alle vorderingen in kort geding (art. 1039) en zoals in kort geding, de tenuitvoerlegging van het vonnis niet wordt opgeschort door het instellen van hoger beroep of verzet⁸⁰. Er kan van de eiser geen borgstelling worden geëist die als waarborg moet dienen voor de schade die aan de verweerder wordt berokkend door de onmiddellijke tenuitvoerlegging, als deze na het instellen van rechtsmiddelen toch gelijk krijgt. Tegen het vonnis kan altijd hoger beroep worden ingesteld, ongeacht de waarde van het geding.

Een vonnis waarbij alleen maatregelen worden bevolen, staat hier niet vermeld. De verklaring hiervoor is te vinden in het feit dat in het ontwerp-Smet alleen de staking kon worden gevorderd, eventueel met een termijn waarbinnen de overtreder zich kon aanpassen aan de milieuwetgeving om alsnog de staking te ontlopen. Artikel 4 is daarna niet meer aangepast en nog nauwelijks besproken. Of dit praktische gevolgen zal hebben, hangt ervan af of, wanneer alleen maar maatregelen gevorderd en verkregen zijn, men nog altijd van een vordering tot staking zal spreken. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt eerder dat men de bewoordingen van art. 4 over het hoofd heeft gezien, dan dat het de bedoeling was het gemene procesrecht te laten spelen voor vonnissen die alleen de door de eiser gevraagde maatregelen bevelen. Het was immers de bedoeling om via art. 4 dilatoire vorderingen te voorkomen en snel in te grijpen⁸¹, een bekommernis die ook relevant is in het geval alleen maatregelen worden bevolen.

VIII. Voorlopige evaluatie

22. Of de wet betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu inderdaad een grote stap vooruit is, zoals werd gesuggereerd in de overheidsadvertentie verschenen in de kranten van 10 februari 1993, kan pas beoordeeld worden als de wet reeds enkele jaren van kracht

is. Het is nu al wel duidelijk dat de bepalingen ervan tot vele discussies aanleiding kunnen geven (zie nrs. 10-17, 19 en 21), waardoor het proces «zoals in kort geding», wel eens niet zo kort zou blijken te zijn.

De bevoegdheden die deze wet toekent aan de procureur des Konings en de administratieve overheden om efficiënter de strijd aan te kunnen binden met de vervuilers, zullen niet volstaan om een milieubeleid te voeren zoals het hoort, als niets gedaan wordt aan de vele praktische problemen waarmee ze geconfronteerd worden.

Deze wet verandert ook niets aan de vaststelling dat niemand bevoegd is om herstel te vragen van aangetaste collectieve milieugoederen⁸². Het doen ophouden van milieuvervuiling alleen zal niet voldoende zijn als reeds schade is aangericht die door het zelfreinigend vermogen van de natuur niet kan worden opgevangen. Milieuverenigingen die het algemeen belang van een gezonde leefomgeving nastreven, mogen daarom niet uit het oog verliezen dat ze op basis van de reeds bestaande rechtsregels wél meer kunnen eisen dan het louter stopzetten van inbreuken op collectieve goederen die ze beogen te beschermen, zelfs als ze niet als mandataris van hun individuele leden optreden via procesvolmacht. Als de vereniging immers voor de aantasting van het milieu gestoord wordt in de uitoefening van haar normale activiteiten of als het gebruik van het collectieve milieugoed dat ze maakt, bedreigd wordt, wordt de vereniging ook geschaad in haar persoonlijke belangen (cf. art. 714 B.W.), en voldoet ze wel aan de voorwaarden van art. 17, Ger.W. om een vordering in te stellen. Het typisch voorbeeld van zo'n geval is de hengelaarsvereniging die te lijden heeft onder waternvervuiling⁸³, maar het kan evengoed om een groep (amateur)ornithologen gaan die de fauna van het gebied waarin ze vogels bestuderen, ziet tenietgaan door luchtvervuiling, overdreven gebruik van pesticiden door landbouwers of enige andere bodemverontreiniging.

Ten slotte valt het te betreuren dat de wetgever niet in staat is gebleken duidelijk voor het leefmilieu te kiezen door er eenvoudigweg van uit te gaan dat op vastgestelde inbreuken een sanctie toegepast moet worden. In plaats daarvan werd ervoor gekozen alleen *ernstige* inbreuken op milieuwetten of pogingen daartoe *eventueel* te laten staken of door maatregelen te voorkomen.

Ann CARETTE
Assistente U.I.A.

legis van art. 563 Ger.W.: deodeloze opsplitsing van bevoegdheid over verschillende rechtscollages bij het behandelen van procesrechtsmisbruik vermijden. Zie hierover STORME, M., *l.c.*, *Liber Amicorum J. Ronse, o.c.*, (67), 68 en 83-84; TAELEMAN, P., «Gebruik en misbruik van procesrecht», *T.P.R.*, 1988, (89), 117-118.

⁸⁰ FETTWIS, A., *Manuel de procédure civile*, Luik, Faculté de droit, 1987, 336-337.

⁸¹ Memorie van toelichting, *l.c.*, nr. 1231/1, 5.

⁸² BOCKEN, H., «Aansprakelijkheid voor milieuschade», *R.W.*, 1987-88, (1269) 1271; VAN DEN BERGHE, J., *l.c.*, (267), 281; VAN OEVERLEN, A., «Civielrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuschade», in *Rechtspraak en milieubescherming, o.c.*, (127), 143-144.

⁸³ BOCKEN, H., «De vorderingsbevoegdheid van milieuverenigingen. Weg uit Eikendael?», *l.c.*, (112) 115.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

4 MAART 1993

Voorzitter: de h. Debaedts

Rapporteurs: de hh. Blanckaert en Melchior

Advocaten: mrs. Van der Mosen en Geelen

Onderwijs – Grondrechten – Subsidiëring – Godsdienstleraren

De artt. 4, § 3, en 64, derde lid, van het decreet van 27 maart 1991 van de Vlaamse Gemeenschap schrijven de tussenkomst voor van «de bevoegde instantie van de betrokken godsdienst» bij de tijdelijke aanstelling, de vaste benoeming, de ambtsontheffing van godsdienstkrachten en bij tuchtmaatregelen tegen hen.

Ongegrond zijn de te dezen door de verzoekers aangevoerde middelen volgens welke die bepalingen de artt. 6, 6bis en 17 Gw. zouden schenden.

Arrest nr. 18/93

I. Onderwerp van de beroepen

Bij twee gelijkkluidende verzoekschriften van 21 november 1991 vorderen de V.Z.W. Vereniging tot bevordering van protestants-christelijk onderwijs te Mechelen en de V.Z.W. Vereniging tot steun en exploitatie van Scholen met de Bijbel de vernietiging van de artikelen 4, § 3; 5, 9°, en 64, derde lid, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde psycho-medisch-sociale centra.

De verzoekende partijen vragen de vernietiging van voormelde bepalingen in zoverre zij het gesubsidieerd vrij onderwijs betreffen.

...

IV. In rechte

...

Situering van de bestreden bepalingen

B.1. De bestreden bepalingen maken deel uit van titel II van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde psycho-medisch-sociale centra.

Titel II van voormeld decreet stelt voorwaarden vast betreffende de verhouding tussen, enerzijds, de instellingen en centra van het gesubsidieerd onderwijs en, anderzijds, de door hen tewerkgestelde personeelsleden, voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om voor weddetoelagen voor dat personeel in aanmerking te komen.

Artikel 4, § 1, van het decreet bepaalt het toepassingsveld van titel II door middel van een opsomming van de beoogde personeelscategorieën en onderwijsinstellingen en -centra. Titel II is inzonderheid van toepassing op de gesubsidieerde leden van het bestuurs- en onderwijzend personeel, met inbegrip van de godsdienstleerkrachten, tewerkgesteld in de

gesubsidieerde instellingen van het voorschools en lager onderwijs.

Het decreet is niet van toepassing op contractueel aangeworven personeelsleden die met eigen middelen of met werkingstoelagen worden bezoldigd (*Gedr.St., VI. Raad, 1990-91, nr. 471/1, p. 6*).

Onder «godsdienstleerkrachten» worden naar luid van artikel 5, 10°, van het decreet verstaan de leermeesters godsdienst en de godsdienstleraren.

Overeenkomstig het artikel 5, 9°, wordt, voor de toepassing van titel II van het decreet, met «godsdienst» bedoeld een van de erediensten bedoeld in artikel 8 van de wet van 29 mei 1959 tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving, als gewijzigd bij artikel 87 van het decreet. Dat zijn de katholieke, protestantse, israëlitische, anglicaanse, islamitische en orthodoxe erediensten.

De artikelen 4, § 3, en 64, derde lid, schrijven de tussenkomst voor van «de bevoegde instantie van de betrokken godsdienst» bij de tijdelijke aanstelling, de vaste benoeming, de ambtsontheffing van godsdienstleerkrachten en bij tuchtmaatregelen tegen hen.

Blijkens de parlementaire voorbereiding werd aan de voormelde notie op advies van de Raad van State de voorkeur gegeven boven de in artikel 9 van de schoolpactwet van 29 mei 1959 gehanteerde omschrijving «hoofd van de betrokken eredienst» om rekening te houden met de verschillende structuur van de diverse godsdiensten (*Gedr.St., VI. Raad, 1990-91, nr. 471/1, p. 127*).

...

Ten aanzien van artikel 17, § 1, van de Grondwet

B.3.1. De verzoekende partijen betogen dat de artikelen 4, § 3, en 64, derde lid, van het decreet van 27 maart 1991 artikel 17, § 1, van de Grondwet schenden door het personeelsbeleid inzake godsdienstonderricht te onderwerpen aan een voorafgaand kerkelijk toezicht, hetgeen hun vrijheid om een confessionele school te openen zou beperken en het verbod op preventieve maatregelen zou miskennen.

B.3.2. Artikel 17, § 1, van de Grondwet bepaalt:

«Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden; de bestraffing van de misdrijven wordt alleen door de wet of het decreet geregeld.

De Gemeenschap waarborgt de keuzevrijheid van de ouders.

De Gemeenschap richt neutraal onderwijs in. De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen.

De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.»

B.3.3. De bij artikel 17, § 1, van de Grondwet gewaarborgde vrijheid van onderwijs impliceert het vermogen voor privé-personen om – zonder voorafgaande toestemming en onder voorbehoud van de eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden – naar eigen inzicht onderwijs in te

richten en te laten verstrekken, zowel naar de vorm als naar de inhoud van dat onderwijs.

Die vrijheid van onderwijs omvat de vrijheid voor de inrichtende macht om het personeel te kiezen dat wordt tewerkgesteld met het oog op de verwezenlijking van de eigen onderwijsdoelstellingen.

B.3.4. De hierboven omschreven onderwijsvrijheid onderstelt, wil ze niet louter theoretisch zijn, dat de inrichtende machten die niet rechtstreeks afhangen van de Gemeenschap onder bepaalde voorwaarden aanspraak kunnen maken op subsidiëring vanwege de Gemeenschap. Het recht op subsidiëring vindt zijn beperking enerzijds in het vermogen van de Gemeenschap om de subsidiëring te laten afhangen van vereisten van algemeen belang, zoals onder meer die van een behoorlijke onderwijsverstrekking, en van bepaalde schoolbevolkingsnormen, en anderzijds in de noodzaak om de beschikbare financiële middelen te spreiden over de onderscheiden opdrachten van de Gemeenschap.

B.3.5. Bovendien vermag de Gemeenschap het recht op subsidiëring van het godsdienstonderwijs voor te behouden aan de instellingen die dergelijk onderwijs inrichten onder verwijzing naar een van de erkende erediensten. Immers, de mogelijkheid dat de Gemeenschap de kwaliteit van het onderwijs controleert in deze aangelegenheid wordt beperkt door de grondwettelijke vrijheid van eredienst en het daaruit voortvloeiende verbod van inmenging (artikelen 14 tot 16 van de Grondwet), enerzijds, en het begrip erkende godsdienst is uitdrukkelijk bevestigd door de Grondwet (artikel 17, § 1), anderzijds. Vandaar dat het recht op subsidies voor het godsdienstonderwijs gekoppeld mag worden aan het optreden van een van de overheid onafhankelijke instantie die de authenticiteit ervan waarborgt. Het komt alleen de betrokken eredienst toe zelf uit te maken welke instantie bevoegd is om op die authenticiteit toe te zien.

Het staat de betrokken eredienst vrij in voorkomend geval bij wege van delegatie de bevoegdheidsverdeling vast te stellen die beantwoordt aan de interne verscheidenheid ervan, zowel ten aanzien van de organisatie van de eredienst als wat de inhoud van de geloofsovertuiging betreft.

Te dezen heeft de decreetgever een aanvaardbaar evenwicht tot stand gebracht tussen, enerzijds, het vermogen om het verlenen van weddesubsidies over godsdienstonderwijs afhankelijk te stellen van bepaalde voorwaarden, en, anderzijds, de principiële leerstellige en organisatorische autonomie van de erediensten.

B.3.6. Uit het voorgaande volgt dat het middel dat de schending van artikel 17, § 1, van de Grondwet door de artikelen 4, § 3, en 64, derde lid, van het decreet van 27 maart 1991 aanvoert, niet gegrond is.

B.4.1. De verzoekende partijen voeren ook de schending aan van artikel 17, § 1, van de Grondwet door artikel 5, 9°, van het voormelde decreet, voor zover die bepaling zo gelezen zou worden dat de door de overheid in het kader van het protestantse godsdienstonderricht op de openbare scholen erkende gesprekspartner nu ook bevoegd zou zijn voor het gesubsidieerd vrij protestants-christelijke godsdienstonderwijs.

B.4.2. Het enkele feit dat de decreetgever voor de toepassing van titel II van het decreet van 27 maart 1991 met de term «godsdienst» doelt op de katholieke, protestantse, israelitische, anglicaanse, islamitische en orthodoxe eredien-

sten, heeft, zoals blijkt uit B.3.5, niet de draagwijdte die de verzoekende partijen eraan geven.

Dat onderdeel van het middel is niet gegrond.

Ten aanzien van de artikelen 6, 6bis en 17, § 4, van de Grondwet

B.5.1. Naar de mening van de verzoekende partijen zijn de artikelen 4, § 3, en 64, derde lid, van het decreet van 27 maart 1991 in strijd met de artikelen 6, 6bis en 17, § 4, van de Grondwet, gecombineerd met de artikelen 14 van de Grondwet en 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, doordat enkel zou zijn uitgegaan van de gezagsstructuur binnen de Rooms-katholieke kerk en zodoende zou zijn voorbijgegaan aan de eigen kenmerken van andere erediensten.

B.5.2. Het grondwettelijk voorschrift inzake onderwijs is, sinds de Grondwetsherziening van 15 juli 1988, neergelegd in artikel 17 van de Grondwet, behalve wat de respectieve bevoegdheden van de Staat en de Gemeenschappen betreft. Paragraaf 4 van die bepaling, die de gelijkheid inzake onderwijs waarborgt, luidt als volgt:

«Alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen zijn gelijk voor de wet of het decreet. De wet en het decreet houden rekening met de objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoordt.»

B.5.3. Zoals het middel is aangebracht, lijken de verzoekende partijen de bestreden bepalingen aan te vechten, niet omdat zij een onverantwoord onderscheid in het leven roepen, maar omdat zij een zelfde regeling behelzen voor godsdiensten die verschillend zouden moeten worden behandeld.

B.5.4. De verzoekende partijen wijzen wel terecht op de eenheid van de protestantse eredienst, maar tonen daarmee nog niet aan dat hun situatie zodanig verschillend is dat er geen objectieve en redelijke verantwoording meer zou zijn voor een identieke behandeling van alle in het decreet beoogde godsdiensten, rekening houdend met het doel en de gevolgen van de bestreden maatregel. De decreetgever kon in redelijkheid van alle godsdiensten waarvan het onderwijs voor weddesubsidies in aanmerking komt een minimum aan structuur verlangen met het oog op de aanwijzing van een instantie die bevoegd geacht mag worden om tussen te komen, met name bij het aanwerven van leerkrachten voor de betrokken godsdienst. Zoals onder B.3.5 reeds is gesteld, staat het de betrokken eredienst vrij bij wege van delegatie een regeling te treffen die beantwoordt aan de interne verscheidenheid ervan.

Het middel is niet gegrond.

B.6.1. Ten slotte voeren de verzoekende partijen de schending aan van de artikelen 6, 6bis en 17, § 4, van de Grondwet door artikel 5, 9°, van het decreet van 27 maart 1991, voor zover die bepaling zo gelezen zou worden dat de door de overheid in het kader van het protestantse godsdienstonderricht op de openbare scholen erkende gesprekspartner nu ook bevoegd zou zijn voor het gesubsidieerd vrij protestants-christelijk godsdienstonderwijs.

B.6.2. Zich beroepend op de artikelen 6, 6bis en 17, § 4, van de Grondwet, herhalen de verzoekende partijen in hoofdzaak de grief die onder B.4.1 met betrekking tot artikel 17, § 1, van de Grondwet is onderzocht. Dat middel vergt

hetzelfde antwoord als datgene dat door het Hof onder B.4.2 is gegeven.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 13 DECEMBER 1991

Voorzitter : de h. Rauws

Raadsheer-rapporteur : mevr. Baeté-Swinnen

Openbaar ministerie : de h. De Swaef

Advocaat : mr. Geinger

Handelshuur – Uitzettingsvergoeding – 1. Wegens niet-uitvoering van het voornemen op grond waarvan de huurder is uitgezet – Reeds uitbetaalde vergoeding wegens de bij de weigering van de huurhernieuwing aangevoerde reden – 2. Vermindering van de vergoeding wegens de vervallen of verlaten toestand van de handel – Toepassingsgebied

1. *Uit de onderlinge samenhang van de artikelen 16, IV, en 25, eerste lid, 1° en 3°, van de Handelshuurwet vloeit voort dat, wanneer de in art. 25, eerste lid, 3°, bepaalde vergoeding verschuldigd is, rekening moet worden gehouden met de vergoeding die aan de huurder reeds betaald is wegens de bij de weigering van de huurhernieuwing aangevoerde reden.*

2. *Art. 25, vijfde lid, van de Handelshuurwet, waarin wordt bepaald dat de verhuurder zich tot de rechter kan wenden om een vermindering te verkrijgen van de verschuldigde uitzettingsvergoeding indien die vergoeding klaarblijkelijk overdreven is, gelet op de verlaten of vervallen toestand van de handel op het tijdstip van de terugnemering, kan slechts toepassing vinden in de in art. 25, eerste lid, 2° en 5°, bedoelde gevallen.*

N.V. Brouwerijen A. t/ V.

Gelet op het bestreden vonnis, op 15 januari 1990 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt in hoger beroep gewezen ;

Over het eerste middel : schending van artikel 25, meer in het bijzonder 1° en 3°, dit laatste (3°) zoals vervangen door de wet van 29 juni 1955, van de wet van 30 april 1951 op de handelshuur, opgenomen in boek III, titel VII, hoofdstuk II, afdeling IIbis van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden vonnis de door eiseres ingestelde vordering in betaling van een uitzettingsvergoeding, stoeleend op artikel 25, 3°, van de wet op de handelshuur, slechts deels inwilligt op de volgende gronden : «Cumulatie van de vergoedingen bedoeld in de artikelen 25, eerste lid, 1°, en 25, 3°, van de handelshuurwet. De vergoedingen mogen niet gecumuleerd worden. Indien de aangevoerde reden tot weigering aanleiding geeft tot het betalen van een vergoeding zal de huurder slechts recht hebben op het verschil tussen de vergoeding voorgeschreven bij artikel 25, 3°, en de vergoeding die hij reeds ontving. Lahaye en Vankerckhove zijn eveneens van mening dat geen cumulatie mogelijk is» (...)

Overwegende dat het vonnis beslist dat de in artikel 25, eerste lid, 1° en 3°, van de Handelshuurwet, bepaalde vergoedingen «niet gecumuleerd mogen worden» en dat «indien de ingeroepen reden tot weigering aanleiding geeft tot het betalen van een vergoeding, de huurder slechts recht zal

hebben op het verschil tussen de vergoeding voorgeschreven bij artikel 25, 3°, en de vergoeding die hij reeds ontving»;

Overwegende dat, overeenkomstig artikel 16, IV, van de Handelshuurwet, de verhuurder de hernieuwing kan weigeren zonder reden «mits hij aan de huurder een vergoeding wegens uitzetting uitkeert, gelijk aan drie jaar huur, eventueel verhoogd met een bedrag, toereikend om de veroorzaakte schade geheel te vergoeden»;

Dat artikel 25, eerste lid, 3°, bepaalt dat wanneer de verhuurder zonder van een gewichtige reden te doen blijken, het voornemen op grond waarvan hij de huurder uit het goed heeft kunnen zetten, niet binnen de gestelde termijn ten uitvoer brengt, de aan de huurder te betalen vergoeding wegens uitzetting «drie jaar huur (bedraagt), eventueel vermeerderd met een bedrag, toereikend om de veroorzaakte schade geheel te vergoeden»;

Overwegende dat uit de onderlinge samenhang van die bepalingen voortvloeit dat, wanneer de in artikel 25, eerste lid, 3°, van de Handelshuurwet bepaalde vergoeding door de verhuurder verschuldigd is, rekening moet worden gehouden met de vergoeding die aan de huurder reeds betaald werd wegens de bij de weigering van de huurhernieuwing ingeroepen reden ;

Dat het vonnis derhalve de in het middel aangewezen wetsbepaling niet schendt ;

Dat het middel faalt naar recht ;

Over het tweede middel : schending van artikel 25, meer in het bijzonder het vijfde lid en voor zoveel nodig het vierde lid en 3°, zoals deze beide laatste werden gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 29 juni 1955, van de wet van 30 april 1951 op de handelshuur, opgenomen in boek III, titel VIII, hoofdstuk II, afdeling IIbis van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden vonnis het door eiseres aangetekend hoger beroep verwerpt en beslist, op de door verweerder ingestelde tegeneis, strekkende tot vermindering der uitzettingsvergoeding met toepassing van artikel 25, vijfde lid, van de wet op de handelshuur, inzake het klaarblijkelijk overdreven karakter van de vergoeding dat de «verhuurder zich op de verlaten of vervallen toestand van de handel, bedoeld in artikel 25, vijfde lid, van de Handelshuurwet kan beroepen voor alle gevallen waarin aan de huurder een vergoeding wordt toegekend met toepassing van artikel 25», waarna het de zaak terug naar de eerste rechter verwijst, nu deze onderzoeksmaatregelen heeft bevolen,

...

Overwegende dat het vonnis beslist dat verweerder, die aan eiseres een vergoeding wegens uitzetting moet betalen met toepassing van artikel 25, eerste lid, 3°, van de Handelshuurwet, zich kan beroepen op de in het vijfde lid bedoelde vervallen toestand van de handel, om een vermindering te verkrijgen van de door haar verschuldigde vergoeding ; dat het die beslissing hierop grondt dat : «de verhuurder zich op de verlaten of vervallen toestand van de handel, bedoeld in artikel 25, vijfde lid, van de handelshuurwet, kan beroepen voor alle gevallen waarin aan de huurder een vergoeding wordt toegekend met toepassing van artikel 25»;

Overwegende dat artikel 25, vijfde lid, van de Handelshuurwet luidt als volgt : «Van zijn kant kan de verhuurder zich wenden tot de rechter, indien de vergoeding klaarblijke-

lijk overdreven is, gelet op de verlaten of vervallen toestand van de handel op het tijdstip van de terugnemings;

Overwegende dat uit de aanhef van dat artikel blijkt dat het verwijst naar, en gelezen moet worden in samenhang met het vierde lid, waarin wordt bepaald dat de huurder «in de hierboven in 2° (...) bedoelde gevallen, (...) zich kan wenden tot de rechter, wanneer de vergoeding klaarblijkelijk ontoereikend is wegens het voordeel dat de verhuurder uit de uitzetting getrokken heeft»;

Dat hieruit volgt dat artikel 25, vijfde lid, slechts toepassing kan vinden in de in artikel 25, eerste lid, 2° en 5°, bedoelde gevallen, als bepaald in het vierde lid;

Dat het vonnis, door het anders te beslissen, voornoemde wetsbepaling schendt;

Dat het middel gegrond is;

...

NOOT – 1. Betreffende punt 1, zie in *andere* zin Pauwels, A., *Handelshuur*, in *A.P.R.*, Brussel, Larcier, 1971, 183-184, nr. 437.

2. Betreffende punt 2, zie in *dezelfde* zin De Page, H., *Traité*, IV, 887-888, nr. 794, D.; in *andere* zin Pauwels, A., *o.c.*, 173, nr. 406.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 9 APRIL 1992

Voorzitter-rapporteur: de h. Sace

Openbaar ministerie: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Gérard

Vonnissen en arresten – Afschrift en uitgifte – Verplichte vermeldingen – Sanctie

Het afschrift van een arrest of van een vonnis dat de griffier ingevolge art. 792 Ger.W. aan de partijen of in voorkomend geval aan hun advocaten zendt, levert geen enkel bewijs op, in tegenstelling tot de uitgifte, die, ingevolge art. 790 Ger.W., op straffe van nietigheid, het integraal afschrift moet bevatten van het vonnis of arrest, voorafgegaan door het opschrift en gevolgd door het formulier van tenuitvoerlegging.

C. t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 december 1990 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste middel: schending van artikel 780, 5°, van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest niet gedagtekend is, *terwijl* ingevolge de in het middel aangewezen wetsbepaling «het vonnis, op straffe van nietigheid, behalve de gronden en het beschikende gedeelte: (...) 5° de vermelding en de datum van de uitspraak in openbare zitting bevat; (...)»

Overwegende dat eiser regelmatig, als bijlage van zijn voorziening, het afschrift van het bestreden arrest overlegt dat hem, ter uitvoering van artikel 792 van het Gerechtelijk Wetboek is gezonden, en de uitgifte van dat arrest, die overeenkomstig artikel 791 van dat wetboek is afgeleverd;

Overwegende dat in het voormelde afschrift de datum van de uitspraak van het arrest niet wordt vermeld, maar dat op de uitgifte de vermelding voorkomt «ter herinnering - arrest gewezen op 17 december 1990»;

Overwegende dat het afschrift van een arrest of een vonnis dat de griffier aan de partijen of in voorkomend geval aan hun advocaten zendt, ingevolge artikel 792 van het Gerechtelijk Wetboek, geen enkel bewijs oplevert, in tegenstelling tot de uitgifte die, ingevolge artikel 790 van hetzelfde wetboek, op straffe van nietigheid het integraal afschrift moet bevatten van het vonnis of het arrest, voorafgegaan door het opschrift en gevolgd door het formulier van tenuitvoerlegging;

Overwegende enerzijds, dat eiser de door hem overgelegde uitgifte niet van valsheid heeft beticht, hoewel hij dat op grond van artikel 907 van het Gerechtelijk Wetboek kon doen;

Dat, anderzijds, op het afschrift van het arrest dat zich in het dossier van de rechtspleging bevindt, dezelfde vermelding aangaande de datum van de uitspraak voorkomt als op de uitgifte;

Dat ten slotte het proces-verbaal van de terechtzitting vaststelt dat het hof van beroep het arrest op 17 december 1990 heeft uitgesproken;

Overwegende dat uit het geheel van die gegevens volgt dat het arrest wel degelijk op die datum is uitgesproken;

Dat het middel feitelijke grondslag mist;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 15 DECEMBER 1992

Voorzitter: de h. D'Haenens

Raadsheer-rapporteur: de h. D'Hont

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Verzekering – Motorrijtuigen – Dief – In het verkeer brengen van het gestolen voertuig

Uit de omstandigheid dat de eigenaar van het door de beklaagde gestolen motorrijtuig een regelmatige aansprakelijkheidsverzekering had afgesloten, valt niet af te leiden dat de dief niet schuldig is aan het door art. 18, § 1, W. 1 juli 1956 strafbaar gestelde misdrijf.

Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 april 1992 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...

Overwegende dat verweerder, bij op dit punt in kracht van gewijsde getreden vonnis van 30 oktober 1991, uitgesproken door de Correctionele Rechtbank te Kortrijk, gestraft werd wegens diefstal van een auto;

Dat verweerder ook werd vervolgd wegens een telastlegging C, inzonderheid te Roeselare-Rumbeke, tussen 18 december 1990 en 21 december 1990, op de openbare weg of op terreinen die toegankelijk zijn voor het publiek of voor een zeker aantal personen die het recht hebben om er te ko-

men, een motorrijtuig, zijnde die gestolen auto Volga break, bestuurd te hebben zonder dat de burgerrechtelijke aansprakelijkheid, waartoe dit motorrijtuig aanleiding kan geven, gedekt was door een regelmatige aansprakelijkheidsverzekering;

Overwegende dat deze vervolging stoelt op de voorheen geldende artikelen 3 en 18, § 1, van de inmiddels afgeschafte wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en op de thans geldende artikelen 3, § 1, en 22, § 1, van de W.A.M.-wet van 21 november 1989, van kracht sinds 6 mei 1991 ingevolge artikel 7 van het koninklijk besluit van 13 februari 1991 die de strafbaarheid handhaven van het voorheen bepaalde hier besproken misdrijf;

Dat immers de eigenaar of bestuurder van een motorvoertuig, in het stelsel van de aangehaalde W.A.M.-wet van 1 juli 1956 gestraft werd indien hij dit rijtuig in het verkeer heeft gebracht of heeft toegelaten dat het in het verkeer werd gebruikt, zonder dat de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het aanleiding kan geven, gedekt is door een verzekering welke aan de bepalingen van die wet beantwoordt;

Dat ook thans nog, onder het stelsel van de nieuwe wet, tot het verkeer op de openbare weg en op terreinen die toegankelijk zijn voor het publiek of slechts voor een zeker aantal personen die het recht hebben om er te komen, motorrijtuigen alleen worden toegelaten indien de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe zij aanleiding kunnen geven, gedekt is door een verzekering die aan de bepalingen van de wet van 21 november 1989 voldoet en waarvan de werking niet is geschorst;

Overwegende dat de appelrechters aannemen dat de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van verweerder, waartoe het gestolen motorrijtuig aanleiding kan geven, van dekking uitgesloten is;

Overwegende dat de appelrechters, met bevestiging van het beroepen vonnis, verweerder van die telastlegging C vrijspreken en deze beslissing laten steunen op de overweging dat uit de «bewoordingen (van artikel 18 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen) slechts kan worden afgeleid dat de wetgever naast de eigenaar enkel de bestuurder heeft willen straffen zo deze laatste een voertuig in het verkeer brengt waarvoor de eigenaar heeft nagelaten een verzekering af te sluiten die beantwoordt aan de bepalingen van de wet. Dit is te dezen niet het geval nu uit het strafdossier blijkt dat de eigenaar wel degelijk een geldige verzekering had afgesloten»;

Dat uit de omstandigheid dat de eigenaar van het door verweerder gestolen motorrijtuig een regelmatige aansprakelijkheidsverzekering had afgesloten, niet valt af te leiden dat verweerder niet schuldig is aan het misdrijf waarvan hij werd vrijgesproken;

Dat het middel gegrond is;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 21 DECEMBER 1992

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Rappe

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. van Hecke

Minder-validen – Tegemoetkomingen – Werknemer – Echtgenoot, niet-E.E.G.-onderdaan – Verordening (E.E.G.) 1408/71, artt. 2 en 3.

De onderdaan van een derde Staat, die gehuwd is met een werknemer die onderdaan is van een E.E.G.-lidstaat, kan de artt. 2 en 3 Vo. (E.E.G.) 1408/71 niet aanvoeren om aanspraak te maken op een in de nationale wetgeving bepaalde tegemoetkoming aan minder-validen als eigen recht en niet wegens de hoedanigheid van familielid van een werknemer.

Belgische Staat t/ T.

Gelet op het bestreden arrest, op 8 januari 1990 door het Arbeidshof te Brussel gewezen;

Gelet op het arrest van het Hof van 9 september 1991;

Gelet op het arrest, op 8 juli 1992 door het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen gewezen;

...

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest erop wijst dat: eiser bij een beslissing van 21 april 1986 de aanvraag van verweester tot toekenning van tegemoetkomingen aan minder-validen afwijst; verweester geen onderdaan is van een lidstaat van de Europese Economische Gemeenschap; haar echtgenoot, die Italiaans is, zeker sinds januari 1983 onderworpen is aan de Belgische sociale zekerheid; verweester sinds toen te zijn laste is;

Overwegende dat ingevolge artikel 4 van de te dezen toepasselijke wet van 27 juni 1969 betreffende het toekennen van tegemoetkomingen aan de minder-validen, voor de toekenning van de gewone tegemoetkoming als vereiste wordt gesteld dat de minder-valide Belg is, waarbij afwijkingen kunnen worden toegestaan ten voordele van staatlozen en daarmee gelijkgestelde personen;

Overwegende dat het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, in antwoord op de door het Hof gestelde vraag, in zijn arrest van 8 juli 1992 voor recht zegt: «De artikelen 2 en 3 van de verordening (E.E.G.) nr. 1408/71 van de Raad, van 14 juni 1971, betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, als gewijzigd en bijgewerkt bij verordening (E.E.G.) nr. 2001/83 van de Raad van 2 juni 1983, moeten aldus worden uitgelegd dat zij niet kunnen worden aangevoerd door een onderdaan van een derde Staat, die gehuwd is met een werknemer die onderdaan is van een lidstaat, om aanspraak te maken op een in de nationale wetgeving bepaalde tegemoetkoming aan minder-validen als eigen recht en niet wegens de hoedanigheid van familielid van een werknemer»;

Overwegende dat het arrest, door te beslissen «dat (verweester) zich, als echtgenote van een onderdaan van een lidstaat van de Gemeenschap, krachtens het in artikel 3 (van de verordening E.E.G. nr. 1408/71) vastgestelde beginsel van 'gelijkheid van behandeling', kan beroepen op de Belgische wetgeving inzake toekenning van tegemoetkomingen aan minder-validen», zijn beslissing niet naar recht verantwoordt;

Dat het onderdeel gegrond is;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 7 JANUARI 1993

Voorzitter-rapporteur : de h. Sace

Openbaar ministerie : de h. Velu, eerste advocaat-generaal

Advocaat : mr. Gollier

Inkomstenbelastingen — Bezwaar — Termijn — Aanslagbiljet niet aangetekend verstuurd

Naar recht verantwoord is het arrest dat het bezwaar van de belastingplichtige ontvankelijk verklaart op grond dat hij terecht aanvoert dat, bij gebreke van bewijs aangaande de regelmatige verzending van het aanslagbiljet, te weten bij ter post aangetekende brief, de termijn voor het indienen van het bezwaarschrift tegen de belastingen die meer dan 1.000 fr. in hoofdsom bedragen, niet kon beginnen te lopen op de datum die op het biljet als verzendingsdatum vermeld staat en dat het bestuur toegeeft dat het de afgifte van het aanslagbiljet niet kan bewijzen.

Zonder belang is dat de brief die het bestuur beweert te hebben verstuurd, niet door de post naar de afzender is teruggestuurd.

Belgische Staat t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 13 december 1991 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel : schending van artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

...

Overwegende dat het arrest beslist dat verweerders bezwaar tegen de aanslag in de personenbelasting die voor een bedrag van 125.178 frank ten kohiere is gebracht onder artikel 520.929 van het belastingjaar 1983, ontvankelijk is ;

Overwegende dat verweerder te dezen betwistte dat het aanslagbiljet hem meer dan zes maanden voor het indienen van zijn bezwaar was toegestuurd en betoogde dat hij dat aanslagbiljet nooit had ontvangen ;

Overwegende dat het arrest verweerders bezwaar ontvankelijk verklaart op grond : «dat (verweerder) terecht aanvoert dat bij gebreke van bewijs aangaande de regelmatige verzending van het aanslagbiljet, te weten bij ter post aangetekende brief, de termijn voor het indienen van het bezwaarschrift tegen de belastingen die meer bedragen dan 1.000 frank in hoofdsom, niet kon beginnen te lopen op de datum die op het biljet als verzendingsdatum vermeld staat ; dat de administratie toegeeft dat zij de afgifte van het aanslagbiljet niet kan bewijzen ; dat de omstandigheid dat een brief, waarvan de administratie betoogt dat hij op de normale wijze is verstuurd, niet naar de afzender is teruggestuurd, geen vermoeden van afgifte van de brief aan de geadresseerde uitmaakt» ;

Overwegende dat de bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalde termijn waarbinnen het bezwaar op straffe van verval moet worden ingediend, begint te lopen vanaf de dag na de werkelijke verzending van het aanslagbiljet, als die verzending regelmatig is ; dat die datum, behoudens bewijs van het tegendeel, de op het aanslagbiljet vermelde verzendingsdatum is ;

Overwegende dat volgens artikel 11 van het koninklijk besluit nr. 4 van 22 augustus 1934, de aanslagbiljetten dan alleen bij ter post aangetekende brief dienen te worden verzonden, wanneer zij belastingen betreffen welke minstens 1.000 frank in hoofdsom bereiken, zonder inbegrip van de bij wijze van straf geëiste geldboeten en verhogingen ;

Overwegende dat dat vormvereiste van aangetekend schrijven op zichzelf zeker geen wezenlijke vereiste van de verzending van het aanslagbiljet uitmaakt ; dat daaruit evenwel niet kan worden afgeleid dat het niet vervullen ervan helemaal geen gevolg heeft ;

Overwegende dat dit bezwaar, wanneer de verzending, die ingevolge voormeld artikel 11 bij aangetekende brief diende te gebeuren, bij gewone brief is gedaan of wanneer de administratie niet aantoonde dat zij bij aangetekende brief is gedaan en de belastingplichtige aanvoert dat hij het aanslagbiljet niet heeft ontvangen, alleen laattijdig kan worden verklaard als de administratie aantoonde dat de belastingplichtige een aanslagbiljet heeft ontvangen ; dat de belastingplichtige, overigens, wanneer hij erkent het aanslagbiljet te hebben ontvangen, zij het op een tijdstip dat zo lang na de op dat stuk vermelde verzendingsdatum komt, dat zijn recht om bezwaar in te dienen niet binnen de bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalde termijn kon worden uitgeoefend, en als de administratie niet het tegendeel bewijst, recht heeft op een verlening van die termijn, nu dat geval met het geval van overmacht kan worden gelijkgesteld ;

Overwegende bijgevolg dat het hof van beroep, op grond van de vorenvermelde redenen, zijn beslissing dat verweerders bezwaar ontvankelijk was, naar recht verantwoordt ; dat het zonder belang is dat de brief die de administratie beweert te hebben verstuurd door de post niet naar de afzender is teruggestuurd ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

...

RAAD VAN STATE

VIIe KAMER — 17 DECEMBER 1992

Voorzitter : de h. Tacq (rapporteur)

Staatsraden : mevr. Vrints en Tulkens

Eerste auditeur : de h. Hubregtsen

Advocaten : mrs. Lachaert en Vyls

Raad van State — Administratief kort geding — Ontvankelijkheid — Uitvoerbaar karakter van de rechtshandeling — Bouwvergunning — Milieuvergunning

De bouwvergunning voor een inrichting waarvoor een milieuvergunning nodig is wordt geschorst zolang de milieuvergunning niet is verleend. Het feit dat de rechtseffecten ervan tijdelijk zijn opgeschort houdt evenwel niet in dat die bouwvergunning zonder rechtsgevolgen is, uitvoerbare kracht heeft en derhalve voor vernietiging vatbaar is.

De V. e.a. t/ B.D. Oost-Vlaanderen
Arrest nr. 41.399

Gezien de akte die de echtgenoten De V.-W. en R.-B. op 2 november 1992 hebben ingediend om de schorsing te vragen van de tenuitvoerlegging van het besluit van 3 januari 1992, waarbij de bestendige deputatie van de provincieraad van Oost-Vlaanderen aan B. de vergunning verleent voor het bouwen van een rundveestal op het perceel gelegen te D.;

...

Overwegende dat B., aan wie de bestreden bouwvergunning werd verleend, met een verzoekschrift van 19 november 1992 heeft gevraagd om in het administratief kort geding te mogen tussenkomen;

Overwegende dat de verwerende partij in de eerste plaats doet gelden dat de vordering tot schorsing die pas op 2 november 1992 tegelijk met het verzoekschrift tot nietigverklaring werd ingediend, te laat is, omdat de termijn voor het instellen van het annulatieberoep tegen de bestreden bouwvergunning die dag al ruim verstreken was;

Overwegende dat krachtens artikel 4, derde lid, van de procedureregeling voor de afdeling administratie van de Raad van State, een derde belanghebbende zijn beroep tot annulatie van een bouwvergunning moet instellen binnen zestig dagen nadat hij er kennis van heeft gehad; dat de bouwvergunning voor een inrichting waarvoor een milieuvergunning nodig is, krachtens artikel 5, § 1, van het decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning, weliswaar geschorst wordt zolang de milieuvergunning niet is verleend; dat het feit dat de rechtseffecten ervan tijdelijk zijn opgeschort, evenwel niet inhoudt dat die bouwvergunning zonder rechtsgevolgen is; dat die bouwvergunning bijgevolg onmiskenbaar uitvoerbare kracht heeft en derhalve voor vernietiging vatbaar is; dat het bepaalde in artikel 5 van het decreet van 28 juni 1985 de in artikel 4 van de procedure-regeling vastgestelde verjaringstermijn niet opschort; dat niet wordt betwist dat de verzoekers meer dan zestig dagen voordat zij hun annulatieberoep en hun daaraan gekoppelde vordering tot schorsing hebben ingesteld, reeds kennis hadden van de aangevochten bouwvergunning; dat de exceptie van niet-ontvankelijkheid gegrond is,

(Volgt verwerping)

NOOT – *Proceduregevolgen van de koppeling van bouw- en milieuvergunning*

Het milieuvergunningdecreet van 28 juni 1985 heeft het gelukkig beginsel gevestigd van de integratie van exploitatievergunning, lozingsvergunning en afvalvergunning in één enkele milieuvergunning.

Het was echter niet mogelijk ook de bouwvergunning in de milieuvergunning te integreren. Dat zou onverantwoord geweest zijn gelet op het verschillende karakter en de verschillende finaliteit van de bouwvergunning en de milieuvergunning. Terwijl de bouwvergunning een blijvend recht schept, is een milieuvergunning in essentie van tijdelijke aard en steeds herroepbaar. Wel heeft, terecht, artikel 5 van het milieuvergunningdecreet bepaald dat de bouwvergunning voor een inrichting waarvoor een milieuvergunning nodig is of die onderworpen is aan de meldingsplicht, wordt geschorst zolang de milieuvergunning niet is verleend of de

melding niet is gebeurd. In dat geval gaat de termijn bepaald in artikel 52 van de Stedebouwwet pas in op de dag dat de milieuvergunning wordt verleend. Wordt de milieuvergunning geweigerd, dan vervalt de bouwvergunning van rechtswege op de dag van de weigering in laatste aanleg. Voor meer commentaar leze men Denys, M. e.a., *De milieuvergunning in het Vlaamse Gewest*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1991, 39-49.

De vraag die voordien niet werd gesteld en die de Raad van State onder meer met het geannoteerde arrest moest beantwoorden, betrof de vraag of in dat geval de bouwvergunning toch als een administratieve rechtshandeling moest worden beschouwd die uitvoerbare kracht heeft en derhalve binnen de voorgeschreven termijn van zestig dagen moet worden aangevochten door de belanghebbenden.

Het is algemeen bekend dat de Raad van State slechts bevoegd is om zowel de schorsing als de vernietiging van een administratieve rechtshandeling te bevelen of uit te spreken, d.i. een rechtshandeling uitgaande van een Belgische administratieve overheid die eenzijdig en uitvoerbaar is.

Geconfronteerd met het probleem van de bouw- en milieuvergunningen heeft de Raad van State beslist dat de schorsing van de tenuitvoerlegging van de ene vergunning tot de andere is verkregen, niet belet dat het gaat om een uitvoerbare administratieve rechtshandeling.

Voor zover ons bekend heeft de Raad van State voor de eerste maal het probleem beslecht in het arrest Beernaert nr. 38.871 van 27 februari 1992. De verwerende partijen hadden in die zaak de ontvankelijkheid van de vordering betwist met het argument dat de bestreden beslissing reeds uit zichzelf geschorst was, aangezien de bouwvergunning bepaalde dat er slechts uitvoering aan kon worden gegeven na het verkrijgen van de exploitatievergunning. Hierop heeft de Raad van State beslist wat volgt: «Overwegende dat art. 17 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State het mogelijk maakt de schorsing van de tenuitvoerlegging te bevelen van voor vernietiging vatbare administratieve beslissingen; dat voor vernietiging vatbaar zijn bestuurshandelingen welke uitvoerbare kracht hebben; dat de beslissing onmiskenbaar uitvoerbare kracht heeft; dat het feit dat de rechtseffecten ervan tijdelijk zijn opgeschort niet inhoudt dat zij zonder rechtsgevolgen is».

Die rechtspraak is verder behouden in de arresten Thomas en Rommens nr. 40.292 van 10 september 1992 en Van Landeghem nr. 40.968 van 5 november 1992.

Samen met het geannoteerde arrest heeft de Raad van State terzake een duidelijke en verantwoorde rechtspraak gevestigd.

Prof. dr. W. Lambrechts

HOF VAN BEROEP TE GENT

14e KAMER – 23 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Top

Advocaten: mrs. Gevaert en Mewissen

Echtscheiding – Echtscheidingsconvenant – Interpretatie – Alimentatieverplichting – Nieuw huwelijk – Concubinaat – Eigen inkomen

Wanneer een echtscheidingsconvenant bepaalt dat de alimentatieverplichting een einde neemt bij nieuw huwelijk, dan mag zulks niet worden uitgebreid tot de hypothese van een feitelijk samenleven. Een dergelijke gelijkstelling kan ook niet op billijkheidsoverwegingen worden gebaseerd. Bepaalt die overeenkomst dat aan de gewezen echtgenote alimentatie verschuldigd is «tot op het ogenblik dat zij inkomsten uit arbeid of werkloosheidsvergoeding zal ontvangen», dan moet dit beding zo worden opgevat dat de onderhoudsverplichting definitief een einde neemt zodra een van die voorwaarden in vervulling gaat.

B. t/ V.

Luidens de notariële overeenkomst van 18 december 1985 heeft geïntimeerde zich ertoe verbonden voor haar zelf maandelijks 12.500 frank, geïndexeerd, te betalen vanaf 1 oktober 1985 «tot op het ogenblik dat zij inkomsten uit arbeid of werkloosheidsvergoeding zal ontvangen of tot op het ogenblik dat zij opnieuw zal huwen».

De stelling van geïntimeerde, dat het de bedoeling van partijen is geweest de beëindiging van het onderhoudsgeld bij nieuw huwelijk van appellante uit te breiden tot «het feitelijk samenwonen», blijkt niet uit de authentieke overeenkomst en is integendeel strijdig met de daarin duidelijk uitgedrukte wil van de partijen.

Er zijn ook geen extrinsieke gegevens voorhanden, waarop geïntimeerde zou kunnen steunen om te doen aannemen dat de bewoordingen van de akte niet volledig met de echte gemeenschappelijke bedoeling van de partijen stroken, zoals blijkbaar het geval was in de casus van het door geïntimeerde aangehaalde arrest van het Hof van Cassatie van 1 februari 1980 (*A.C.*, 1979-80, 652).

Het was dus de eerste rechter niet toegelaten zelf de bedoeling van partijen te bepalen door te beslissen dat de overeenkomst «ongetwijfeld volgens de wil der partijen ertoe strekte de uitkering te willen doen beëindigen zodra een andere persoon deze onderhoudslast op zich zou nemen».

Er zijn ook geen redenen om hier de gelijkstelling tussen «herhuwelijk» en «feitelijk samenleven» om billijkheids-overwegingen te aanvaarden, nu het hier gaat om een op grond van artikel 1288, 4°, *Ger.W.* gesloten overeenkomst, die het voorwerp heeft uitgemaakt van onderhandelingen, berekeningen en toegevingen tussen partijen, waarbij het beding nopens het persoonlijk onderhoudsgeld geen alleenstaande clausule is maar één geheel vormt met de overige bepalingen van de overeenkomst.

Wanneer partijen in een dergelijke overeenkomst het behoud van de uitkering na echtscheiding verbinden aan het niet opnieuw «huwen» van appellante, worden zij niet geacht iets anders te bedoelen.

Geïntimeerde, die ongetwijfeld reeds wist dat appellante met de twee kinderen haar intrek heeft genomen bij Julien R., zoals de overgelegde uittreksels uit de bevolkingsregisters van Brugge en De Haan uitwijzen, heeft zijn verzet tegen de invordering van de onderhoudsgelden voor appellante aanvankelijk uitsluitend gegrond op andere motieven. Hij heeft dus blijkbaar zelf niet geloofd in de bedoelde gelijkstelling tussen huwen en samenwonen.

Geïntimeerde verwijst naar de oorspronkelijke dagvaarding en naar zijn conclusie in eerste aanleg, waarin hij heeft gesteld dat het onderhoudsgeld voor appellante ook een ein-

de neemt zodra zij een inkomen uit arbeid geniet, en dat dit recht niet kan herleven wanneer zij nadien haar werk verliest, minstens dat zij in dit geval moet aantonen geen recht te hebben op werkloosheidsuitkeringen en dit om redenen die niet aan haar persoonlijke fout te wijten zijn.

Appellante betwist niet een inkomen uit arbeid te hebben genoten, maar stelt dat haar recht op onderhoudsgeld is ontstaan toen zij op 29 maart 1987 door Julien R. ontslagen werd als hulparbeidster in zijn restaurant N. en dus werkloos werd en dat zij niet hoeft aan te tonen om welke redenen zij over geen inkomsten kan beschikken.

Daar de E.O.T.-overeenkomst uitdrukkelijk bepaalt dat het onderhoudsgeld voor appellante verschuldigd is «tot op het ogenblik dat zij inkomsten uit arbeid of werkloosheidsvergoeding zal ontvangen», moet men redelijkerwijze aannemen dat het de bedoeling van de partijen is geweest een tijdelijke regeling te treffen derwijze dat de uitkering stopgezet zal worden op het ogenblik dat appellante, hetzij een inkomen uit arbeid, hetzij werkloosheidsvergoeding ontvangt.

Partijen zijn blijkbaar ervan uitgegaan dat appellante, zodra zij een van de bedoelde bestaansmiddelen zal hebben, voortaan zelf in eigen onderhoud kan en moet voorzien. Het is onwaarschijnlijk dat partijen bedoeld hebben dat appellante levenslang ten laste blijft van geïntimeerde, telkens als zij, en om welke redenen ook, zonder een van beide soorten inkomsten zou vallen.

Dit wordt bevestigd door de houding van appellante, die slechts voor het eerst bij een brief van haar raadsman van 21 januari 1989 om onderhoudsgeld voor zich zelf heeft verzocht, terwijl de aangevoerde reden, gebrek aan arbeidsinkomen, dagtekent van 29 maart 1987. Dit langdurig stilzitten bewijst dat ze de overeenkomst anders begrepen heeft dan ze nu stelt.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

5e KAMER – 15 JANUARI 1993

Voorzitter : de h. Marcelis

Raadsheer : de h. Heylen

Raadsheer in sociale zaken : de h. Van Riel

Openbaar ministerie : de h. Van Den Bon

Advocaten : mrs. Schyvens en Vanstaen

Sociaal statuut zelfstandigen – Bijdragen – Berekening – Grondslag – Brutobedrijfsinkomsten – Hoegrootheid – Vaststelling – Betwistbaarheid

De berekening van de sociale-zekerheidsbijdragen van de zelfstandigen gebeurt op basis van de fiscaal vastgestelde brutobedrijfsinkomsten, verminderd met de bedrijfsuitgaven, de bedrijfslasten en de bedrijfsverliezen. De fiscaal aldus definitief vastgestelde inkomsten kunnen ter zake van de berekening van de sociale-zekerheidsbijdragen voor het sociaal statuut der zelfstandigen, voor het arbeidsgerecht niet meer worden aangevochten.

B. t/ Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der
Zelfstandigen

Overwegende dat uit de overgelegde fiscale gegevens blijkt dat appellant voor de inkomstenjaren 1982 en 1983 een nettowinst verwierf van respectievelijk 134.721 fr. en 406.430 fr.;

Overwegende dat deze inkomsten werden aangegeven en getaxeerd als inkomsten als bedoeld in art. 20, 1°, 2°, b, of c, of 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen; dat appellant nooit enig bezwaarschrift heeft ingediend tegen deze fiscale taxaties; dat appellant dan ook, met toepassing van art. 3, § 1, tweede lid, van het K.B. nr. 38, wordt vermoed een zelfstandige activiteit te hebben uitgeoefend en het in dit artikel bedoelde tegenbewijs niet levert;

Overwegende dat artikel 11, § 1 en § 2, van het K.B. nr. 38 van 27 juli 1967 bepaalt dat de bijdragen van de onderworpenen uitgedrukt worden in een percentage van de bedrijfsinkomsten; dat onder bedrijfsinkomsten dient te worden verstaan de brutobedrijfsinkomsten, verminderd met de bedrijfsuitgaven en -lasten en, eventueel met bedrijfsverliezen, vastgesteld overeenkomstig de wetgeving betreffende de inkomstenbelasting die de onderworpenen als zelfstandige heeft genoten;

Overwegende dat artikel 33, eerste lid, 1°, van het K.B. van 19 december 1967 houdende algemeen reglement ter uitvoering van het K.B. nr. 38 van 27 juli 1967 houdende inrichting van het sociaal statuut der zelfstandigen bepaalt dat de bedrijfsinkomsten in de zin van artikel 11, § 2, eerste lid, van het K.B. nr. 38 zijn samengesteld uit de bedrijfsinkomsten van het aanslagjaar beoogd in artikel 11, § 2, tweede lid van het K.B. nr. 38, meegedeeld door de Administratie der Directe Belastingen, overeenkomstig artikel 11, § 2, vijfde lid van het K.B. nr. 38;

Overwegende dat evident alleen de Administratie der Directe Belastingen bevoegd is om de wetgeving betreffende de inkomstenbelastingen toe te passen, ook wat haar gevolgen betreft voor de toepassing van het sociaal statuut der zelfstandigen; dat, wanneer de beslissing op het fiscaal vlak definitief is geworden bij uitputting of ontstentenis van ieder bezwaar, er aan deze beslissing niet meer getornd kan worden;

Overwegende dat het definitief karakter van de beslissing op het fiscaal vlak door de arbeidsgerechten niet meer ter discussie gesteld kan worden; dat de beslissingen inzake het sociaal statuut der zelfstandigen geen discrepantie toelaten met het uitsluitend beslissingsrecht van de administratie der belastingen of eventueel van het hof van beroep; dat het niet opgaat te stellen dat de arbeidsgerechten voor de toepassing van vermeld artikel 11, § 2, tegen een definitieve fiscale beslissing in, tot een andere vaststelling van de bedrijfsinkomsten zouden kunnen of mogen komen;

Overwegende dat appellant aanbiedt door alle middelen rechtens, getuigen inbegrepen, bepaalde zaken te bewijzen in verband met uitgaven en kosten die de door hem gemaakte winst overtroffen zouden hebben;

Dat met toepassing van voormelde wettelijke principes en bij gebrek aan enig bezwaarschrift tegen de taxaties, geen rekening gehouden kan worden met dit bewijsaanbod;

...

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE GENT

28 SEPTEMBER 1992

Voorzitter: de h. Petit

Rechters: de hh. De Schryver en Matthys

Openbaar ministerie: de h. Coppieters

Advocaten: mrs. Van Maele en Torrekens

Bevoegdheid en aanleg – Arbeidsrechtbank – Tegenvordering

De arbeidsrechtbank is niet bevoegd om kennis te nemen van een tegenvordering tot terugbetaling van een lening van particuliere aard die geen verband houdt met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst.

Van B. t/ C.

Overwegende dat eiser verweerder voor de arbeidsrechtbank heeft doen dagvaarden tot betaling van 17.059 fr. opzeggingsvergoeding en 443.534 fr. schadevergoeding wegens willekeurig ontslag;

Overwegende dat verweerder in de loop van de rechtspleging bij conclusie een tegeneis heeft ingesteld tot betaling van 13.840 fr., met de gerechtelijke interest, voor het nog verschuldigd bedrag van een lening van 40.000 fr. die hij aan eiser had toegestaan;

Overwegende dat bij vonnis van 24 september 1990, geacht op tegenspraak gewezen te zijn wat betreft eiser en bevestigd bij arrest van 4 mei 1991 door het Arbeidshof te Gent, de eerste kamer van de Arbeidsrechtbank Gent de hoofdvordering niet gegrond verklaarde en met toepassing van artikel 640 van het Gerechtelijk Wetboek de tegenvordering naar de arrondissementsrechtbank verwees om over het door haar opgeworpen middel te beslissen;

Overwegende dat de arbeidsrechtbank immers een middel van volstreekte onbevoegdheid opwierp omdat de afgesloten leningsovereenkomst buiten de arbeidsverhouding stond;

Overwegende dat de lening aangegaan door eiser bij verweerder van particuliere aard was en geen verband hield met de uitvoering van de tussen partijen bestaande arbeidsovereenkomst;

Overwegende dat luidens artikel 563, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek de arbeidsrechtbank slechts kennis kan nemen van de tegenvorderingen die, ongeacht hun bedrag, onder haar volstreekte bevoegdheid vallen of die ontstaan hetzij uit de overeenkomst, hetzij uit het feit dat ten grondslag ligt aan de oorspronkelijke vordering;

Overwegende dat dit niet het geval is zodat, gelet op het gevorderd bedrag, de tegeneis tot de volstreekte bevoegdheid van de vrederechter behoort;

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

1e KAMER – 28 MAART 1990

Rechter: de h. Vandenborre

Advocaten: mrs. Leys, Schepens en Moors

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – 1. Notaris – Niet aanvragen van een hypothecair getuigschrift na verloop van een termijn van vijf maanden – 2. Hypotheekbewaarder – Aflevering van een hypothecair getuigschrift zonder vermelding van een inschrijving

1. Het niet aanvragen van een tweede hypothecair getuigschrift na verloop van een tijdspanne van vijf maanden kan niet als een fout van een notaris worden beschouwd, als er geen aanleiding toe bestond om nogmaals zo'n getuigschrift aan te vragen.

2. Een hypotheekbewaarder begaat een fout als hij een hypothecair getuigschrift aflevert zonder vermelding van een hypothecaire inschrijving.

N.V. A. t/ De V. en H.

Ingevolge een door eiseres op 22 september 1982 verleend kaskrediet aan de P.V.B.A. De B. had eerstgenoemde op 25 oktober 1982 een hypothecaire inschrijving genomen, o.m. op 1/8e van de blote eigendom van een woonhuis te Brugge, waarin Claudine D., echtgenote van zaakvoerder Roger De B. voor 1/8e medegerechtigd was.

Door het ambt van eerste verweerder werd dit goed op 20 mei 1983 uit de hand verkocht zonder dat rekening werd gehouden met voormelde hypothecaire inschrijving. Immers, het hypothecair getuigschrift dat door tweede verweerder op 16 december 1982 was afgeleverd, vermeldde dat op dit onroerend goed geen in- of overschrijvingen rustten. Derhalve werd de koopsom integraal aan de verkopers uitbetaald.

M.b.t. de aansprakelijkheid van eerste verweerder

Ter voorbereiding van de verkoop van het onroerend goed heeft eerste verweerder een 30-jarig hypothecair getuigschrift aangevraagd. Het door tweede verweerder op 16 december 1982 onder nr. 22.761 afgeleverd getuigschrift, lastens alle eigenaars der dertig laatste jaren vermeldde: in- en overschrijvingen: *geen*.

Derhalve stond niets eraan in de weg dat de verkoop op 20 mei 1983 werd verleden en de koopsom integraal werd uitbetaald aan de verkopers-medeëigenaars.

In de periode van 16 december 1982 tot 30 mei 1983 is niets gewijzigd m.b.t. de hypothecaire toestand van het goed daar de niet vermelde hypothecaire inschrijving dateert van 16 december 1982.

Het niet aanvragen van een tweede hypothecair getuigschrift na verloop van vijf maanden – de koopakte werd verleden in mei 1983 – kan niet als een fout van eerste verweerder worden beschouwd. Er bestond immers voor eerste verweerder geen enkele aanleiding toe om nogmaals een dertigjarig getuigschrift aan te vragen. Hooguit zou eerste verweerder bij een nieuwe aanvraag zich hebben beperkt tot de in- en overschrijvingen na 16 december 1982. Zulks strookt met de notariële gebruiken, met de redelijkheid en met de verplichting de kosten te beperken.

De vordering tegen eerste verweerder op grond van een buitencontractuele fout moet dan ook als ongegrond worden afgewezen.

M.b.t. de aansprakelijkheid van tweede verweerder

Over de professionele fout, bestaande in het afleveren van een hypothecair getuigschrift zonder vermelding van een inschrijving, kan geen betwisting bestaan.

Eiseres moet evenwel ook haar schade bewijzen en deze schade moet zeker zijn. Uit de door eiseres overgelegde stukken blijkt niet dat de omvang van haar schade «hier en nu» vaststaat.

Eiseres legt aldus een *verstekvonniss* voor van 18 november 1985, gewezen door de eerste kamer van deze Rechtbank (A.R. nr. 41.098) waarbij voor recht gezegd wordt dat Roger De B. en Claudine D. aan de N.V. A. niets meer verschuldigd zijn. Of tegen dit verstekvonniss al dan niet verzet is aangekend, m.a.w. of voormeld vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, wordt door eiseres niet meegedeeld. Nochtans is zulks voor de beoordeling van de zaak noodzakelijk. Derhalve moet de zaak naar de bijzondere rol worden verwezen.

VREDEGERECHT TE SINT-TRUIDEN

19 DECEMBER 1991

Rechter: de h. Kleykens

Advocaten: mrs. Dewael en Grouwels

Pacht – Pachtwet – Toepassingsgebied

Wanneer het gaat om de verhuring voor een zeer korte tijd van gronden om ze aan te wenden voor het kweken van fruitboompjes, en wanneer de partijen uitdrukkelijk overeenkomen dat hun overeenkomst niet onder de toepassing van de Pachtwet valt, staat men niet voor een pachtovereenkomst maar voor een overeenkomst sui generis.

Alleen de bedingen van het contract zijn van toepassing, ook al werd dit verlengd en wil de huurder nadien een vermindering van de pacht prijs verkrijgen.

C. t/ V.

Uit de verklaringen van de partijen is ten genoegen van recht gebleken:

– dat een eerste overeenkomst betreffende de verhuring van percelen grond tussen partijen ontstond op 17 september 1988 waarbij: de duur beperkt werd over de periode 1 maart 1989 tot en met 28 februari 1991;

– dat de huurprijs vastgesteld werd op 275.000 fr. voor het geheel van de percelen en per jaar; dat aangeduid werd dat de percelen werden ingehuurd voor het kweken van fruitboompjes;

– dat verweerders aandacht gevestigd werd bij het einde van deze overeenkomst op de verval dag ervan;

– dat verweerder om hernieuwing of verlenging verzocht van de overeenkomst en zelfs aandrang om nog percelen bij in huur te nemen waarop de tweede overeenkomst, die in feite en in werkelijkheid de verlenging van de eerste overeenkomst was, op 24 januari 1991 tussen partijen werd gesloten, en waarbij dezelfde percelen + andere in huur werden gegeven voor de periode van 1 maart 1991 tot 20 februari 1993; dat de huurprijs werd vastgesteld op 375.000 fr. voor het geheel der percelen en per jaar; dat de verhuring

geschiedde om verweerder toe te staan fruitboompjes te kweken.

Er is tevens door de verklaringen bewezen :

- dat verweerder de huur mocht betalen in gespreide betalingen en deze aldus uitvoerde (behoudens de betaling voor de periode 1 maart 1991 - 28 februari 1992 waarover onderhavig geding);

- dat hem voldoende duidelijk werd gemaakt dat de duur uiterst beperkt en voor een bepaalde teelt was overeengekomen.

Op onze ondervraging bij de persoonlijke verschijning van partijen beaamt verweerder deze uiteenzetting als volledig overeenstemmend met de werkelijkheid, eraan toevoegend dat het zijn bedoeling was de percelen slechts twee jaar te gebruiken ook bij het sluiten van de tweede overeenkomst en dat zijn vertrek voorzien is bij het aflopen van de tweede overeenkomst, nl. op 28 februari 1983.

Als reden van niet-betaling van de huur geeft verweerder letterlijk op : «omdat de huurprijs mij te hoog is en de oppervlakte die werd bijgegeven te veel keien bevat».

Het geheel van de verklaringen door verweerder voor ons afgelegd maakt zonder twijfel de gerechtelijke bekentenis uit zoals voorzien door art. 1356 B.W. en welke volledig bewijs oplevert tegen hem die de bekentenis gedaan heeft en niet door hem kan herroepen worden. Verweerder beweert niet dat deze bekentenis(sen) het gevolg zijn van een dwaling omtrent de feiten en evenmin beroept hij zich op een onjuistheid van zijn bekentenis op zekere punten (Cass., 17 maart 1949, *R.W.*, 1948-49, 1223).

Deze bekentenis levert afdoende bewijs dat partijen een overeenkomst sui generis hebben willen sluiten, en met een specifiek omschreven doel.

Alhoewel de eigenaar zich niet mag inlaten met de wijze van exploitatie van het verpachte goed (art. 24 Pachtwet) heeft verweerder geen bezwaar tegen de omschrijving van het gebruik, wat nogmaals aantoonde dat de bedoeling van partijen was een in de tijd beperkte en voor een welbepaalde teelt een overeenkomst te sluiten tegen een op voorhand overeengekomen prijs die betaald werd (althans de eerste twee jaren).

In zijn verklaring onderstreept verweerder dat zijn weigering te betalen is ingegeven, niet omdat de coëfficiënt niet als basis diende voor de berekening van de verschuldigde prijs, maar omdat de prijs «hem te hoog was» en sommige percelen «te veel keien bevatten».

In zijn conclusie houdt verweerder volkomen in tegenspraak met zijn afgelegde verklaringen vol dat de Pachtwet van toepassing is op de overeenkomst (welke : die van 17 september 1988 of de tweede van 24 januari 1991 ?) en leidt daaruit af dat de prijs moet herzien worden maar hij vraagt nergens om verlenging tot 9 jaar.

In rechte

Alle auteurs en gevestigde rechtspraak zijn het erover eens dat de bepalingen van de Pachtwet van dwingend recht doch niet van openbare orde zijn (zie Henri Closon, *Le bail à ferme*, uitg. 1970, nr. 25, p. 66 ; d'Udekem d'Acoz en Snick ; *De pachtovereenkomst*, uitg. 1990, 86 ; Sevens en Traest, *Pacht*, 25. Allen met rechtspraak).

Het gevolg is dat met de wet strijdige bepalingen en bedingen als nietig of niet bestaande worden beschouwd terwijl de rest van de overeenkomst onverkort blijft bestaan (zie

Closon, *op.cit.*, 67). Dit werd vastgelegd in art. 56 der Pachtwet 5 november 1989.

De schending van de pachtwetregelen heeft slechts een relatieve nietigheid tot gevolg daar zij slechts de bescherming van particuliere belangen beoogt (zie Eeckloo, *Pacht en voorkoop*, uitg. 1990, 81).

Deze nietigheid kan slechts opgeworpen worden door de beschermde partij en niet van ambtswege.

Wegens het gebiedend karakter van de bepalingen der Pachtwet dienen zij beperkend te worden uitgelegd (Closon, *op.cit.*, p. 67 ; *Parlem.Bescheiden, Senaat*, 1964-65, 295, p. 50 ; *R.P.D.B.*, «Bail à ferme», compl. I, 34).

Maar een van de belangrijkste gevolgen van deze relatieve nietigheid is wel dat zij gedekt kan worden door een vrijwillige naleving door de beschermde partij van de betrokken overeenkomsten, bepalingen of bedingen voor zover deze naleving werkelijk vrijwillig gebeurt en met volledige kennis van de nietigheid van deze overeenkomsten, bepalingen en bedingen (zie Eeckloo, *Pacht en voorkoop*, uitg. 1990, 82 ; Closon, *Bail à ferme*, 1970, 67 ; Sevens en Traest, *op.cit.*, 26 ; Cass., 16 maart 1967, *R.W.*, 1966-67, 2051 ; Cass., 14 april 1967, *R.W.*, 1967-68, 393, *Tijds.Not.*, 1967, 267 ; Cass., 15 maart 1968, *J.T.*, 1968, 289).

Het is enkel de verzaking op voorhand die bestraft wordt met de betrekkelijke nietigheid doch niet de verzaking die het gevolg is van een daad van bekrachtiging die hetzij uitdrukkelijk, m.a.w. op een rechtstreekse, formele en expliciete wijze, kan geschieden, hetzij stilzwijgend, dit wil zeggen, dat zij blijkt uit de omstandigheden onder meer door de uitvoering van de relatief nietige overeenkomst. De afstand waarvan sprake moet het gevolg zijn van een vrije wilsbeschikking en de beschermde partij moet met volledige kennis van zaken gehandeld hebben. De relatieve nietigheid kan slechts ongedaan worden gemaakt na het sluiten van het contract, daar de economisch sterkere partij slechts vanaf dat ogenblik geen druk meer kan uitoefenen op zijn medecontractant (zie Sevens en Traest, *op.cit.*, 26 ; zie aangegeven cassatierechtspraak).

De bekrachtiging die aan de gestelde eisen beantwoordt, kan niet meer herroepen worden.

Deze beginselen en rechtspraak, getoetst aan de feitelijke gegevens en betekenissen afgelegd bij de persoonlijke verschijning doen besluiten :

- dat verweerder met kennis van zaken, na een eerste identieke overeenkomst (voor mindere oppervlakte) een tweede overeenkomst afsloot waarbij : de duur beperkt werd, de teelt werd aangegeven, de huurprijs was bepaald ;

- dat hij deze overeenkomst als bindend beschouwt daar hij de beperking van de teeltwijze blijft aanvaarden alsmede de beperkte duur, zijn vertrek aankondigend dat samenvalt met het voorziene einde van de contractuele periode (28 februari 1993) ;

- dat verweerder dus met andere woorden ook voor de toekomst afziet van de nietigheid wat hij alleen kan nadat het recht om er zich op te beroepen ontstaan is, dit is uiteraard na de ondertekening van de overeenkomst (zie Cass., 25 mei 1956, *Pas.*, 1956, I, 1023 ; Cass., 6 december 1956, *Pas.*, 1957, I, 361).

Nadat de wetgever aan de huurder zekere beschermende maatregelen heeft gelaten verplicht de wet hem evenwel niet om er gebruik van te maken : zij laat hem vrijelijk beslissen zich erop te beroepen of ervan af te zien door een vrijwillige

uitvoering van de verboden bedingen. Het zou immers onlogisch zijn, na bij de voorbereiding van de wet te hebben onderstreept dat het slechts om een relatieve nietigheid gaat, terzelfder tijd de normale gevolgen hiervan te weren zonder dit uitdrukkelijk te voorzien. Het is niet mogelijk te denken dat de wetgever de «overeenkomst» gelijkgesteld zou hebben met de «uitvoering» daar dit tot werkelijk absurde gevolgen zou leiden (Closon, *op.cit.*, 69).

Met andere woorden : men kan niet stellen dat de wet zich aan partijen opdringt zonder dat dit aanleiding zou geven tot een schending van de persoonlijke rechten en vrijheden dewelke internationaal gewaarborgd zijn.

De Rechtbank besluit ertoe dat partijen met kennis van zaken en volledig vrijwillig een overeenkomst sui generis hebben gesloten waarop de bepalingen en beperkingen der Pachtwet niet van toepassing zijn.

Hieruit volgt dat de door verweerder opgeworpen reden van niet-ontvankelijkheid wegens verzuim van voorafgaande oproeping in verzoening niet gegrond is noch dat er aanleiding bestaat de zaak te verwijzen naar het Vrederecht te Diest nu de overeenkomst afgesloten werd te Gingelom en binnen de omschrijving van ons vrederecht moest worden uitgevoerd.

De eis, in zoverre hij strekt tot betaling van de op 1 maart 1991 vervallen huur ad 345.000 fr., is derhalve gegrond.

Daar men kan aannemen dat verweerder enkel gepoogd heeft een vermindering van de huurprijs af te dwingen terwijl hij de andere bepalingen en bedingen der overeenkomst wenst na te leven, ook wat de einddatum betreft op 28 februari 1993, is de eis tot verbreking niet gegrond.

NOOT – Bovenstaand vonnis is in hoger beroep bevestigd door Rb. Hasselt, 23 november 1993.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

H.v.J., 17 maart 1992

Europese Gemeenschappen – Sociale politiek – Artt. 92 en 117 EEG-Verdrag – Nationale wettelijke regeling inzake zeescheepvaart – Tewerkstelling van zeelieden uit derde landen zonder vaste woon- of verblijfplaats in de betrokken lid-staat tegen arbeids- en vergoedingsvoorwaarden die ongunstiger zijn dan die voor onderdanen van de lid-staat

De rederij Sloman Neptun heeft haar Seebetriebsrat (= ondernemingsraad) toestemming gevraagd voor de aanstelling van Filippijnse zeelieden op een van haar zeeschepen, die zij in het bij de Duitse wet ingestelde internationaal scheepvaartsregister (ISR) heeft laten inschrijven. Volgens § 4, lid 4, Flaggenrechts-gesetz is overeengekomen dat de arbeidsovereenkomsten met die zeelieden niet door het Duitse recht beheerst worden.

Voor het Arbeitsgericht Bremen betoogde de ondernemingsraad dat de bij het ISR-Gesetz ingestelde regeling in strijd is met de artt. 92 en 117 EEG-Verdrag. Op een pre-

judiciële vraag dienaangaande verklaarde het Hof voor recht :

«Een regeling van een Lid-Staat, zoals die welke wordt toegepast op het ISR, op grond waarvan in arbeidsovereenkomsten met zeelieden die onderdaan zijn van derde landen en geen vaste woon- of verblijfplaats hebben in de betrokken Lid-Staat, arbeids- en vergoedingsvoorwaarden mogen worden opgenomen, waarvoor niet het recht van deze Lid-Staat geldt en die duidelijk ongunstiger zijn dan de voorwaarden voor de onderdanen van deze Lid-Staat, is niet een steunmaatregel van de staat in de zin van artikel 92, lid 1, EEG-Verdrag, en artikel 117 EEG-Verdrag staat aan de toepassing van een dergelijke regeling niet in de weg.»

(C-72/91 en C-73/91 – Sloman Neptun t/ Seebetriebsrat – Bron : Weekoverzicht van het Hof van Justitie)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 21 mei 1992

Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Tegen vonnis van vrederechter die onbevoegd is om over een samenhangende zaak uitspraak te doen – Toepassing van art. 1070 Ger.W.

Verweester had voor de vrederechter tegen haar broer, eiser, een geding ingeleid met een dagvaarding waarin zij, betreffende de oorsprong van het geschil, melding maakte van de akte van verdeling van de goederen uit de nalatenschap van hun ouders. Bij conclusie stelde zij vervolgens een vordering in betreffende de vereffening van de «exploitatie-rekeningen» voor de jaren tijdens welke eiser, zonder dat er een verdeling was gebeurd, de ouderlijke hoeve te zijnen bate had geëxploiteerd.

Eisers voorziening is gericht tegen de vonnissen van 16 oktober 1987 en 4 januari 1991 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Bergen in hoger beroep gewezen. Bij het tweede vonnis wordt eiser tot betaling van 1.081.958 fr. veroordeeld.

Zijn eerste middel, waarin hij tegen het eerste vonnis een schending van art. 807 Ger. W. opwerpt, wordt verworpen. Het tweede middel echter, dat tegen beide vonnissen gericht is, wordt om de volgende redenen gegrond verklaard :

«Overwegende dat de eerste rechter, bij vonnis van 19 januari 1984, de uitspraak over de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de vordering tot vereffening van de exploitatierekeningen heeft aangehouden ;

«Dat het bestreden vonnis van 16 oktober 1987, 'uitspraak doende in hoger beroep', verweersters desbetreffend incidenteel hoger beroep aanneemt en, alvorens recht te doen, een onderzoeksmaatregel beveelt ; dat het bestreden vonnis van 4 januari 1991 ten gronde uitspraak doet, 'in hoger beroep', na uitvoering van onderzoeksmaatregel ;

«Overwegende dat de vordering betreffende de vereffening van de exploitatierekeningen geen geschil betreffende de verhuring van een onroerend goed deed rijzen in de zin van artikel 591, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek ; dat het vrederecht, zelfs indien deze vordering samenhangend was met een vordering die tot zijn bevoegdheid behoorde, daarvan geen kennis had kunnen nemen ; dat het geschil, getel op de waarde ervan, tot de algemene bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg behoorde, overeenkomstig artikel 568 van het Gerechtelijk Wetboek ;

«Overwegende dat de rechtbank had dienen vast te stellen dat de vrederechter niet bevoegd was om kennis te nemen van het geschil, en zelf alleen ingevolge artikel 1070 van het Gerechtelijk Wetboek ten gronde uitspraak hoorde te doen ;

«Dat de rechtbank, door de onbevoegdheid van de vrederechter niet te erkennen en alleen als appelrechter uitspraak te doen, de in het middel aangewezen wetsbepalingen schendt.»

(Voorzitter : de h. Rappe – Rapporteur : de h. Parmentier – Openbaar ministerie : de h. Janssens de Bisthoven – Advocaten : mrs. De Gryse en De Bruyn – In de zaak : D. t/ D.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 7 januari 1993

Gemeentebelasting – 1. Bezwaar – Uitspraak van de bestendige deputatie – Termijn van zes maanden niet in acht genomen – Geen nietigheid – 2. Cassatieberoep – Aanwijzing van geschonden wetsbepaling vereist

Eisers middelen tegen de bestreden beslissing (Bestendige Deputatie Namen, 14 mei 1992) worden als volgt verworpen :

«Over het eerste middel :

«Overwegende dat luidens artikel 6, derde lid, van de wet van 23 december 1986 betreffende de invordering en de geschillen ter zake van provinciale en plaatselijke heffingen, de bestendige deputatie binnen zes maanden na aflevering van het ontvangstbewijs uitspraak doet bij met redenen omklede beslissing, waarvan aan de belastingplichtige kennis wordt gegeven bij ter post aangetekende brief ;

«Overwegende evenwel dat de niet-naleving van de genoemde termijn van zes maanden niet de nietigheid van de beslissing tot gevolg heeft ;

«Dat het middel faalt naar recht ;

«Over het tweede middel :

«Overwegende dat krachtens artikel 289, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen de voorziening, op straffe van nietigheid, de aanduiding van de geschonden wetten bevat ;

«Dat het middel, nu het de geschonden wetsbepaling niet aanduidt, niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter : de h. Sace – Rapporteur : de h. Verheyden – Openbaar ministerie : de h. Velu, eerste advocaat-generaal – In de zaak : B. t/ Stad Namen)

BOEKEN

JACQUES VELU EN RUSEN ERGEC, *La Convention européenne des droits de l'homme*, Brussel, Bruylant, 1990, 1185 pp., 5900 fr.

1. Het voorliggende werk, dat tevens als een trefwoord in de *Répertoire pratique du droit belge* is verschenen (Complément VII, 1990) is een klassiek standaardwerk, enig in zijn soort. De moed van de auteurs die een titanenwerk als dit hebben volbracht, verdient bewondering. Zij hebben zich niet laten afschrikken door de zeeën van rechtspraak en rechtsleer waar zij doorheen dienden te zwemmen. Al zwemmende hebben zij er bovendien iedere golfslag van in kaart

gebracht. Het resultaat is dit boek : zachtgeel, betrouwbaar, uitgebreid, actueel en vooral : raadpleegbaar door iedereen.

2. Het gaat om een bijzonder grondige uitwerking van een beproefd concept, namelijk een bespreking van het Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele Vrijheden (E.V.R.M.) aan de hand van een analyse van de rechtspraak van de Europese Commissie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (respectievelijk E.C.R.M. en E.H.R.M.).

Voor de Belgische rechtspracticus is het vanzelfsprekend interessant dat dit onderwerp nu door landgenoten wordt aangepakt. En niet de minste : Jacques Velu was jarenlang hoogleraar aan de U.L.B. en magistraat. Thans is hij sinds begin 1993 procureur-generaal in het Hof van Cassatie. Ruseen Ergec doceert grondwettelijk recht en rechten van de mens aan de Université Libre de Bruxelles. De toevoeging van regelmatige verwijzingen naar Belgische (cassatie)rechtspraak en rechtsleer is erg nuttig. Er worden immers meer rechtspractici geconfronteerd met de interpretatie van het E.V.R.M. door de interne rechtscollèges dan met die van de rechters in Straatsburg. Dit betekent zeker niet dat het boek alleen in België veel geraadpleegd wordt of zal worden. De opzet getuigt van een ambitie die niet door landsgrenzen beperkt wordt en het lijdt geen twijfel dat deze verwezenlijkt wordt. Reeds bij een eerste aanblik is duidelijk dat dit werk soortgelijke publikaties overschaduwde. Zo werd in Vlaanderen, vóór het boek van Velu en Ergec er was, vooral *De Europese conventie in theorie en praktijk* gebruikt, van de hand van de Nederlanders P. van Dijk en G.J.H. van Hoof (Nijmegen, Ars Aequi Libri, eerste druk 1979). Dit boek, dat ook in het Engels is uitgegeven (*Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers), was in 1990 al aan zijn derde druk toe. In Franstalig België was een veel gebruikt werk dat van de Parijse hoogleraar G. Cohen-Jonathan, *La convention européenne des droits de l'homme* (Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1989). Welnu, deze boeken beslaan respectievelijk 720 en 616 pagina's. Het werk van Velu en Ergec, dat er 1185 telt, is dus duidelijk van een ander kaliber.

Dit uit zich in de eerste plaats in het feit dat er bijzonder veel rechtspraak in verwerkt is. Elk arrest van het E.H.R.M. is een must voor iedereen die over het E.V.R.M. schrijft. Maar de beslissingen van de E.C.R.M. zijn veel talrijker, en de oudere beslissingen zijn bovendien verspreid over verschillende vindplaatsen, zodat de selecties die verschillende auteurs eruit maken, enorm uiteenlopen. Bij Velu en Ergec is deze keuze zeer ruim. Daarom is het jammer dat er naast de uitgebreide inhoudstafel en het zakenregister geen lijst van aangehaalde beslissingen is opgenomen in het boek, zoals bij Van Dijk en Van Hoof wel het geval is.

3. Het werk vangt aan met een inleidende titel. Daarin wordt het E.V.R.M. eerst gesitueerd binnen de context van de internationale bescherming van de mensenrechten. Vervolgens komen de geschiedenis, de doeleinden en het toepassingsgebied *ratione loci* en *ratione temporis* van het Verdrag aan bod. Ten slotte wordt een hoofdstuk gewijd aan de interpretatie van het verdrag.

Na dit aperitief volgen twee copieuze hoofdschotels : een eerste titel, die een analyse inhoudt van de verschillende rechten en vrijheden erkend door het E.V.R.M. en de bijgevoegde protocollen, en een tweede titel, die handelt over het rechtsbeschermingssysteem op het Europese vlak dat door het verdrag wordt opgezet.

4. Hoofdstuk 1 van de eerste titel biedt als inleiding een overzicht van de normatieve bepalingen van het verdrag. Dan wordt het toepassingsgebied *ratione personae* onderzocht. Daarna volgt een bespreking van een eerste categorie normatieve bepalingen : die welke complementair van aard zijn. Dit wil zeggen dat ze niet op zichzelf rechten en vrijheden erkennen. Ze kunnen slechts aangevoerd worden samen met een bepaling die dat wel doet. Het gaat om het recht op rechtshulp voor een nationale instantie in geval van schending van een van de rechten en vrijheden van het verdrag (artikel 13), het verbod van discriminatie in het genot van deze rechten en vrijheden (artikel 14), en de algemene en bijzondere beperkingen aan deze rechten en vrijheden (o.m. de artikelen 15, 16, 17 en 18).

In de volgende zes hoofdstukken van titel 1 worden de op zichzelf staande normatieve bepalingen van het verdrag en zijn bijgevoegde protocollen onderzocht. Het is erg positief dat Velu en Ergec hier niet gekozen hebben voor een aanpak per artikel, zoals we die bij Van Dijk en Van Hoof vinden. Net zoals Cohen-Jonathan opteerden ze voor een behandeling per recht. Meer nog dan deze brengen

ze in de rechten een structuur aan. Rechten die inhoudelijk bij elkaar passen, worden in een zelfde hoofdstuk besproken. Zo bevat hoofdstuk 2, getiteld «De rechten in verband met het leven en de fysieke integriteit van de persoon», een analyse van het recht op leven (artikel 2 E.V.R.M. en het zesde Protocol betreffende de afschaffing van de doodstraf), het verbod van foltering en van vernederende en onmenselijke behandeling en bestraffing (artikel 3 E.V.R.M.) en het verbod van slavernij en dwangarbeid (artikel 4 E.V.R.M.).

Hoofdstuk 3, «De rechten ter bescherming van de fysieke vrijheid van de persoon», behandelt achtereenvolgens het recht op vrijheid en veiligheid (artikel 5 E.V.R.M.), het verbod van vrijheidsberoving wegens niet-uitvoering van een contract (artikel 1 van het vierde protocol) en het recht op vrijheid van beweging (artikel 2, 3 en 4 van het vierde protocol).

Hoofdstuk 4, «De rechten in verband met de rechtsbedeling», gaat over het recht op een eerlijk proces (artikel 6 E.V.R.M.), het recht op de wettigheid van misdrijf en straf (artikel 7 E.V.R.M.), het recht op een dubbele aanleg in strafzaken (artikel 2 van het zevende protocol), het recht op schadevergoeding voor wie veroordeeld is ten gevolge van een gerechtelijke vergissing (artikel 3 van het zevende protocol) en het beginsel «non bis in idem» (artikel 4 van het zevende protocol).

Het vijfde hoofdstuk bevat «De rechten betreffende het privé- en gezinsleven». Dit zijn het recht op bescherming van het privéleven, het gezinsleven, de woning en de briefwisseling (artikel 8 E.V.R.M.), het recht om te huwen en een gezin te stichten (artikel 12 E.V.R.M.) en de gelijkheid onder de echtgenoten (artikel 5 van het zevende protocol).

In het zesde hoofdstuk vinden we «De intellectuele rechten», namelijk het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (artikel 9 E.V.R.M.), het recht op vrijheid van mening en meningsuiting (artikel 10 E.V.R.M.), het recht op vrijheid van mening en meningsuiting (artikel 10 E.V.R.M.), en het recht op onderwijs (artikel 2 van het eerste protocol).

Hoofdstuk 7 onderzoekt «De rechten betreffende de werking van de democratische instellingen». Dit zijn het recht op vrijheid van vergadering en vereniging (artikel 11 E.V.R.M.) en het recht op vrije verkiezingen (artikel 3 van het eerste protocol).

Het achtste en laatste hoofdstuk van de eerste titel ten slotte, handelt over het recht op eerbiediging van iemands goederen, gewaarborgd in artikel 1 van het eerste protocol.

Voorafgaand aan de eigenlijke analyse van elk recht, die zeer grondig is en veel verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer bevat, zijn er een paar interessante extra's. Telkens wordt aandacht besteed aan de oorsprong van de desbetreffende bepalingen. Bovendien wordt bondig nagegaan of in andere internationale verdragen (i.h.b. het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten) en in de Belgische Grondwet een soortgelijke bepaling terug te vinden is. Ook aan de rechtstreekse werking in de Belgische rechtsorde wordt telkens een paragraaf gewijd. Interessant voor de advocaat die zich op het E.V.R.M. wenst te beroepen, is daarenboven het feit dat Velu en Ergec, bij het vermelden van de relevante artikelen voor een bepaald recht in het begin van iedere sectie, ook andere verdragsbepalingen aanhalen die slechts indirect met dit recht verband houden of die dit recht versterken of verzwakken.

Een interessant gevolg van de aanpak per recht i.p.v. per artikel is dat de rechten die in aanvullende protocollen gewaarborgd zijn, meer in het oog springen. Met uitzondering van het eerste protocol, dat door België tegelijkertijd met het verdrag is geratificeerd, zijn de protocollen over het algemeen minder goed bekend dan het verdrag zelf. Dit geldt a fortiori voor de protocollen die België nog niet geratificeerd heeft, wat het geval is voor het zesde en het zevende protocol. Voor de landen die ze al wel geratificeerd hebben, is het zesde protocol echter al sinds 1985 in werking getreden en het zevende sinds 1988. De raadpleging ervan kan dus toch interessant zijn. Zo is het mogelijk dat het zevende protocol wordt toegepast door een Belgische rechtbank, wanneer in een zaak met buitenlandse elementen het internationaal privaatrecht het recht toepasselijk maakt van een andere verdragsstaat waar dit protocol rechtstreekse werking heeft in de interne rechtsorde. In die context is het wel jammer dat Velu en Ergec geen lijst hebben opgenomen van de ratificatie van de verschillende protocollen in de verschillende lidstaten. De respectieve data van inwerkingtreding in de internationale rechtsorde worden in de inleidende titel wel vermeld.

5. Terecht is een groot deel van het boek (titel 2) gewijd aan de supranationale organen die in laatste instantie de naleving van het E.V.R.M. door de verdragsstaten controleren. Het is namelijk in de eerste plaats dit uitgewerkte en efficiënte systeem van supranationale rechtsbescherming dat het Europees Verdrag uniek maakt in vergelijking met andere universele of regionale mensenrechtenverdragen. Op het universele vlak wordt het het dichtst benaderd door de behandeling van «kennisgevingen» door het Comité voor de Rechten van de Mens in het kader van het I.V.B.P.R. en zijn eerste aanvullend protocol. Voorlopig kan deze procedure door Belgische rechtssubjecten echter nog niet gevolgd worden. Het recht van een individuele persoon om zijn zaak bij het Comité aanhangig te maken is namelijk vervat in het genoemde protocol, dat door België nog niet geratificeerd is. Op het regionale vlak zou het interamerikaanse systeem een equivalent van het Europese kunnen worden. Momenteel functioneert dit echter nog niet op volle kracht, o.m. omdat slechts ongeveer de helft van de staten die partij zijn bij het Interamerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens de jurisdictie van het Hof erkend hebben.

Met deze en andere controlemechanismen op het vlak van de mensenrechten wordt het Europese systeem vergeleken in het eerste hoofdstuk van deel 2 van het werk. Daarin worden o.m. ook de gevolgen toegelicht van het gelijktijdig bestaan van verschillende controlesystemen. In de volgende hoofdstukken worden de organisatie, de bevoegdheid en de procedure onderzocht van de Commissie, het Hof en het Ministercomité. Ten slotte komt de rol van de secretaris-generaal van de Raad van Europa even aan bod, alvorens het werk wordt afgesloten met enkele slotbeschouwingen.

6. Door de enorme hoeveelheid informatie die erin gecondenseerd is, leest het boek natuurlijk niet echt vlot. Het is uitdrukkelijk een naslagwerk, geen «leesboek». Anders dan bv. Van Dijk en Van Hoof, houden Velu en Ergec er niet van de feiten van een zaak of een redenering van het Hof na te vertellen. Uit arresten worden alleen de voor de rechtsvorming strikt relevante passages gelicht. Ook het afsteken van een betoog ter ondersteuning van een bepaalde persoonlijke interpretatie is niet de stijl van deze auteurs. De toon is zo objectief en descriptief mogelijk. Daarnaast komt het opnemen van verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer tussen de tekst i.p.v. in voetnoten onder aan de bladzijden, de vlotte leesbaarheid niet ten goede. Een naslagwerk moet echter niet in de eerste plaats vlot leesbaar zijn, wel vlot raadpleegbaar. Vanuit dit oogpunt is het interessant dat het werk rijk is aan bibliografische informatie. Het vangt aan met een vrij uitgebreide algemene bibliografie (bijna 500 verwijzingen), waarin ongeveer evenveel aandacht wordt besteed aan Franstalige als aan anderstalige werken. Bovendien zijn er ook specifieke bibliografische aanwijzingen opgenomen van telkens één of enkele bladzijden voor ieder recht dat besproken wordt in de inleidende titel en titel 1 en aan het begin van ieder hoofdstuk in titel 2.

7. De auteurs hebben hun werk afgesloten in 1989. De bescherming van de rechten van de mens is echter in voortdurende ontwikkeling. Op 6 november 1990 werd te Rome een 9e protocol aan het verdrag toegevoegd. Wanneer dit in werking treedt (drie maanden nadat tien lidstaten hun toestemming zullen hebben gegeven om erdoor gebonden te zijn) zal het een belangrijke procedurele nieuwigheid invoeren. Vanaf dan zullen namelijk behalve de Commissie en de verdragsstaten ook de particuliere personen die hun zaak voor de Commissie hebben gebracht, een zaak aan het Hof kunnen voorleggen.

8. Het alomvattend oordeel over het besproken werk moge duidelijk zijn. Het is een onschatbare bron van informatie. De rechten van de mens kunnen in dit land niet meer bestudeerd worden zonder het magistrale handboek van Velu en Ergec.

Eva Brems
Instituut voor de Rechten van de Mens
K.U.Leuven

C.A. BOUKEMA, **Samenloop**, Monografieën Nieuw B.W., A 21, Kluwer, Deventer, 1992, 78 pp.

Van samenloop van rechtsregels is sprake, als op één rechtsfeit twee of meer regels van één zelfde rechtssysteem voor toepassing in aanmerking komen. Men spreekt ook wel van samenloop van vorderingsrechten of van rechtsvorderingen (*Anspruchskonkurrenz*)

maar deze term is onprecies, want aan samenloop van rechtsgronden of rechtsvorderingen ligt steeds een samenloop van rechtsregels ten grondslag. Het probleem van samenloop van rechtsregels is eigenlijk van dezelfde aard als dat van het internationaal privaatrecht of van het intertemporeel recht: gevraagd wordt telkens tussen welke van een aantal theoretisch in aanmerking komende regels een keuze zal worden gemaakt. De regels die behulpzaam kunnen zijn bij de oplossing van dit keuze- of voorrangprobleem worden *geldingsregels* genoemd. Ze zijn van een andere orde dan de rechtsregels waarop ze betrekking hebben, daar ze aangeven welke van twee (of meer) concurrerende rechtsregels de bovenhand zal krijgen, indien er al een regel is die wiens suprematie aldus moet worden erkend.

Wegens de geslaagde structuur van het NBW doet de samenloopproblematiek er zich veelvuldig in voor. Het vermogensrecht wordt er ingedeeld in een algemeen deel (boek 3: Vermogensrecht in het algemeen, en boek 4, Erfrecht), en een bijzonder deel (boeken 5 e.v.). Het algemeen deel bevat regels voor rechtshandelingen, voor rechtsbetrekkingen die van belang zijn voor alle goederen, en regels omtrent de overgang van het vermogen in zijn geheel. Het bijzonder deel bevat daarentegen regels over diverse soorten goederen: zaken en vorderingsrechten. Bovendien kan men zowel in het «algemeen» als in het «bijzonder» deel nog een onderscheid maken tussen algemene en bijzondere regels. Zo behandelt boek 6 eerst de verbintenis in het algemeen, en daarna de diverse soorten verbintenissen, volgens hun oorsprong; boek 7 bevat dan weer een onderverdeling van de verbintenissen uit overeenkomst. Dit brengt mee dat op één rechtsfeit een hele serie regels, opklimmende van bijzondere naar steeds meer algemenere, voor toepassing in aanmerking kan komen.

In het algemeen deel van dit boekje worden de beginselen van de samenloop erg bondig, en door concrete voorbeelden gestaafd, uit de doeken gedaan.

In dit verband citeert men vaak het adagium *Lex specialis derogat legi generali*: wanneer het toepassingsgebied van de ene regel geheel besloten ligt binnen het toepassingsgebied van een andere regel, zou, op het domein door de speciale regel bestreken, diens regeling de algemene regel verdringen. Dit hoeft evenwel geenszins het geval te zijn: de wetgever heeft, door het uitvaardigen van een bijzondere regel, zeker niet steeds de algemene regel terzijde willen schuiven. Hij kan die evengoed, in bepaalde gevallen, hebben willen aanvullen.

In beginsel pleit de auteur voor de cumulatieve toepassing van algemene regel en bijzondere regel. Wanneer evenwel cumulatie van rechtsregels in strijd is met het systeem of de strekking van de wet, dan wel tot gevolgen zou leiden die logisch (?) niet aanvaardbaar zijn, dan heeft de gerechtigde de keuze welke rechtsgevolgen hij wenst in te roepen (alternativiteit). Zo moet, bij een ondeugdelijke levering bv., de gerechtigde kiezen en aanspraak maken hetzij op vervangende schadevergoeding, hetzij op vervanging van de geleverde zaak.

Van verdringing van de algemene regel door de bijzondere kan slechts sprake zijn, wanneer zowel de cumulatieve als de alternatieve toepassing van de in aanmerking komende rechtsregels in strijd zou komen met het systeem of de strekking van deze regels, dan wel tot gevolgen zou leiden die logisch (?) onaanvaardbaar zijn.

Ook wanneer het toepassingsgebied van twee of meer rechtsregels slechts gedeeltelijk samenvalt, is cumulatie de regel.

Van reflexwerking is sprake, wanneer het toepassingsgebied van een rechtsregel bepaald wordt door een andere rechtsregel, waarvan het toepassingsgebied in het geheel niet samenvalt met dat van de eerste regel. Men denke aan een rechtsregel die een bepaald gebied uitputtend regelt. Wanneer zo een rechtsregel aan een bepaald feit een bepaald rechtsgevolg verbindt, dan houdt het uitputtend karakter van de regel in dat een feit dat binnen het gebied valt, maar niet onder de rechtsregel kan worden gebracht, dit rechtsgevolg niet heeft, en ook niet mag krijgen door toepassing van een andere regel. Als voorbeeld denke men aan de regeling die de werkgever niet voor aansprakelijk houdt voor de schade die zijn werknemer heeft opgelopen bij het verrichten van de arbeid, wanneer de schade in een belangrijke mate te wijten is aan opzet of bewuste roekeloosheid van de werknemer (art. 7:10.4.2 NBW). Wanneer de schade nu voortvloeit uit een «gewone» fout van de werknemer, kan de werkgever geen beroep doen op art. 6:101, dat nochtans de schadevergoedingsplicht vermindert bij medeschuld van het slachtoffer. Art.

7:10.4.2 beoogt immers de gevolgen van de eigen schuld van de werknemer uitputtend te regelen.

Vele gevallen van potentiële samenloop worden overigens door de wetgever zelf opgelost, door het gebruik van zinswendingen als: *onverminderd* alle andere rechten en vorderingen; *onverminderd* het bepaalde in art....; *daarenboven* is... verplicht tot....

In het bijzonder deel van het besproken boekje worden de zoëven kort samengevatte algemene beginselen dan getoetst aan de gevallen van samenloop binnen het NBW. Behandeld worden met name die problemen die reeds problematisch waren onder het oude BW, of die door de ontwerpers van het NBW uitdrukkelijk werden geregeld, of die de in het algemeen deel geschetste problematiek goed illustreren. In deze recensie zullen enkele van de aan bod komende samenloopproblemen kort worden geschetst.

Misbruik van bevoegdheid bv. (art. 3:13) is geen *lex specialis* van art. 6:162 (de onrechtmatige daad in het algemeen). Misbruik van bevoegdheid is immers ruimer dan onrechtmatige daad: het onderstelt niet dat de daad aan de misbruiker toerekenbaar is, noch schade (vgl. ten onzent de analoge stelling van L. Cornelis, *Beginselen van extra-contractuele aansprakelijkheid*). Wanneer misbruik en bevoegdheid wel voldoet aan de vereisten van artikel 6:162 NBW – hetgeen m.i. bijna steeds het geval zal zijn – kan de benadeelde een beroep doen zowel op de rechtsgevolgen van art. 3:13 als op die van art. 6:162 NBW. Zo kan hij de vernietiging vorderen van een rechtshandeling, voor zover het misbruik voortvloeit uit het verrichten van een rechtshandeling, of een eis eventueel onontvankelijk doen verklaren. Art. 3:178, lid 3, NBW regelt meer speciaal het misbruik van de bevoegdheid een verdeling van een gemeenschap te vragen. Dit artikel vormt wel een *lex specialis* ten opzichte van art. 3:13 naast de specifieke rechtsgevolgen van art. 3:178 kunnen derhalve alle rechtsgevolgen intreden van art. 3:13, dat immers geen uitputtende regeling van het misbruikbegrip bevat.

Het toepassingsgebied van de *Pauliana* (art. 3:45-48) valt deels samen met dat van art. 6:162 NBW. De *Pauliana*-regeling vormt dus geen *lex specialis* t.o.v. laatstgenoemd artikel; zo hoeft de derde, bij een rechtshandeling om niet, niet medeplichtig te zijn. Wanneer evenwel zowel op art. 3:45 als op art. 6:162 een beroep kan worden gedaan, kunnen de benadeelden ofwel de nietigheid van de rechtshandeling vorderen, ofwel schadevergoeding. Wordt daarentegen een schuldeiser willens en wetens benadeeld door een rechtshandeling, zonder dat daardoor zijn verhaalsmogelijkheden worden beperkt, dan is er slechts plaats voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (het NBW wijst een verruimde *Pauliana* van de hand), die evenwel gesanctioneerd kan worden door het «terugdraaien» van de litigieuze rechtshandeling (schadevergoeding in specifieke vorm).

inzake *samenloop tussen wanprestatie en onrechtmatige daad*, was de situatie onder het oud BW niet geheel duidelijk: na aanvankelijk de samenloop te hebben aanvaard, is de Hoge Raad nadien, voorzichtig en omzichtig, enigszins van dit standpunt teruggekeerd: de gevolgen van een onrechtmatige daad kunnen geheel of gedeeltelijk worden beheerst door de contractuele relatie tussen de partijen; – een vervoerovereenkomst bv. Toenemend belang wordt gehecht aan de tussen partijen bestaande relatie, die kan meebrengen – of juist uitsluiten – dat een bepaald gedrag onrechtmatig is. De oplossing is nogal casuïstisch; er wordt geoordeeld «naar omstandigheden»; en dit zal allicht zo blijven onder het NBW.

Naast de onrechtmatige daad in het algemeen, kent het NBW een aantal bijzondere vormen van onrechtmatige daad, zoals bv. misleidende reclame. Wanneer aan de toepassingsvoorwaarden daarvan niet voldaan is, blijft een beroep op de onrechtmatige daad in het algemeen open, met de daaraan voor de eiser verbonden bewijslast evenwel.

Ten slotte wordt nog enige aandacht besteed aan een ordening gebracht in «de springvloed van rechtsvorderingen» die een verkoper welke een niet-conforme, schadeverwekkende zaak aflevert, over zich heen roept.

In feite doet dit boekje niet veel meer dan de problemen die zich op het gebied van de samenloop, binnen het NBW, kunnen voordoen, vrij volledig te inventariseren. Indien al een oplossing wordt aangedragen, wordt die uitermate sober gemotiveerd. Een zeer overzichtelijke en goed geordende status quaestionis derhalve; maar voor de antwoorden wordt de lezer vaak naar elders verwezen. Het algemeen deel is anderzins zo summier, dat de geïnteresseerde lezer beter af is met C.A. Boukema, *Civielrechtelijke samenloop*,

Zwolle, 1966, en C.J.H. Brunner, *Beginnselen van samenloop*, Arnhem, 1984 (tweede uitg.).

Een en ander is ongetwijfeld eigen aan het concept van het «losdelig handboek» waarvan het boekje deel uitmaakt, en vormt derhalve geen kritiek op de auteur. Wel kan men het nut van een dermate bondige uiteenzetting — die bol staat van de verwijzingen — betwijfelen. Weliswaar toont zich in de beperking de meester; maar men moet het de lezer toch ook niet te moeilijk maken.

Marc Van Quickenborne

M. TH. MEULDERS-KLEIN, *La Convention sur les droits de l'enfant et la Belgique*, Story-Scientia, Brussel, 1992, 189 pp.

Dit verslagboek van de studiedag op 30 november 1990 gehouden door de «Centre de droit de la famille» van de U.C.L. onder leiding van professor M. Th. Meulders-Klein, bevat twee delen.

In het eerste deel zijn een aantal teksten en documenten opgenomen: naast het UNO-Verdrag over de Rechten van het Kind van 20 november 1989, o.m. de verklaringen van de Rechten van het Kind van de Volkenbond van 1924 en van de Verenigde Naties van 1959, en aanbeveling 874 (1979) m.b.t. een Europees Handvest van de Rechten van het kind van de parlementaire vergadering van de Raad van Europa.

In de acht hoofdstukken van deel II wordt, na een psychologische commentaar van prof. L. Cassiers, onderzocht wat de weerslag is van de conventie op het Belgisch publiek en privaatrecht.

Prof. J. Verhoeven geeft enkele volkenrechtelijke beschouwingen.

Prof. em. E. Krings onderzoekt welke in ons intern recht de gevolgen zijn van de inwerkingtreding van de conventie en gaat o.m. na welke bepalingen van de conventie directe werking hebben.

Prof. F. Delpérée legt verbanden tussen conventie en grondwet.

Prof. M. Th. Meulders-Klein bestudeert de burgerlijke rechten van het kind in het licht van de conventie en behandelt achtereenvolgens de definitie van het kind, het recht op identiteit, het recht op een familie, het recht op gezinsleven, het recht op gezamenlijke ouderlijke verantwoordelijkheid (co-ouderschap), het recht te worden gehoord en de fundamentele vrijheden.

Prof. G. Closset-Marchal gaat dieper in op aspecten van gerechtelijk recht, met name de procesbekwaamheid van de minderjarige en zijn recht om te worden gehoord in zaken die hem aanbelangen.

Prof. F. Tulkens pleit voor wijzigingen onder invloed van de conventie in het jeugdbeschermingsrecht (o.m. de plaatsing), het strafrecht (o.m. de misdrijven tegenover de kinderen) en het strafprocesrecht.

Het boek wordt besloten met een bijdrage van J.M. Servais van het Internationaal Arbeidsbureau te Genève over de sociale rechten van het kind.

Prof. dr. J. Gerlo

De auterus die het Franse "auteur" in alle betekenissen (o.m. maker, dader) met het Nederlandse "auteur" willen weergeven, bezondigen zich gewoon aan een (Belgische) slechte vertaling. Het Franse "auteur" is in het Nederlands "auteur", wanneer het om een letterkundig werk (eventueel een muziekwerk) gaat, maar het is "maker" als het de "schepper" vangelijk welk kunstwerk moet tekenen. Pas nadat de wetgever aan de maker een auteursrecht heeft toegekend, kan hij met een "auteur" als rechthebbende op een auteursrecht, worden gelijkgesteld.

Robert Soetaert

ERRATA

Autonomie der procespartijen

Op p.1280 van deze jaargang, rechterkolom, 11e en 12e regel, staat: "beginsel van de procesautonomie der partijen". Lees: "beginsel van de autonomie der procespartijen".

Verzekering - Motorrijtuigen

Op de vierde regel van de samenvatting van Rb. Ieper, 23 februari 1993, *R.W.*, 1992-93, 1346, is een woord weggelaten. Lees: "een beroep op zijn *eigen* recht".

MEDEDELINGEN

Magistratuur en Maatschappij stelt zich voor

De Bendecommissie en de wetgevende verkiezingen van 24 november 1991 weekten een vloed van kritiek los over de werking van justitie, terwijl hooggespannen verwachtingen werden gekoesterd over hetgeen de rechterlijke macht kon bieden.

Voor enkele magistraten was dit de aanzet voor een collectieve bezinning over de rol van de rechterlijke macht en over de instrumenten die deze macht ter beschikking staan om haar taak te vervullen - de wetgeving.

Na een eerste ontmoeting met de Association Syndicale des Magistrats werd beslist dat afhankelijkheid van deze vereniging niet het geschikte middel was om de voorgenomen bezinning in Vlaanderen voort te zetten.

Hetzelfde besluit werd genomen wat de andere magistratenverenigingen betreft, zoals bv. de Nationale Commissie voor de Magistratuur en het Nationaal Verbond van de Magistraten van Eerste Aanleg, waarvan werd ervaren dat zij onze beroepsbelangen vertegenwoordigen, maar te weinig reflexie boden over de rol en verantwoordelijkheid van de magistratuur in de maatschappij.

Het is dan ook niet de bedoeling in de plaats van bestaande verenigingen te treden, maar wel zoveel mogelijk ernaast actief te zijn, ieder met zijn eigen specifiek doel.

Na een vijftal samenkomsten waarin voornamelijk de rol van de rechterlijke macht, het statuut van het openbaar ministerie en de hervorming van het gerechtelijk recht aan bod kwamen, werd besloten de werking van de groep open te trekken naar alle Vlaamse magistraten. Op de eerste open vergadering waren 32 magistraten aanwezig en lieten een dertigtal anderen zich verontschuldigen.

M & M wil getuigenis brengen van het feit dat neutraliteit geen onverschilligheid betekent voor het maatschappelijk gebeuren en voor de noden van een democratische samenleving.

M & M wil magistraten een collectieve bezinning bieden over vragen uit hun dagelijkse praktijk.

M & M wil naar buiten treden, in die zin dat zij, binnen de grenzen eigen aan de functie van magistraat, aanwezig wil zijn op het maatschappelijk forum, o.m. door bij de totstandkoming van wetgeving haar standpunt t.o.v. de beslissingsnemers kenbaar te maken of door aanwezig te zijn waar om haar standpunt wordt gevraagd.

M & M is een feitelijke vereniging. Tot op heden zijn geen tegenwoordigers of verantwoordelijken aangewezen en zijn geen statuten uitgewerkt. Verkozen werd om rond concrete thema's te werken.

Het doel bestaat er zoveel mogelijk in rond de aangesneden onderwerpen tot een standpunt te komen. Waar meerdere standpunten bestaan, zal M & M werken met "dissenting opinions".

REACTIE

Terminologie - Auteur of maker?

In Rechtskundig Weekblad van 10 april, blz. 1079, wil prof. Corbet de Franse term "auteur" in de Auteurswet vertaald zien door "auteur" in het Nederlands. Hij meent dat de Nederlandse term "maker" wel in Nederland past, waar anders dan in België een rechtspersoon auteur kan zijn, maar hij vindt "maker" te algemeen, te neutraal, omdat hij niet de gewenste personalistische connotatie heeft die past in een regeling als de Belgische, waarin alleen een natuurlijk persoon als auteur wordt erkend.

Prof. Corbet verliest klaarblijkelijk uit het oog dat in het Nederlands van nu niet elke maker van een kunstwerk "auteur" wordt genoemd. Een beeldhouwer is nu eenmaal geen auteur, om een voorbeeld te geven. Als ik zeg dat Gertrud Bäumer de auteur is van "Der Denker", dat begrijpt een ieder dat ik over een boek spreek. Rodin is niet de auteur, maar de maker van "Le penseur".

Dat het woord maker geen personalistische connotatie zou hebben, lijkt niet meer dan een stoute bewering. Het kan zelfs "Schepper" in de allerhoogste betekenis weergeven.